

AZ
EGÉSZSÉGES TANULÓ

SZÜLŐK, NEVELŐK, ORVOSOK, ISKOLASZÉKI
ÉS GONDNOKSÁGI TAGOK SZAMÁRA

ÍRTA:
JUBA ADOLF DR.
EGYETEMI MAGÁNTANÁR, ISKOLAORVOS,
EGÉSZSÉGÜGYI FŐTANÁCSOS

BUDAPEST, 1927
MAI HENRIK ÉS FIA KÖNYVKIADÓ
MAI BÉLA KIADÁSA
IV., MUZEUM-KÖRUT 35.

ELŐSZÓ

Nagy nap minden család életében, amikor a szülők féltett kincse, az egész ház dédelgetett kedvence, első útját teszi rrieg az iskolába. Maga az új tanuló nem érti meg ezen lépése fontosságát, ő csak ég a vágyi tói, hogy a nagy gyermekek közé tartozhasson, hogy kortársak közé kerülhessen, hogy tudásvágyát kielégíthesse, amiért eddigi szabadságát szívesen feláldozza. Ezen szent hevében neim látja a szülői ház jogos aggodalmait, talán sejtelve sincsen az őt fenyegető tesiti és erkölcsi veszedelmekről, hanem angyali ártatlanságában és tudatlanságában lép az élet rögös ösvényére, amelyet jobbról-balról veszélyek környékeznek.

A szülők feladata, a tanítósággal egyetemben, örködni felette és mindent elkövetni, hogy az dskolábajárás meghozza a tőle jogosan várt reményeket, anélkül, hogy a gyermek testi-lelki fejlődését gátolná, egészségét és életét betegség által fenyegetné. Saját tapasztalataimat tartalmazza ez a kis munka, amely azon céllal íródott, magyar hazánk minden szülőjének lehe-

tővé tenni, hogy a gyermeke egészséges fejlődését biztosítsa. Ha sikerül a szülők érdeklődését felkelteni és őket meggyőzni annak szükségéről, hogy nekik maguknak kell gyermekeikkel folytonosan és behatóan foglalkozniuk, hogy ezt a szép, de terhes feladatot, amelyben a tanítóság segítségére számíthat, senki másra ne bízzák, akkor művem célját elérte. A cél, amelynek eléréseire kell törekedni: az ifjúságot önálló, egészséges életre nevelni.

Természetesen azon kérdésekre, amelyekre Schuschny dr. úr „Mit kell a fiatal leánynak tudnia?” és Láng dr. úr „Az Ifjúkori hysteria” című könyvükben oly fényesen megfeleltek, nem terjeszkedtem ki. Elolvasásukra minden szülő és nevelő figyelmét felhívom.

Budapest, 1927. évi február hó 1-én.

A szerző.

BEVEZETÉS

Az iskola előtti kor óvá kötelezettsége.

A gyermek legboldogabb korszakát képezik azon életévek, amelyek az iskolába járását megelőzik. Túlesett azon élettani gyengeségen, amely a csecsemőt jellemzi és amely alatt táplálása és fejlődése annyira függ az édes anyja gondozásától, megerősödött a kisded korszak esztendei alatt, mindinkább fejlődik testével együtt az esze és kíváncsi szemeivel teleszívja magát a külvilág megfigyeléseivel. Szabadon éli a világot, nincsen más gondja, mint mindenféle játékkal elszórakozni, ezzel tanulni, erejét gyakorolni és így előkészülni azon időpontra, amikor az iskolabajárás megkezdésével kilép az *élet* küzdőterére.

Kivételt csak azon gyermekek képeznek, akik óvába kerülnek. Az 1891. évi XV. törvénycikk 1. §-u szerint óvába valók a három-hatéves gyermekek és *óvákötelesek* azok, akikre vonatkozólag „a szülő (gyám) felszólításra nem igazolja, hogy a gyermek otthon vagy bárhol állandóan kellő gondozásban és

felügyeletben részesül”. Olyan gyermekek ezek, akiknek, mindkét szülője kenyérkeresettel elfoglalva, nem képes utánanézni és kiket így tehetetlen öregekre, vagy pedig gondatlan gyermekekre kénytelenek bízni, esetleg magukban hagyni zárt lakásban. Hogy mennyi szerencsétlenségnek esnek áldozatul, közismert! Hogy mily hiányosan táplálkoznak, elképzelhető!

Ezekre az elhagyott, nemkülönben egyúttal szegény gyermekekre nézve az *óvó* valóságos áldás, ahol kellő gondozásban, nevelésben és fegyelemben részesülnek, alkalmasan berendezett helyiségekben és kertekben tartózkodnak, amellettt értelmüket, ügyességüket és kedélyüket korukhoz mérten fejlesztik, szóval testi, szellemi és erkölcsi fejlődésükben előhaladnak. Még nagyobb hasznot hajtanak, ha az otthoni hiányos táplálkozás és gondozás következtében visszamaradta-
kat kellő táplálékban részesítik, esetleg csak egy pohár tejjel, amelynek vitaminja oly fontos, megerősítik.

Mindezen kézzelfogható előnyök dacára az óvókat nem tudjuk valamennyi gyermeknek ajánlani, sőt ellenkezőleg minden gyermekre nézve kívánatosnak tartjuk, hogy mentől tovább, lehetőleg az iskolabajárás időpontjáig maradjon *a szülői ház védőszárnyai alatt*. Kívánatos ez elsősorban a gyermek saját szempontjából. Sok egykorú gyermekkel összekerülve, könnyen kap meg mindenféle heveny fertőző betegséget. Ilyenek különösen a szamárköhögés, a kanyaró, amelyek a gyenge ezervezetűekre veszedelmesek, azokra, akik angolkórosak vagy annak maradványos elváltozásaiban szenvednek és így könnyen súlyos hurutokba vagy

tüdőgyulladásba esnek, akiknél a felette gyakori gümőkóros fertőzés igen könnyen halálos megbetegedést válthat ki gümőkóros agyhártyagyulladás vagy általános gümőkór alakjában. A különböző gümőkóros csont, izületi és mirigy bántalmakat csak mellékesen említtem. A diftériával szemben legnagyobb a hajlam a 4-5 éves gyermekeknél, akik mindent a szájába szeretnek dugni és akik közül ez a betegség a legtöbb áldozatot szedi. Legjobban lehet megvédeni mindezen bajoktól az ily kicsinyeket, ha a külvilággal való érintkezéstől visszatartjuk, más gyermekek társaságától óvjuk, sőt még a felnőttekkel szemben is megvédjük, akik csókkal nem egyszer náthát, súlyos hurutokat, de vörhenyt is terjesztenek. Amely kisgyermeket nem kezelnek így elkülönítve, aki folyosókon, az udvaron, az utcán, játszótéren stb., sűrűn kerül össze más gyermekkel, azt fölösleges az óvótól visszatartani, ahol egykorúak társaságában rendszerint igen jól el is szórakozik, ezáltal az anya munkáját megkönnyítve.

De az óvótól való visszatartása a nálánál még kisebb gyermekek szempontjából is lehet kívánatos. Mentül kisebbek a gyermekek, annál súlyosabbak reájuk nézve a fent említett heveny fertőző és hurutos betegségek és ezért nem ajánlatos a legidősebb gyermekeket az óvóba járatni, sőt még jogosultnak és ajánlatosnak tartjuk, esetleg egy-két éven át otthoni oktatásban részesíteni, annál inkább, mentől veszélyesebbeké válhatnak a kisebb gyermekekre nézve az általa hazacipelhető betegségek. E tekintetben a házi orvos véleménye a döntő. Másképp áll a dolog, ha csak a leg-

kisebb gyermek van még óvóköteles korban, míg idősebb testvérei már mindannyian tanulók.

Tehát lehetőleg a szabad otthoni életet élvezze, odaadó szülői gondozásban részesüljön minden gyermek annál is inkább, mert ezen kornak egészsége nem olyan kifogástalan, mint általában föltetni szokták. Az az általános vélemény, hogy a legtöbb betegség az *iskolából* ered, annak a révén támadja meg a gyermekeket és talán igaz, hogy az iskola a sok gyermek összecsisztítása által betegségek terjesztésére kiválóan alkalmas, hogy az iskola épületének és berendezésének egészségügyi hiányai (rossz padok, hiányos világítás, szellőzés, stb.) kóros elváltozások okozóivá válhatnak, hogy megterhelve a gyermeket szellemi munkával, falak közé zárva, megfosztja a friss levegőtől és szaíbad mozgástól. Mégis hangsúlyoznunk kell, hogy az iskola előtti korban nem egyféle kóros elváltozás állapítható meg.

Így ezen korban igen gyakoriak még az angolkór maradványai, amely – mint ismeretes – az egy-kétéves gyermekek anyagcseréjének a betegsége és nem egyszer még azontúl is fenmarad. A legtöbb gyermek ugyan kigyógyult ezen korban ebből a bajból, de a kóros elváltozások tömege áll fenn, amelyek közül legfeltűnőbb az alsó végtagoknak a görbülése, de leggyakoribb és legveszedelmesebb elváltozása a tyúk-mell. Ezen gyermekek tüdeje gyengébb, kiadós lélegzésre kevésbé képes, hurutokra és tüdőgyulladásokra hajlamosabb és ezért ezek kanyarónak és számarköhögésnek hamarább is esnek áldozatul. Tejfogaink ren-

desnél később, rendetlenül szoktak kibújni és legtöbbször hiányos képzésük folytán igen gyorsan romlanak és kihullanak.

Hasonló hajlamot a nyálkahártyák izgalmi jelenségeire, a bőrnek mindenféle megbetegedésére találunk a *görvélyes* gyermekeknél, különösen a kövéreknél, túltápláltaknál, míg egyrésztük felette hitvány, sovány, minden táplálás dacára. Ezeknél a nyaki, stb. mirigyek erősen szoktak megnagyobbodni. A makacs köhögéseken kívül, amelyek akárhányszor nehéz légzéssel járnak együtt, igen gyakoriak ezeknél a torok- és mandulagyulladások, a nagyobb fokú étvágytalanság, hányinger és hányás mindenféle ideges jelenségekkel. Idővel, a gyermek növekedésével ezen jelenségek egyre engednek, de néha a serdülés koráig is eltartanak.

Statisztikailag is tudjuk ezen iskola előtti kor gyakoribb megbetegedéseit igazolni. New-Yorkban 1921-ben megvizsgáltak 506 fiút és 555 leányt, összesen 1061 gyermeket 5-6 éves korban és azt találták szemben 243.416 tanuló elváltozásaival, hogy a fogazat hiányos volt 72.6 százaléknál (szemben a tanulók 61.8 százalékaival), túltengett (mirigyszövetes) mandula előfordult 26.3 százaléknál (15.3 százalék), hiányos volt az orrlégzés a garatmandula kifejlődése folytán, aminek kifejlődését ezen kicsinyek állandó orrhurutja nagyon elősegíti, 23.1 százalékban (szemben 11.6 százalékkal), rossz tápláltság előfordult 19.2 százaléknál (szemben 17.5 százalékkal), ami nem olyan feltűnő eltérés. Meglepő a tüdőbetegségek aránylag nagy száma: 1.12 százalék szentben 0.19 százalékkal és főleg az angolkórnak

tulajdonítható orthopaed elváltozások túlsúlya 1.12 százalék, szemben 0.9 százalékkal.

Mindezekből azon következtetést kell levonnunk, hogy az iskola előtti korukat lehetőleg ne, csak ha feltétlenül kell, adják óvóba, hanem részesítsék őket mentől több friss levegőben és napfényben, szabad mozgásban és megfelelő táplálkozásban. A túltáplálást, a fogak időelőtti romlását legjobban elkerülhetni, tejjel-vajjal (mérsékeltén), növényi étrenddel, főzelék és gyümölcs bővebb adásával. Súlyosabb elváltozásod esetén orvos feladata dönteni, mennyire kell különleges kezelésben, nevezetesen az angolkór ellen mesterséges napfényben részesíteni.

ELSŐ FEJEZET.

A tankötelezettség.

Habár minden okos szülőnek legtermészetesebb kívánsága és érdeke, hogy a gyermekét erejétől lehetőleg mindazon erőforrásokkal ellássa, amelyek neki” a létért való küzdelemben segítségére lehetnek, mégis egyetlen egy állam sem elégszik meg ezen készséggel, hanem – tekintettel a szülői kötelességet felfogni néni képes, vagy nem akaró egyénekre – törvényben megköveteli a szellemi kiképzést, nehogy más állammal szemben hátrányosabb helyzetbe kerüljön.

Ezért népoktatási törvényeink (így az 1921. évi

XXX. t.-c.) értelmében minden gyermek törvényes gondviselője, elsősorban a szülő, ha nincsen, a gyám, vagy gazda köteles gondoskodni, hogy a gondviselésében álló gyermek nyilvános iskolai oktatásban részesüljön, amihez tartozik a vásár- és ünnepnap i istentisztelet látogatásának a kötelezettsége.

Ezen tankötelezettség a hatodik életév betöltésével kezdődik és kilenc éven át tart, amiből hat év elemi népiskolára, három év pedig a továbbképző (ismétlő) iskolára jut. A népiskolai tankötelezettség azonban bizonyos feltételek között egy, sőt két évvel meghosszabbítható.

Majdnem az egész művelt világon a hatodik életévvel kezdődik a tankötelezettség. Ritka eset, hogy a tankötelezettség megkezdését a hetedik életévre tolják el, mint például Horvátországban, míg hozzánk tartozott. Angliában ellenben ötéves korról kezdődik az infant school (kisdud-iskola), amiből lett a mi óvodánk, míg hétéves korban veszi kezdetét a fiúknak és leányoknak sajátlagos külön oktatása.

Az időpont, amelyre a betöltött hatéves kor számítandó, az iskolai év kezdete, tehát minálunk szeptember eleje. Eszerint minden gyermek, aki augusztus hó 31-éig a hatéves korát betöltötte, iskolaköteles, ha csak nem forog fenn valami ok, amely miatt ezen iskolabajrás megkezdésének kitolását kellene a gondviselőnek kérni, amiről később lesz szó.

Ez a rendelkezés, amely egy időponthoz köti az iskolázás megkezdését, voltaképpen nem helyes sem egészségileg, sem paedagógiailag, mert nyilvánvalóan

az egyik gyermek, aki a hatéves kort máris betöltötte, esetleg még nem rendelkezik a kellő testi és szellemi fejlettséggel, míg egy másik gyermek, dacára fiatalabb voltának, teljesen érett és alkalmas az iskolázásra. Adminisztratív okokból másképp nem lehet rendelkezni, de a törvény lehetővé teszi, hogy ezen jogosan kifogásolható Körülményeknek bizonyos fokig eleget tenni lehessen.

Így lehetővé teszi a törvény a *hatévesnél fiatalabb* gyermekeknek a beiraitását (1921:XXX. te. 1. §. 4. pont), de ezt több föltételtől teszi függővé. Elsősorban az illető iskolában helynek kell még lennie, minekutána az odatartozó valamennyi tanköteles elhelyezéséről gondoskodtak volna, aimi méltányos rendelkezés. Azonban a helyhiány ritkán fog szerepelni visszautasító okkép a hat évnél fiatalabb gyermekekkel szemben; csak ott, ahol az iskolák létesítése nem tartott lépést a népesség gyors megnövekedésével.

Viszont a gyermek érdekét veszi tekintetbe a következő két törvényes rendelkezés. Az egyik szerint az olyan gyermek, aki a tanév kezdetétől számított négy hónapon belül, vagyis ugyanazon naptári év végéig betölti a hatodik életévet, megkezdheti a tankötelezettséget, ha a másik rendelkezésnek megfelelően a testi és szellemi fejlettsége a hatósági orvosnak és az iskola igazgatójának (tanítójának) egybehangzó megállapítása szerint olyan, hogy taníttatása veszély nélkül megkezdhető.

Ezen utóbbi rendelkezés rendkívül megszívlelendő és megtartását, sőt legkomolyabb tekintetbe vételét

minden szülőnek a gyermeke érdekében feltétlenül ajánlani kell. Egyrészt a gyermekre csak kár háramolhatik, ha fejletlen szervezettel, hiányos szellemi képességgel kezdi meg az iskolázást, másrészt az orvosi tudomány és a paedagógia határozottan lehetővé teszi úgy az orvosnak, mint a tanfőúrúnak, hogy a gyermekről ezen tekintetekben biztos ítéletet mondassanak. Az orvos méréseivel és vizsgálataival meggyőződik, hogy a gyermek magassága, súlya, testi fejlettsége megfelel-e azon gyermekek *átlagos testi fejlődésének*, akikkel majd együtt kell járnia. Következik ebből, hogy a gyermek testi fejlettségének nagyobbak kell lennie, mint ahogy korának megfelel, semmiesetre sem szabad erősen elmaradnia és ezen elmaradásnak semmiesetre sem szabad kiállott vagy fennálló betegségek, rossz életviszonyokból feltételezettnek lennie, míg ha családi jellegből folyik (például, ha a családnak minden tagja, egyik szülője kicsiny) kevésbé esik latba. A gyermek *szellemi fejlettségéről* úgy az orvos, mint a tanító mondhat véleményt. Az utóbbi a hatéves gyermekeknek általa tapasztalatból jól ismert észtehetségével hasonlítja össze a szóban forgó gyermekét. Mindkettőnek rendelkezésére áll még a Binet-Simon-féle pszichológiai módszer alkalmazása, amely határozott feladatok teljesítésére szólítja föl a gyermeket és ekképpen iparkodik megállapítani, vajjon a gyermek észtehetsége milyen korú gyermekének felel meg. Nagyon ajánlatos a rendesen fiatalabb gyermek észtehetségét ezen módszer szerint megállapítani, amelyet például Amerikában általánosan használnak és amely-

nek elterjedése nálunk minden erővel előmozdítandó.

A gyermek testi és szellemi fejlettsége mellett a tényleges korának nem tudunk oly döntő fontosságot tulajdonítani és ezért nem tudjuk egészen helyeselni a törvény azon megszorító rendelkezését, amely a korábbi iskolába járást csak az olyanoknak engedi meg, akik abban a naptári évben töltik be a hatodik életévüket, ezeknél fiatalabbaknak pedig semmiképpen. Adminisztratív okokból elég lett volna ezen fiatalabbakra nézve a felvételt csak azon lehetőségtől függővé tenni, hogy még mindig maradt fenn hely az összes tankötelesek és az elsősorban jogosultak elhelyezése után.

Ezen rendelkezés megkerülése magániskolába való beiratás által lehetetlenné vált, mert az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 17. szakasza alapján nyilvánossági joggal felruházott magán és társulati elemi iskolákra ugyanezen rendelkezések állanak, nemkülönben azon tanulókra is, akiket gondviselőjük nyilvános iskolákba kívánja magántanulóknak felvételni.

Ezen rendelkezések következtében a jövőben lehetetlenné válik kilenc éves korú gyermekekre nézve a középiskola megkezdése, amit az 1883. évi XXX. t.-c. határozottan megenged, mert egyik sem lesz képes a negyedik elemi iskolai osztály sikeres elvégzéséről bizonyítványt felmutatni.

Ezen törvényes rendelkezés túlszigorú voltát a saját családom példájával kívánom bizonyítani. Én magam kilenc éves korban, három elemi iskola elvégzése után, egy kis felvételi vizsgafélét kiállva, kezdtem meg a középiskolát, mindvégig jeles voltam és

jeles érettségivel mentem az egyetemre, amelyen minden kívánalomnak teljesen meg tudtam felelni. A saját fiam, aki áprilisban töltötte be a hatodik életévét, nyomban júniusban levizsgázott az első elemiből szigorú magán iskolában, reá bárom évre középiskolába lépett, azt jeles tanulóként végig csinálta, testi fejlődésében semmikép sem maradva el társai mögött, és jeles érettségivel került az egyetemre. A törvény ezen szigorával lehetetlenné teszi a szülőknek, hogy a gyermekük kiképeztetését egy évvel hamarább fejezzék be, ami nem csekély anyagi megkönnyebbülést jelent. Ma ez a tehermentesítés a katonakötelezettségnek megszűnése következtében – igaz – kevésbé súlyosan esik latba, mint a világháború előtt.

Nézzük most, mennyiben engedi meg a törvény a tankötelezettség megkezdésének a kitolását, esetleg megszakítását, amikor kizárólag csakis a gyermek szempontja érvényesül. Az 1921. évi XXX. törvénycikk és az 1922. évi 130.700 számú végrehajtási rendelet *fölmentés* címén tárgyalja, amelyet vagy mingyárt a beiratás alkalmával, vagy pedig kivételesen bármikor a szülőnek (gondozónak) kérnie kell. A megadott fölmentés mindig meghatározott időre szól, amely egy évnél hosszabb időre nem terjedhet, de az okok fennálltával természetesen meghosszabbítható (27. szakasz utolsó bekezdése szerint). A fölmentést a szükséges igazoló iratokkal, szóval vagy írásban kell az igazgatónál előterjeszteni, aki a tanító-testület véleményes jelentésével az iskolai helyi hatóságnak terjeszti be, amely határoz. A szülő kérésének meg nem hallgatása

esetén, a vármegye királyi tanfelügyelője dönt (25, szakasz), akihez az összes iratok, a szülő (gondozó) ellenvéleménye, stb. felterjesztendő.

Az okok, amelyek miatt a szülő (gondozó) a gyermeke tankötelezettségének a felfüggesztését kérheti (az 1921. évi XXX. t.-c. 6. szakasza szerint):

a) a tanköteles testi vagy szellemi ihátramaradottsága;

b) az iskolabajárás a gyermek egészségét vagy biztonságát veszélyezteti.

Ezekon kívül a törvény 7. szakasza szerint feltétlenül kizárandó tankötelesek fölmentését kérhetik a szülők, ami fölötte méltányos rendelkezés, ha:

a) a tanköteles olyan szervi fogyatkozásban szenved, amely a tanulmányokban való rendes előrehaladását lehetetlenné teszi;

b) a tanköteles ragályos vagy undortkeltő betegségben szenved;

c) elmebeteg vagy tompa elméjű;

d) d) a többi gyermekek erkölcsiségét veszélyezteti.

Mindezen körülményeket a szülő hatósági orvosi bizonyítvánnyal tartozik bizonyítani, kivéve a vidékre vonatkozó azon eseteket, ha a tekintetbe jöhető egyedüli iskola a tanköteles lakásától 12 éven aluli tanköteleseknél 3,5, 12 éven felülinél 5 kilométernyire vagy távolabb fekszik (időben kifejezve gyalog körülbelül egy-órai távolságban) és ha az út, figyelemmel a tanuló életkorára és testi erejére, az év bizonyos szakában hosszabb időn át járhatatlan vagy veszélyes, vagy ha az igénybeveendő közlekedési eszköz (vasút, iparvasút,

komp) működése az év bizonyos szakában teljesen szünetel. Ezen esetekben helyhatósági bizonyítvány kell, orvosi bizonyítvány csak akkor, iha a gyengébb szervezetű tanuló egészségét vagy biztonságát az iskolábanjárás az iskola megközelítésének hosszabb időn át igazoltan fennálló nehézségei, vagy az iskolának a tan-köteles lakásától való távolsága miatt veszélyezteteti, ha ez a távolság a fenti (3.5 és 5 km.) mértéket nem is éri el.

Eltelkintve tehát az iskola megközelítésének a ne-hézségeitől, a tankötelezettség alóli fölmentések okai két csoportot képeznek. Az egyik csoportot képezik azok az okok, amikor a gyermek testi-szellemi alkal-massága hiányos, a másik csoportot azok, amikor a gyermek tanulóársaira nézve veszélyes testileg, erköl-csileg, vagy legalább is a betegsége visszataszító, undort keltő.

A testi-szellemi alkalmasságnak a hiánya könnyen eldönthető kifejezett elmebetegség, tompa elméjűség (hülyeség) eseteiben, nemkülönben a teljes szervi fo-gyatkozások eseteiben, amikor vakság, siketnémaság, siketség stb. áll fenn, mert mindezeknél az elemi okta-tás sikere teljesen ki van zárva. Egyetlen egy szülő sem fogja követelni, hogy az ilyen gyermeke a rendes elemi iskolába járhasson; fájó szívvel fog azon lenni, hogy ezeket vagy megfelelő gyógypaedagógiai iskolába vagy ápoló intézetbe elhelyezhesse, amiről a második feje-zetben bőségesen lesz szó.

Sokkal nehezebb a helyzet a ki nem fejezett esetek-ben. Annak a megítélése, hogy az iskolábanjárás a tan-

köteles egészségét veszélyezteti, sokszor nem olyan könnyű. Itt különösen, ahol van, a házi orvosnak a szava döntő, aki a gyermeket előzőleg éveken át megfigyelhette, kiállott betegségeit ismeri és egyúttal mérlegelni tudja, hogy a mindennapos iskolabajlás kötelezettsége mennyire vezethet fennálló betegségek romlásához vagy régebbi betegségek kiújulásához. Egy gyermek, aki nemrég vörhenyt állott ki, kapcsolatos vesegyulladással, egy-két éven át feltétlenül megóvandó az időjárás viszontagságaitól, sőt még azon esetben is gondos felügyeletet követel, tekintettel a lopva, alattomosan fejlődő vesegyulladásra, ha iheveny vesegyulladásra nem is ment keresztül. Hasonlóképp oly gyermek esete is gondolkodóba ejt, aki könnyen meghűl, köhögésre, hurutokra, tüdőgyulladásokra nagyon is hajlamos, vagy amelyik veleszületett vagy szerzett szívbajban, ízületi gyulladásban szenved stb.

Még nehezebb a szülő állásfoglalása, ha a gyermeke feltűnő betegségnek a jelét nem mutatja ugyan, de egészében gyenge, fejletlen, fejlődésében visszamaradt. Ilyenkor a gyermek magasságára és súlyára vonatkozó adatok bírnak fontossággal, ha ezek, főképp a súlyé, a korabeli gyermekek átlagos adataival szemben erősen visszamaradnak, például egy négyéves gyermek adatainak felelnek csak meg. Persze mindig tekintettel kell lenni a szülők és családtagok testi fejlettségére.

Különösen kétféle baj következtében lehet hiányos a gyermek fejlődése; mindkét lehetőség nagyon is megköveteli a szülők gondosságát. A gümőkóros fertőzés, akkor is, ha a betegség csak lappang, ha semmi jelét

sem mutatja a fellángolásnak, ha a gyermek teljesen, vagy közel teljesen láztalan, nagyon késleltetheti a gyermek fejlődését. Az ilyen feltétlenül távortartandó az iskolától, mert a nagyobb testi megerőltetés, az időjárás viszontagságai, a társairól reáterjedhető hurutos és fertőző betegségek, különösen a kanyaró, ha még ki nem állotta volna, az iskola pora és rossz levegője, esetleges újabb fertőzés nyílt gümőkórban szenvedő társai részéről, felette károsan hathatnak és a szunnyadó betegség kiújulását, erős romlását okozhatják. Nincsen ellenben szükség az iskolától való távolmaradásra az olyanoknak, akiknek a gyenge fejlettsége külső okból, különösen a táplálkozás és gondozás hiányától van föltételezve és akiket könnyen összetéveszthetni gümőkórral fertőzöttekkel. Ezeket ellenkezően a mai iskola védőszárnyai alá veszi, táplálékkal, ruházattal látja el, stb., hogy fejlődésük a kortársaikét megközelíthesse és a fertőző betegségekkel, főképp a gümőkórral szemben, kellő ellentállóképességre szert tehessenek.

A testi fejlettség másodsorban visszamarad az olyan gyermekeknél, akik *szellemileg gyengék*, a rendesnél gyengébbek, anélkül, hogy tompa elméjük lennének, akiket tehát a gyengetehetségük és gyengeelméjük csoportjába sorozunk. Nagyszámú mérések mindenütt a világon minden kétséget kizárólag bizonyították, hogy a gyermekkorban a szellemi fejlettség foka és a testi fejlődés között határozott összefüggés áll fenn. A gyengetehetségük kisebbek és könnyebbek a rendes elméjüeknél, a gyengeelméjük viszont ezekkel szemben, míg a hülyék a leggyengébben fejlettek

testileg is. Érthető ezen összefüggés, ha számba vesszük a hiányos szellemi fejlődés okait, a szülők alkoholizmusát, idült betegségeit, főleg a gümőkórságot és vérbajt, elme- és idegbajokat, nevezetesen az epilepsiát. Szóba jő a szülők előrehaladott kora a nemzés idejében, esetleg a túlfiatal kor, míg a rokonok közti házaságból eredő gyermekeket ezen veszély kevésbé fenyegeti.

A *gyengelméjűek* határozottan nem valók az elemi népiskolába, a *gyengétekiségűek* előmenetele is felette kétes és ezeket jobb külön, nekik való osztályokba elhelyezni. Persze a gyengetehetségnek megállapítása nem olyan könnyű, a legtöbb szülő nem is veszi észre és legtöbbször csak az iskolázás folyamata alatt tűnik elő, ahol lelkiismeretes tanító kellő figyelmet fordít minden egyes tanítványára. Minden szülőnek a legnagyobb mértékben ajánlatos, hogy gyermeke fejlődéséről időnként, leghelyesebben születés napon végzett mérésekkel meggyőződjenek, mindenestre a beiratkozás előtt és ha azt látná, hogy a gyermeke kortársaival szemben erősen visszamaradt, ennek az okát kutatni, evégből beható orvosi vizsgálatnak a gyermeket alávetni kell, szükség esetén pedig a Binet-Simon-féle pszichológiai vizsgálatot végeztesse, aminek végrehajtására számos tanító és orvos, különösen iskola- és ideg orvos hivatott. (A könyv végén közöljük az átlagos magassági és súlyméréteket.)

Hasonlóképp nehéz a szülőkre nézve a döntés, ha a gyermekének a *látó-* vagy *hallóképessége* erősen megfogyatkozott kiállott betegségek vagy fejlődési

rendellenességek következtében, vajjon a látó- és hallóképesség megfogyatkozása nem ért-e el oly fokot, amely az elemi iskolába járást eleve eredménytelenné, vagy legalább is képdésessé teszi. Ide tartoznak a *nagyfokú közel- és gyengélátás*, mint fénytörési rendellenesség, a mindenféle szaru- és szivárványhártyagyulladásból eredő *rosszullátás*, főleg a görvély- és bujakortól eredtek. Az a szülő, aki gyermekével csak némileg foglalkozik, ezen nagyfokú hiányos látásról föltétlenül tudomást szerez és gondoskodik megbízható, szemorvosi vélemény beszerzéséről. A *nagyot-hallást* illetőleg szükséges, hogy a gyermek legalább 2.5 méter távolságból legyen képes értelmes, tagozott beszédet meghallani, amikor közvetlenül a tanító előtt ülve, annak ajkán csüngve, a szájról leolvasást segítséggül veheti. Nem egyszer az ilyeneket egyszerűen gyengetehetségüknek minősítették, érthető részvétlenségük miatt. Legszerencsétlenebbek, de igen ritkák az olyanok, akik rosszul látnak és egyúttal rosszul is hallanak: ezeken csakis azok tesznek túl, akik még gyengetehetségük is.

A *tanulótársak* szempontjából kívánatos az oly gyermekek távoltartása az elemi népiskolától, akik ezekre valamikép károsan hathatnak. Ilyenek az előreláthatólag hosszabb idő alatt gyógyuló ragályos vagy undort keltő betegségben szenvedők, akiket különben a kizárás folyamatának vetnének alá, ha maguk a szülők nem kérnék a fölmentésüket. A rendelkezés a végrehajtó rendelet kifejezett intézkedése (37. szakasz 3. bekezdés) folytán nem vonatkozik a heveny fertőző

betegségekre, amelyek miatt a hatósági orvos tiltja ki a tanulókat betegségük tartamára, hanem vonatkozik elsősorban a mindenféle nyílt tüdő-, csont- és mirigy-gümőkórra, amikor fertőző csírák kerülnek forgalomba, továbbá a sokféle ragadós bőr- és haj betegségekre. Nem terjeszkedik ki az egyiptomi szembetegségre (trachomára), amely miatt a hatósági orvos minden tanulót az iskolázás alatt a tanév elején megvizsgál és szükség esetén a betegség ragályozó tartamára kizár, de nem terjeszkedik ki a bőrben és hajon élőködőkre sem, mert ezek aránylag könnyen elpusztíthatók, rövid-ideig tartó kitiltás alatt.

Mindezekből kétségbevonhatatlanul kiderül, mennyire fontos, hogy minden szülő, aki csak teheti, legkisebb gyanúja esetén előzetesen meggyőződjék arról, vajjon a gyermeke az iskolabajjárásra mindenképpen alkalmas-e. A minden irányú alapos orvosi vizsgálat, esetleg olyan hibát fog kideríteni, amely lehetővé teszi annak hamaros és gyökeres megszüntetését, esetleg megfelelő külön iskolába íratását jó eleve, minden időveszteség nélkül; esetleg a gyermeke életét óvhatja meg e módon.

Hogy mennyire nem alkalmas minden gyermek az iskolára, sőt elég nagy százalékban nem alkalmas, úgy-hogy egy évre is kell őket szabadságotolni, bizonyítják a német városok tanügyi és iskola-orvosi jelentései. A legtöbb német állam törvénye a 6-14 éves korig tartó iskolakötelezettséget írja elő és azért nem egy szülő kéri a tankötelezettség megkezdésének a kitolását, hogy a gyermekeik egy évvel kevesebbet járhassanak

az iskolába. Az iskola-orvosok feladata ezen gyermekek megvizsgálása és nem kevesebbet, mint tíz százalékot kénytelenek testi vagy szellemi gyengeségük miatt egy évre az iskolabajrás alól felmenteni.

Bizonyára minálunk is elég oly gyermek kerül be iskolázásra, aki testi vagy szellemi gyengesége miatt az iskolát haszonnal nem járja, sőt kárát is vallja és minthogy kevés szülő szokta fölmentését kérni, a kiltás eljárásának a megindítása pedig igen körülményes, ilyen *általános iskola-orvosi vizsgálatra* szükség lenne minálunk is, amelynek minden ujonc-tanuló alávetendő lenne a beiratása alkalmával, vagy azt közvetlenül megelőzőleg, vagy hamarosan utána, legkésőbb a tanév megkezdése után, hiszen éppen a szegényebb gyermekeiknél fordul elő a legtöbb kóros elváltozás.

Addig is, míg a magyar tanügyi hatóság erről az iskola-orvosi vizsgálatról gondoskodni fog, minden szülő, aki csak teheti, iparkodjék gyermekét ilyen előzetes orvosi vizsgálatnak alávetni és ekkép a talajt az általános orvosi vizsgálat számára előkészíteni, ha az iskolaköteles gyermeke magasságának, súlyának megmérése, viselkedésének megfigyelése által gyanúja támad, hogy valami baj foroghat fenn, a nyilvánvaló kóros elváltozásokról nem is szólva.

MÁSODIK FEJEZET.

Az iskola megválasztása.

A rendes beiratásokat valamennyi nyilvános és nyilvánossági joggal felruházott elemi népiskolában – tekintet nélkül az iskola jellegére és annak fentartójára –, legkésőbb július hó 5-éig kell elvégezni (a végrehajtási rendelet 16. szakasza szerint), míg a tanév megkezdésekor pótbciratásokat kell tartani (16. §. 2. pontja szerint). Budapesten június végéig folyik a beiratás.

Ezen rendelkezés igen előnyös az iskolai hatóság szempontjából, mert lehetővé teszi a tanévnek kellő előkészítését, a tanulók elhelyezését, a gondoskodást a még nem hatéves tanulókról és a felmentést igénylő tanulók ügyeinek az elintézését, úgyhogy a tanév megnyitásakor a tanítás nehézségek nélkül megindulhat. Előnyös ezen rendelkezés a szülő szempontjából is, mert lehetővé teszi reánézve a döntést, hogy milyen iskolába adja a gyermekét, megengedi a szükséges lépések megtételét gyermekének felmentése vagy esetleges külön iskolába való fölvétele érdekében és végül, mert lehetővé teszi a gyermek kellő előkészítését, hogy mentől kevesebb zökkenéssel lépjen eddigi szabad életéből az iskola kötött életrendjébe.

Jómódú gyermekeknél szóba jöhet és komoly megfontolást követel, vajjon nyilvános iskola tanulója legyen-e vagy pedig magániskolába írássák be, vagy esetleg odahaza tanuljon? A házi nevelés csak elvélve

kerül szóba, nevezetesen nagyon féltett egyke gyermekeknél, esetleg olyanoknál, akik hosszabb betegség vagy betegségekre való hajlamosság miatt az időjárás és a fertőző betegségek veszélyeinek semmiképp sem tehető ki, vagy ha kisebb gyermekeket kell hazacipelt betegségektől féltetni. A szülő a házi nevelés szándékát köteles a beiratáskor bejelenteni és kötelezettséget vállalni, hogy gyermekét magyar nyelven szóban és írásban, oktatóképességgel bíró egyén fogja hazafias és valláserkölcsös szellemben nevelni (26. szakasz, 1. pont), köteles azonban a tanév végén magánvizsgálatot tétetni gyermekével, amelynek sikerétől függ az engedély megadása a jövő tanévre.

Városokban, különösen nagyvárosokban a nyilvános és magán iskola között választhat a szülő, mert manap mindenki belátja annak végtelen fontosságát, hogy a gyermek egykorúak társaságát élvezze, annál inkább, mentől jobban zártákéi eddig a külvilágtól, hogy kortársakkal együtt nevelkedjék, hogy a társak és a tanítók nevelő hatását érezze. A szülő bármily szigorú gyermekével szemben, sohasem rendelkezik azon elfogulatlansággal és következetességgel, amire gyermekének oly nagy szüksége van, különösen pedig az egykének vagy pedig a kiállott betegségek miatt elkényeztetettnek.

A *magán iskolák* legnagyobb előnye, hogy aránylag kevésszámú tanuló látogatja, hogy a betegségek elleni intézkedések könnyebben foganatosíthatók és ekkép a fertőzőbetegségek terjedése kevésbé fenyeget. Mindenféle egészségi intézkedések (fűtés, szellőzés, tiszt-

taság) a szülők részéről nagyobb megértésre találnak és jobban keresztülvihetők, bár rendszerint nem iskolának készült magánlakásokban vannak elhelyezve. További óriási előnyük, hogy körülbelül ugyanazon társadalmi rétegből kerülvén ki, a gyermekek élet-szokásai közel egyformák, nézeteik összhangzóbbak és rossz szokások sokkal kevésbé terjednek el közöttük. Az ellenőrzés ez irányban is hathatósabb a tanulók kisebb létszáma miatt. A magán iskola végül jobban is alkalmazkodhatik a szülői ház életmódjához, ami különösen a napi szorgalmi idő megkezdésére és befejezésére vonatkozik. Nyilvános elemi népiskolában a tanítás megkezdését reggeli nyolc óránál később ki-zártnak tartjuk, míg a magán iskolák legtöbbször kilenc órákor szokta a tanítását megkezdeni.

A magániskola azonkívül, hogy a szülők anyagi áldozatkészségét meglehetősen igénybe veszi és így természetesen szűkebb, ily anyagi kiadásokra képes és kész körre szorul, két nagy hátrányban szenved. Egy-résről a magán iskola vezetői éppen ezen anyagi szempontból inkább készek engedni követeléseikben a tanulók munkássága és elbírálása körül, mint a nyilvános iskolák függetlenebb tanítói, bár ismerünk igen megbízható és szigorú magán iskolákat, amelyek saját jól föl-fogott érdekükben minden tekintetben a helyzet magaslatán állanak, erélyesen fegyvelmek és érdem-leges munkát követelnek és viszont vannak nyilvános iskolai tanítók, kik befolyásos szülők gyermekeivel szemben túlságosan előzékenyek és elnézők. Másrésről a különböző néprétegekből származó gyermekek együt-

tes iskolázása – a fokozott egészségi és erkölcsi veszedelmektől eltekintve –, rendkívüli nevelő hatással van és voltaképp nem helyeselhető, hogy a jómódú gyermek már ezen korban különbnek tartsa magát szegényebb sorsú kortársánál. Az egykorú gyermekek között még nincsen semmi értéke a szülők állásának és vagyonának, hanem egyesegyedül az illetőnek egyéni képességei döntenek, legtöbbször a nyers testi erő és nem ritkán kicsinyes ügyességek (pl. fütyülni tudás stb.) határoznak. Különösen a mai világban fontos ezen körülmény, amikor a demokratikus irány jelszavá vált; a későbbi közéleti szereplésnek a szempontjából is sokszor nagyon előnyös, ha a gyermekkorba visszanyúló iskolatársi összeköttetések fennállanak.

Általában azt tapasztalhatni, hogy a nyilvános népiskolától függ a magániskolák létesülése és látogatottsága. Ahol az elsők a szülők minden jogos kívánalmainak megfelelnek, ott magániskola meggyökerezni nem képes és mentől jobb, annál kevésbé van a magániskoláknak létjogosultságuk. Minden szülő tehát alaposan tájékozódjék, mielőtt határozná. Ha a gyermekét nyilvánossági joggal bíró magán- vagy más külön iskolába beíratta volna, fölvételi jegyével igazolja a körzete nyilvános iskolájában, hogy tanköteles gyermekét magánintézetben nevelteti vagy ilyenbe magántanulónak beíratta. Helyette ezt a bejelentést a magániskola is teljesítheti.

Nehezebb az olyan tanköteles gyermekek elhelyezése, akik szellemi vagy testi fogyatékoságban szenvednek. Általános szabály, hogy a tankötelezettség

ezekre nézve elvileg rendületlenül fennáll éppen olyan mértékben, mint a normális gyermekekre nézve, de a rendes népiskola látogatása alól szülő (gondozó) kéreśc fölimenthtők, sőt a szülők ellenkezése dacára ki is zárhatók (40. §-ban leírt eljárás szerint) és a szülők felhívhatók, hogy gyermeküket a megfelelő, gyógyítva nevelő intézetek egyikébe írassák be, illetőleg helyezték el, hacsak megfelelő házi oktatásról nem akarnak gondoskodni. A szülők mostoha anyagi helyzete esetében az iskola igazgatója (tanítója) segítségére jó a szülőnek, hogy gyermekük az iskola helyi hatósága útján megfelelő gyógyítva nevelő iskolába vagy intézetbe felvételek és (állami, községi, társadalmi) segítségben részesíttessék.

A szóba jöhető iskolák és intézetek (a végrehajtó rendelet 2. §. 5. pontja szerint) a következők:

I. A szellemileg fogyatékosak részére: a) a kiségitő iskolák; b) az ideges és fejletlen gyermekek intézetei; c) a gyengeelméjűek intézetei.

II. A fogyatékos érzékszervűek részére: a) a vakok és b) a siketnémák intézetei.

Keletkezésük időpontját kutatva először létesültek a vakok és siketnémák intézetei. A vakok első intézetét Hauy abbé állította fel Párizsban Quatre vingts címmel (1784.) az első siketnéma intézet példájára, amelyet de l'Epée abbé 1760-ban állított volt föl. A kiségitő iskolák létesítése Szászországból indult ki: dr. Kern, leipzig-i orvos, hülye-intézeti igazgató hívta föl a figyelmet a gyengetehetségűekre, akik a hülyék

és gyenge elméjük fölött magasan állanak. Legutoljára gondoskodtak az ideges és fejletlen gyermekekről.

Legkönnyebben lehet a gyengetehetségük oktatását nyélbe ütni: aránylagos nagy számuk, a tankötelesek 1-2 százaléka kívánatossá is teszi. Eleinte gyengetehetségűnek csak az olyan gyermeket vették, aki egy elemi osztály anyagát két év alatt sem volt képes elvégezni, dacára a rendes iskolába járásnak, ilyenkép külön válva ama gyermekektől, akik betegségük, a szülői gondozás hiányossága, lakóhely és iskola-csere, stb. okok következtében maradtak el. Ma azonban beható orvosi és pszichológiai vizsgálatokkal hamarosan felismerhetők és idővesztés nélkül a nekik jobban megfelelő „kiszegítő” -ftiek nevezett osztályokba és iskolákba elhelyezhetők. Ott ezen gyermekek, mert egyenlő gondolkodású és érzésű társak között vannak, kezdettől fogva jól érzik magukat, szülők nagy öröme, akik eleinte aggódva és csak nagy lelki küzdelmek után adták gyermekeiket a „buták” iskolájába, ahogy értelmetlen egyének az ily iskolákat és tanítványaikat megbélyegezni iparkodtak. Még helyesebb Budapest székesfővárosnak eljárása, amely ily külön osztályok és iskolák helyett a nagy iskolák keretében „kis létszámú” osztályokat szervezett az ily gyermekek részére, akik tehát ugyanazon épületbe járnak, mint a normális gyermekek és egyébként is ugyanazon bánásmódban részesülnek.

Az ilyen oktatás eredményességét biztosítják első sorban a tanulóknak ezen kis (osztályonként 15-20, legfeljebb 25-ös) létszámán kívül a rendkívül lassú ha-

ladás, mert általában két év alatt iparkodnak egy elemi osztály anyagát elvégezni, számtanból még kevesebbel elégedve meg, továbbá az egyes osztályok tanulóinak kicserélése az egyes tanórák alatt a tanulók tehetségéhez és előmeneteléhez képest, a gyakorlati tanítás, amely a kézügyességet a legnagyobb mértékben igénybe veszi, a nagy gondoskodás a tanulók testi jólétéről, szervi hibáiknak (dadogás, garatmandula stb.) és betegségeiknek megszüntetésére és – ami fő – a tanítók különösen szeretetteljes bánásmódja.

Ezenfelül az ezen iskolákhoz szervezett gyermekgondozó bizottságok lehetőleg támogatják a tankötelettségüknek eleget tett gyermekeket és mindenkép előmozdítják jóvoltukat, megfelelően elhelyezik őket, ilykép elérve, hogy a fiúk ha nem is mint önálló egyének, de mint segédmunkások életüket fentarthassák, kenyerüket megkereshessék, a leányok pedig a prostitútiótól, amelyre nagyon hajlandók, megóvassanak, szóval a társadalom hasznos tagjainak megtartassanak és a bűnözéstől megóvassanak.

Magyarországon ezen iskolák és osztályok száma még csekély, míg Németországban, Angliában és Észak-Amerikában igen számosak. Budapesten van egy állami kiegészítő iskola és a vidéki városok közül Csongrádon, Debrecenben, Egerben, Pesterzsébeten, Kecskeméten, Kiskunhalason, Kispesten és Szegeden összesen 884 tanulóval, a fővárosnak kislétszámú osztályain kívül. Végtelen kevés, ha a művelt nyugat ily iskoláit nézzük.

Elmaradottságunk oka, hogy azelőtt, még nem is oly régen, nem ismerték el a tanulók szigorú osztályo-

zását, hanem évről évre feljebb vitték a meg nem felelő tanulókat is ama téves nézetben, hogy ekképen az egész anyagból mégis csak ragad reájuk valami, holott hiányzó alap esetén a sikeres továbbépítés ki van zárva. Az iskoláztatási kötelezettség teljesítéséről szóló 1921. évi 30. törvénycikk azonban azon tanulókra nézve, akik a kitűzött tancélt nem érték el, a tankötelezettséget egy, esetleg két évvel meghosszabbítja, általában is mind eredményesebb tanításra törekszik. A kilátások tehát ilyen iskolák és osztályok létesítésére megnövekedtek. Tekintve, hogy a tankötelesek a lakosság egyhatodát teszik ki és hogy a tanköteleseknek 1-2 százaléka gyengetehetségű, húszezer lakosú városnak 3300 tanköteles gyermeke közül 30-60 gyengébb tehetségű található, amely körülmény két-három ily kislétszámú osztály felállítását teszi lehetővé. Már öt-tízezer lakosságú községben is van elég ilyen gyermek, aki különös gondozásra és oktatásra szorul.

Minden szülő tehát, aki elég szerencsétlen, hogy ilyen gyermeke van, készséggel ragadja meg az alkalmat, hogy gyermekét ilyen tanításba adhassa; nem fogja megbánni és mentől hamarabb tegye meg, hogy mentől kevesebb időt veszítsen a gyermeke a hiábavaló próbálgatásokban, sőt más szülőket ugyanily gyermekekkel hasonló eljárásra bírja és amennyiben tőle telik, ily osztályok és iskolák szervezését szorgalmazza ott, ahol az ilyenek létesítésétől tudatlanságból, nemtörődömségből vonakodnak.

A gyengeelméjűeket csakis intézetekben lehet nevelni és legfeljebb hétéves gyermeknek megfelelő

szintre emelni, míg a gyengetehetségűek a 7-12 évesek színvonalát érhetik el. Egyik részük képezhető, az írás, olvasás és a legegyszerűbb számolás művészetében nagy fáradsággal kioktatható, míg a képezhetetlen hülyék legfeljebb kétéves gyermek szellemi szintjét érhetik el és meg kell elégedni, ha rendre és tisztaságra szoktat-hatok. Számukra Magyarországon a budapesti állami gyógypedagógiai intézet és a gyulai (egyesületi) gyógy-pedagógiai intézet áll rendelkezésre 171 férőhellyel, holott legalább öt ilyen intézet kellene. Arra kellene tö-rekedni, hogy minden megyében legalább egy ily intézet legyen és hogy a szegény szülők válláról a terhet a megye áldozatkészsége levegye. Igen szép tér nyílik itt emberbaráti tevékenységre.

Idegés és fejletlen gyermekek részére mindössze egy állami intézetünk van, epilepsias gyermekek ré-szére a békésgyulai kórházban van külön osztály berendezve, holott régen el van ismerve, hogy az epi-lepsziások mezei telepekre valók. Rendes iskolákba csak olyanok járhatnak, akik nagy ritkán kapnak rohamot.

A fogyatékos érzékszervűek közül a vak tanköte-les gyermekek elhelyezésére több intézetünk van. Ezek a budapesti állami vakok intézete (József nádor királyi országos intézet), amely már százéves múltra tekinthet vissza, a Wechselmann-féle izraelita intézet a Mexikói-úton, a vidéken pedig Szegeden és Szombathelyen. Ezekhez számítandó még a budapesti központi foglal-koztató intézet. Mindössze 287 hely van és minden je-lentkezőt fel tudnak venni, sajnos, elég sokan, nem is jelentkeznek.

Ezen intézetek felállítását megnehezíti azon körülmény, hogy feltétlenül internátussal kell egybekapcsolni. A vakok kiképzése, amely a tapintó érzék felhasználásával történik, megkívánja a rendszeres tájékoztatásukat, a járás-kelés igen óvatos, körültekintő kioktatását előbb az otthonukban és így fokozatosan a környezetükben, végül a városban, úgyhogy még Budapesten is szabadon, biztosan járhatnak mindenfelé. Valamelyik foglalkozásban való kiképzésük sikere szintén megkívánja az internátusi életet. Igen nagy idővesztéséget és költséget jelentene mindennapos összehozásuk.

Teljes híjával vagyunk azonban az oly intézeteknek, amelyekben a rosszul vagy gyengén látó tankötelesek kiképezhetők lennének. Egyik részük betegség vagy baleset következtében veszítette el látása legnagyobb részét, másik része nagy fokban közellátónak vagy gyengénlátónak született. Nem vakok, mert elég tekintélyes látási maradvánnyal rendelkeznek és így nincs is kényszerítő szükség, hogy a vakok módjára a tapintóképesség kizárólagos felhasználásával képeztessenek ki, de nem is alkalmasak a rendes iskolába való járásra, mert az első padból sem látnak, még szemüveggel sem, a táblára és mert a rendes iskolai munka gyengült szem munkaképességüket nagyon is igénybe venné, kockáztatná. Közepes és nagyobb városokban elég ilyen tanuló van, akiket együttes oktatásban részesíthetnek, arra törekedve, hogy mentől többet tanuljanak füllel és mentől kevésbé erőltessék meg a látószervüket. Nagybetűs könyvekből tanulnak olvasni (megfelelő szemüveggel

ellátva), csak feketére vonalozott füzetekbe írnak; a sok falitábla lehetővé teszi, hogy egyszerre több (5-8) tanuló írhasson, számlálhasson a táblán, sőt egyes helyeken az asztaluk fekete lapjára is írhatnak krétával. Különösen az egyetemi városokba kellene ilyen iskolák, amelyek tanulóit a szemklinikák különös gondozásukba vennének; a vidéki ily tanulók érdekében célszerű lenne internátussal is ellátni. Jelenleg a tehetős szülők magánoktatással segítenek rajtuk, a szegény szülők pedig a rendes iskolákba adják őket. Nyert értesülések szerint Budapest főváros készül egy ilyen iskolát szervezni, milyenek a külföldön elég nagy számban léteznek.

A vak tankötelesek helyzeténél könnyebb a siketnémáké, akik föltéve, hogy jó látóképességgel rendelkeznek, bejáró tanulók lehetnek és csak a vidékiek szorulnak internátusi elhelyezésre. Utóbbiaknak legnagyobb része semmiféle iskolázásban nem részesül és jelbeszéddel teszi magát érthetővé. A hangos beszéd elsajátítása feltétlenül ajánlatos, bár el kell ismerni, hogy a hangos beszédjük mindig nehezen érthető. Mindazonáltal ragaszkodni kell a hangos beszédre való oktatásukra, a tüdők fejlesztése végett, mivégből a testgyakorlásuk, sportolásuk is a legnagyobb mértékben előmozdítandó. A siketnémáknak igen nagy része tüdőgyengeség következtében kifejlődő tüdőbajban pusztul el.

Magyarországon a következő siketnéma intézetek vannak (keletkezésük sorrendje szerint): Vác (országos), Budapest (izraelita), Budapest (állami), Kaposvár

(állami), Kecskemét (állami), Szeged (állami), Eger (állami), Debrecen (állami), Sopron (állami), Vác (leány foglalkoztató), Vác (fiú foglalkoztató). A férőhelyek száma 949, igen tekintélyes.

Nincsen azonban kellőképp gondoskodva a nagyot halló tanulókról, egyesegyedül Budapest létesített szá⁵ mukra egy ilyen iskolát. Kisebb fokú, főleg egyoldali nagyot hallás esetén segíthetni rajtuk, ha az első pad-sorba ültetik őket, ügyelve, hogy a jobban halló fülük a tanító felé legyen fordítva. Ezek a szó szoros értelmében csüggenek a tanító ajkain és, szájának minden mozdulatát a legélesebb figyelemmel kísérve, iparkodnak a hallottakat kiegészíteni. Tapasztalat szerint az olyanok, akik legfeljebb 2.5 méterről hallják meg a rendes beszédet, elemi iskolába már nem alkalmasak és ezeket lehetőleg nagyot hallók osztályaiba vagy iskoláiba kell elhelyezni, ahol a tanítójuk körül, hozzá közel, félkörben ülve rendes beszédben oktathatók. Minden közepes és nagyobb városban akad elég ilyen tanuló. Kisebb községekben is ezen tanulók előmenetelét nagyon elősegíteni lehetne, ha úgynevezett leolvasó-tanfolyamot szerveznének siketnémák oktatására képesített tanító vezetése alatt. Minthogy a hallószerv állapotára mindig igen nagy gondot kell fordítani, ajánlatos volna, ha elsősorban egyetemi városokban létesülnének az ilyen iskolák, idővel internátussal is ellátva őket.

A nyilvános elemi népiskolát pótló intézetek között a végrehajtó rendelet nem említi meg a nyomorékok iskoláját és intézetét, amelybe olyanok valók,

akik főképp a végtagok valamelyes fogyatékoságában szenvednek. Ha alsó végtagjaik épek vagy helyzetváltozásra, járásra még eléggé használhatók: nyilvános iskolákba járhatnak ugyan, de felső végtagjaik fogyatékosága miatt írásban, számolásban csak nehezen vagy éppenséggel nem is képezhetők ki, úgyhogy intézeti elhelyezést igényelnek. Még inkább szól intézeti elhelyezésük mellett a kiképzésük szüksége neki való foglalkozásban, különösen pedig esetleges műtétjük és kapcsolatos utókezelésük. A költségek csökkentése végett lehetőleg a bejárásukat kell előmozdítani. London városa naponta külön autóbusszal szedi össze ezen járni képtelen gyermekeket és elszállítja az iskolába és viszont haza. A fogyatékosok fogalmának tágításával az olyanok is ide sorozhatók, akik más okokból, pl. szívbaj, csontgümőkór stb. miatt nem képesek nyilvános iskolába járni. Hazánkban egyetlen egy intézett áll fenn a nyomorék gyermekek részére, Budapesten, VII. kerület, Mexikói-út, 110 férőhellyel, mely végtelen sok jót gyakorol ezen szerencsétlen gyermekekkel. Sajnos, nagyon messze vagyunk attól, hogy minden fogyatékos tankötelest nekik megfelelő iskolában -vagy intézetben elhelyezni és ilyenképpen a kizárási eljárás megindítása által a szülőket ezeknek igénybevételére szorítani lehetne. A különböző fogyatékosok számát sem ismerjük az iskolaorvosi vizsgálat hiánya miatt és így senki sem tudja, hogy hány ilyen gyér mekről kellene gondoskodni. Mindaddig minden olyan esetben, amikor a gyermek szervi fogyatkozása miatt az oktatás a rendes nyilvános iskolába nem látszik tel-

jesen lehetetlennek, vagy a nem ragályos természetű betegség javulása, gyógyulása remélhető, az ily gyermeket a nyilvános iskolákban nevelési szempontból meg kell „túrni”, annak ellenére, hogy értelmi tekintetben társaival együtt haladni nem lesz képes (Végrehajtó rendelet 38. §. 6. bekezdése szerint) és ajánljuk minden szülőnek, hogy ezen lehetőséget vegye igénybe, ha magánoktatással nem tud gyermekén segíteni.

Ezért minden művelt egyén kötelessége, különösen azoké, akiket a Gondviselés ép érzékű és tehetségű gyermekekkel megáldott, hogy erejükhez, befolyásukhoz mérten gondját viseljék ezen szerencsétlen gyermekeknek. Számukra megfelelő iskolák és intézetek létesítésére most van a legjobb időpont. A világháború következtében nagyon is megcsappant a tankötelesek létszáma a városokban, tantermek és tanítók bőven állanak rendelkezésre, a fogyatékos gyermekek száma is aránylag csekélyebb és ezért ezen külön intézetek könnyebben létesíthetők és idővel fokozatosan fejleszthetők, míg minden fogyatékos elhelyezhető. A cél: a tankötelezettség teljes érvényesítése velük szemben épúgy, mint az ép gyermekekkel szemben és különösen az iskolaorvosi intézmény behozatalával lesz elérhető minden fogyatékos gyermeknek a megállapítása aminek alapján a hivatalos eljárás megindulhat. Ezen szép cél persze egyszerre ne-n érhető el, de fokozatosan és így remélhető, hogy a végrehajtó rendeletben felemlített külön rendelet a fogyatékosok tankötelezettségét mihamarabb érvényre fogja juttatni.

HARMADIK FEJEZET.

A tanuló előkészítése az iskolába járásra.

A tanévet megelőző nyári hónapok rendkívül alkalmasak a tanuló előkészítésére, még azon esetben is, ha a tanuló beiratása valami okból nem is történék a nyár előtti rendes, hanem csak az őszi pótló beiratás alkalmával. A legtöbb szülő azonban elmulasztja ezen idő kellő felhasználását, sőt akárhány szülő legföljebb ijeszti a parancsra nem hallgató gyermekét leendő tanítójával, aki „majd ráncba” fogja szedni stb., körmét rágó, orrában vájkáló, talán még ujját is szopogató vagy más egyéb neveltlenséget űző gyermekét azzal rémitgeti hogy majd „elver” téged a tanító stb.

Sokkal jobb, előnyösebb, ha a gyermek nem fél a tanítójától, nem látja benne a mumust, aki bezárással és téntalevessel, papírgaluskával, esetleg testi fenyegetéssel iparkodik őt rendben tartani, hanem a jóakaró egyént, aki őt a tudás mezejére vezeti, rendre és fegyelemre szoktatja, ekkép a jövőjét előmozdítja. Ezért helyesebb, ha a szülő vele szemben korán tiszteletet ébreszt és gyermekében a jobb érzést felkelti, mondván: „Mit fog mondani a tanító bácsi, ha így viselkedel, ha engedetlen vagy, vagy neveletlen leszel? Mit fog gondolni, hogy milyen gyermek vagy te, hogy mire neveltek téged szüleid? Mily szégyen lesz az, ha rossz viseleteddel, engedetlenségeddel a tanító bácsi neheztelését, korholását, sőt büntetését kiérdemled.”

Különösen óvakodni kell az ideges bajban szen-

vedő, idegességre hajlamos gyermekeket a tanítóval ijesztgetni; az ily gyermek öröm helyett félelemmel fogja az iskola küszöbét átlépni és éppen ezen félelmével fogja a tanító munkáját megnehezíteni, ezen félelme következtében fog könnyen oly hibákat elkövetni, ami a tanító neheztelését stb. kiválthatja.

Ez áll a dadogó és egyéb beszédhibás gyermekekre is, akiknek a baja általános orvosi tapasztalat szerint még az iskola előtti korban kezdődik, különösen nagyobb betegségek után, főleg az olyan gyermekeknél, akik képtelenek oly gyorsan beszélni, mint ahogy a gondolataik keletkeznek. Az is általános orvosi tapasztalat, hogy a legtöbb szülő nem bánik helyesen az ilyen gyermekkel, reáival, összeszidja stb., vagy – ami még jobb – ügyet sem vet reá, ahelyett, hogy a dadogás első nyilvánulásakor, úgyszintén hadaró beszéd esetén, őt a beszédében megállítaná és mondókájának lassú ismétlésére felszólítaná. Még jobb, ha előzetesen mély lélegzetet vétet vele, nevezetesen, ha a dadogása már nagyobb fokú. Az ilyen gyermek, ha félelemmel lép az iskolába, a tanító hirtelen felszólítása esetén könnyen megijed és erősebben dadog, annyira, hogy egyáltalában képtelen lesz a rendes beszédre. Még nagyobb a baj, ha a tanító nem bánik helyesen a gyermekkel, szidja, korholja őt, vagy éppenséggel bünteti, amiből a gyermekesereg felhatalmazást vél kapni a kicsúfolására, kigúnyolására.

A többi beszédhiba megszüntetése érdekében is sokat tehet a szülői ház. Sok családban a gyermekies beszédet szépnek, kedvesnek tartják, sőt még a szülők

is ilyen módon beszélnek a gyermekükkel. A tanulónak ilyen hiányos, neim ritkán értelmetlen beszéde megnehezíti az iskola munkáját és nem lehet a szülőknek eléggé figyelmükbe ajánlani, hogy gyermekükkel kezdetől fogva, legkésőbb az iskolabajárás előtt tisztán beszéljenek, az egyes magán- és mássalhangzókat helyesen ejtsék ki és példájukkal az őket utánzó gyermeket a helyes, értelmes beszédre, helyes szótagolásra és hangsúlyozásra szoktassák, mindennemű okot pedig, amelyek az ilyen beszédet előmozdítani képesek, orvosi tanács igénybevételével megszüntetni törekedjenek. Nagy a baj akkor, ha a szülők is beszédhibások. Ilyen esetben felette nehéz a beszédhiba megszüntetése.

Ezen okok között találunk múlókat, pl. amikor a felső metszőfogak kihullanak, mielőtt a maradandók megjelenének: a létrejött foghiány az sz betű hiányos kiejtését okozza, éppen hat-hétéves korban. Más gyermek meg az orrán át beszél, ritkán azért, mert rés van a kemény szájpadlásban, legtöbbször azért, mert a nagy garatmandula (köznyelven polip) beszédkor meggátolja az orrban levő levegő együttrezgését. Az ilyen gyermek a dűnnyögő hangon kívül egyéb kóros jelenségekkel is felhívja a szülők figyelmét és követeli az orvosi segítség igénybevételét. Minthogy az ilyen gyermek nem képes a szájon át lélegezni, száját állandóan nyitva tartani kénytelen és ettől bamba arckifejezést nyer. Az ilyen gyermek élénkebb testmozgásra, futásra stb. képtelen, hamarosan elfárad, mert elveszti a szuszt; a nedves hideg levegő leszívása folytán könnyebben kap torokfájást, hajlamosabb hurutokra. Sőt még a mellkas

eltorzulása, besüppedése is kifejlődhetik náluk, mert mély légvételkor az erősen kitágult mellkasban levő tüdőbe nem lévén képes a levegő elég gyorsan betödulni, a külső levegő behorpasztja a még puha mellkast. Az ilyen gyermek éjjel nyugtalanul alszik, horkol, szája kiszáradása miatt felébred és vizet kér vagy reggel mohón iszik vizet. Ezen garatmandula igen károsan hat a fülre, egyszerű hurutos állapotok, sőt gennyes fülgyulladások létrehozásával, amelyekkel a hallásnak kisebb-nagyobb fokú romlása, esetleg az agyhártyagyulladás veszélye jár együtt. Ezek a gyermekek gyakran szenvednek fejfájásban, figyelőképességük csökken, testi fejlődésükben visszamaradnak és így nem csoda, ha az iskolában kellő eredményt felmutatni nem képesek. A garatmandula kivétele után, mire a nyár és a korai ősz a legalkalmasabb időpont, amikor torokgyulladás nem gátolja a műtétet, a gyermek sokkal élénkebb lesz, jobban fejlődik testileg, szellemileg, hallása is megjavul. Nyitott szájjal légző gyermekét tehát minden szülő okvetlenül mutassa be az orvosnak.

A hallásnak és a hallószervnek minden zavarait egyébként a legnagyobb gonddal kell megszüntetni, főleg a gennyedéseket, bármily jelentéktelennek lássék, amelyek fertőző betegségek, így vörheny, influenza stb. után visszamaradhatnak, nemcsak azért mert a hallást folyton ronthatják, hanem azért is, mert könnyen válhatnak életveszélyes agyhártyagyulladás, agytályog stb. előidézőjévé, amik nem egy gyermek korai halálát okozták. Nem szabad megnyugodni, míg a fül teljesen meg nem gyógyult és óvni kell a gyermeket, ha a dob-

hártyájában rés maradt (orrfúváskor levegő áramlik ki sziszegve a fülből), a víz behatolásától fürdés alkalmával (vazelines vattacsomóval védve a fület). Itt említjük föl, mennyire szükséges a gyermeket helyes orr fú vasra szoktatni: mindig csak az egyik orrnyílást kell kifűjnia, míg a másikat befogva tartja. Egyszerre fűjva ki a náthás orrt, a fertőző nyálka könnyen kerül az Eustacih-kürtön át a középfülbe és idéz elő hurutot, fájdalmas középfülgyulladást. Ugyanezen okból nem szabad túrni iskolás gyermekek azon rossz szokását, hogy mindkét orrnyílásukat befogva, a levegőt a garatüreg felső részébe préselik.

Hasonló gondosságot követel a szem: annak legkisebb gyulladása, még az ártatlannak tartott árpa vagy szemhéj széli gyulladás, a kellemetlenségektől eltekintve, fertőzés révén súlyosabb szembántalmakhoz vezethet. A rossz lakásokban élő, kevés napfényt és friss levegőt élvező, meg nem felelően táplálkozó gyermekeknek görvélyes szemgyulladása a szaruhártya, a szem ablakának átlátszóságát és ilymódon a tiszta, jó látást veszélyezteti. Az egyiptomi gyulladás (trachoma), ha a szem erős gyulladását váltja ki, rendszerint hamar kerül orvosi kezelésbe, de nem a lappangó, amire egyedül az álmos kinézés, a lecsüngő felső szemhéj figyelmeztet. Ezen lappangó esetek kiderítésére való a rendszeres szemvizsgálat az iskolákban évente kétszer.

Az olyan gyermeket, akiről, a szabad természetben sétálva, kiderül, hogy a látása nem kifogástalan, feltétlenül szemorvosi vizsgálatra kell vinni, nevezetesen ha olyan család sarja, amelyben fénytörési rendellenesség-

gek előfordulnak. Visszaemlékszem a saját gyermek- és iskoláskoromra; sohasem tudtam a templom óráját meglátni, még egészen közelről sem és még az első padból sem tudtam a táblán írottakat felismerni. Mily sok kellemetlenséget okozott, mennyire hátráltatott a való élet megismerésében! Mennyire gátolt a játékban a rosszlátás! Különösen felhívjuk a figyelmet a kancsalító gyermekekre; nem lehet az ilyen gyermeknél elég korán a kancsalítás fejlődését meggátoló, a kanosalító szem látását megóvó eljárásra a szülők figyelmét felhívni. Legtöbbször elmulasztják őt idejekorán szemorvoshoz vezetni, azzal áztatva magukat, hogy majd csak kinövi. Tényleg sokszor megszűnik a kancsalság, de a kancsalító szem látóképességében gyengült, sőt teljesen elfelejtett látni, a szó szoros értelmében helyrehozhatatlanul megvakult. Megfelelő szemüveggel, a nem kancsalító szem rendszeres, naponta egy órán át tartó be- kötésével, könnyen megóvhatni a kancsalító szem látását!

Nem szabad megfeledkezni a szájüreg szerveiről, a fogakról és mandulákról. Az újonctanulók rendszerint még csak tejfogakkal rendelkeznek, hatéves korban szoktak kibújni az első maradandó fogak a harmadik zápfogak alakjában és utánuk a kihulló metszőfogak helyett a vasmetszőfogak. Az amúgy is kihulló tejfogakra rendszerint semmi gondot sem szoktak a szülők fordítani, pedig a lukas tej fogak üregeiben felszaporodó bomló anyagok kezdettől fogva veszélyeztetik a maradandó fogakat. Idő előtti kihullásuk következtében a vasfogak hamarabb bújnak ki, amelyek aztán, mert

nagyobbak és a még nem elég nagy állkapocsban elég helyet nem találnak, ferde vagy rendetlen helyet foglalnak el, esetleg kettő egymás mögött, csúnya, rosszul rágó fogsorokat okozva, amelyeket később csak nagy fáradtsággal és költséggel lehet helyreigazítani. A lyukas fogakban elszaporodó baktériumok könnyen gyulladásba hozhatják a torokmandulákat, a garatmandulát, sőt a vérkeringésbe kerülve, mindenféle komoly betegségeket (izületi csúzt, szívbajt, vesebajt, Vitus táncot, vakbélgyulladást, idegzsábákat stb.) hozhatnak létre, egészen eltekintve a fogfájástól, csonthártyagyulladásoktól, a nyaki mirigyek fájdalmas megduzzadásától és elgennyedésétől. Minden szülőnek a legmelegebben ajánljuk, hogy gyermeke tejfogait is hozassa rendbe, legkésőbb az iskolába járása előtt, nehogy szenvedjen a rendszeres iskolábajárása az esetleges fogfájások és más következmények miatt. Hasonlóképp szoktassa a szája gondos ápolására, mindennap langyos vízbe mártott fogkefével háromszor végigdörzsöltetve vele a felső és alsó fogsor mind a három (hátsó, rágó és mellső) felületét és langyos vízzel kigargarizáltatva a száját és vigyázzon arra, hogy a rendes étkezésen kívül édességeket ne fogyasszon vagy utána feltétlenül vizet igyon vagy a száját kiöblítse, nehogy a fog szúvasodását előidéző fonalbaktériumok az édes nyálban akadálytalanul elszaporodjanak..

A szájápolást a mindennapos mosakodás végzésével lehet és kell egybekötni, amellyel a fiatal szervezet célszerű edzésére kell törekedni a tisztaságon kívül. A hatéves gyermek, ha egészséges, jól fejlett, elég erős arra,

hogy mindennap derékig mosakodjon, nyáron friss és télen az éjjelen át a szobában állott vízzel. Ezen edzésével, amelyet mindig nyáron kell kezdeni, eléri a szülő, hogy torokgyulladásokra, köhögésekre, meghűlésekre nem lesz hajlamos a gyermeke, amivel együtt jár a hevenyfertőző betegségek könnyebb fellépése, súlyos hörg- és tüdőhurutok, tüdőgyulladások elkerülése, főleg kanyaró, influenza esetében, ha a gyermek ezeket még ki nem állotta volna. A szülő gondosan ügyeljen arra, hogy ezen edző mosakodásokat elsősorban kellő alaposággal végezze a gyermeke, jól beszappanozza orcáját, külső orrát, fületáját, nyakát, hónalját és utána alaposan leszárítsa magát, másodsorban, hogy eleinte lassan, de fokozatosan mind gyorsabban végezze, de sohasem az alaposág rovására.

A tisztasághoz tartozik az egész test rendszeres fürösztése meleg vízben, az edzéshez pedig a fürdés patak, tó, folyó, tenger vizében, különösen a kedvelt Balatonban. Hogy milyen vízben fürödjön, mindig a kínálkozó alkalomtól függ és természetesen a gyermek állapotától. Ideges, vérszegény gyermeknek inkább a meleg vizű tó vagy patakvíz való. Az egészséges, erőteljes gyermek szívesen megfürdik a hidegebb Duna vizében is. Az úszás elsajátításáról ezen korban szó sem lehet. Beteg gyermeket illetőleg mindig az orvos véleménye követendő.

A fürdés együtt jár a napfény és szabad levegő edző hatásával, amit egyébként is a szabadban való tartózkodással elérni és öregbíteni lehet és kell. Nem lehet a gyermeket elég időn keresztül a friss levegőnek ki-

tenni; annyira megszokja és megkívánja annak jóleső hatását, hogy mindent elkövetni kész iskolás korában, csakhogy mentől több időt tölthessen el a szabadban. Okos szülő evégből tőle telhetőleg elő fogja mozdítani gyermeke játszókedvét és nem lesz kifogása, ha alkalmas helyen (tisztá udvaron, homokban, pázsiton) mezítláb jár: legjobb megelőzése a lúdtalpnek. Ahol csak alkalom kínálkozik, minden szülő helyesen cselekszik, ha gyermekével együtt mentől többet kirándul. Mindenütt van valami új, ami a gyermeke érdeklődését, ifigyeimét felkelti, látókörét kiszélesíti és így kellő ismeretekkel, tapasztalatokkal ellátja, ami iskolai előmenetelét megkönnyíti.

A gyermek kellő edzése egyúttal legjobb küzdelem a hevenyfertőző betegségekkel szemben; ha meg is kapja ezeket – alig van gyermek, aki a kanyarót, bárányhimlőt, mumpsot, influenzát meg nem kapná -, sohasem fogja súlyos alakban megkapni. A szülők rémével, a vörhennyel szemben a haladó orvosi tudomány megajándékozott egy védőeljárással: minekutána a Dick-féle próbaoltással meggyőződött volna az orvos arról, hogy a gyermeknek erre a veszélyes bajra hajlamossága van, rendszeres védőoltásokkal iparkodik ezen hajlamát megszüntetni. Ezen eljárás veszélytelen és az eddigi tapasztalatok szerint is legalább három évi védelmet biztosít. Távolról sem mindegy, vajjon egy gyermek kisedd vagy nagyobb korában kap egy ily betegséget vagy ennek hazacipelésével fenyegeti testvéreit. A himlő, de nem a bárány, hanem a fekete és hólyagos himlő ellen védő himlőoltás megújítását a tör-

vény (1887. évi XXII. t.-c.) a 12 éves korúaknak írja elő, de célszerű már 6 éves korban is megcsinálni.

Az edzés szolgálatába kell állítani a gyermek ruházódását is. Nyáron e tekintetben kevésbé vétkeznek, míg télen sok szülő túlmelegen öltözteti a gyermekét, bár vannak, akik az ellenkező hibába esnek, télen is meztelen térdekkel járatva gyermeküket, ami a nagy hővesztés miatt hitvány fejlődéshez vezethet. Kellőképp edzett gyermeket még a leghidegebb télen sem kell túlmelegen öltöztetni; azzal csak ártunk neki, meghűlésekre hajlamosítjuk. Különösen elítélendő a meleg alsó ruha, alsó ing, túlvastag harisnya, ellenben ügyelni kell a jó cipőre (legjobb az alacsony sarkú, elől széles orrú, fűzős cipő), elég meleg felöltőre és télikabátra. Azonkívül a hatéves gyermek tanulja meg az önálló öltözködést és vetkőzödést; szoktassuk e tekintetben is önállóságra. A mamák sokszor túlzottak e tekintetben és ilyenképp tehetetlen gyermekeket nevelnek fel. A saját fiam volt így elkényeztetve és egy este, későn, a nyári lakásba hazatérve, feleségemet betegen, hatéves fiamat bölgve találtam, mert álmos lévén, lefeküdni szeretett volna. A feleségem állapota kizárta, hogy vele foglalkozhassam, rászóltam: Hát vetkőzzél imagad! És íme, némi vonakodás után, egyszerre csak ujjongva felkiált: „Édes tata, tudtam magányosan levetkőzni”.

Ezen önállóságra szükség van, mert sohasem tudhatni, vajjon mikor kénytelen a gyermek nagy szükség miatt az iskola árnyékszékét felkeresni. Ezt lehetőségig elkerülendő, minden szülő gyermekét arra szoktassa, hogy székelését reggel, mingyárt felkeléskor végezze és

pedig tekintettel a közelgő iskolabajlásra, elég korán. Ezzel az eljárással el fogja érni a szülő, hogy a gyermeke jókor fog felkelni a hasában működő ébresztő óra hatása folytán, hogy a székelési elég gyorsan fogja elvégezni, feje tiszta és hasa üres lesz és nem fog egykönnyen az önfertőzés csábjainak martaléka lenni. Nem is lesz kénytelen az iskola árnyékszékét igénybe venni, sem az óra alatt, sem az óráközökben, amely sohasem oly tiszta, oly veszélytelen, mint az otthoni és ahol gonosz pajtások sokszor önfertőzésre csábítják pajtásaikat. Vizeleti rendellenességek orvost követelnek. Még a táplálkozásra is terjedjen ki a gyermek előkészítése a nyári hónapokban. Részemről a gyermek munkabírása szempontjából legnagyobb barátja vagyok annak, hogy a gyermek iskolába menetele előtt jól, angolosan bereggelizzen és délelőtt mohó éhességének némi lecsillapítására csak éppen valamit (zsemlyét, kenyeret) fogyasszon, nehogy az étvágyát a déli jó ebédhez elrontsa, amelyen a húson és tésztán kívül a főzelékek bőségesen szerepeljenek. Ezen bő reggelijét, mely állhat tejes kávéval vagy kakaóval kívül mézesvajjas kenyérből, szalonnából, gyümölcsből, alaposan rágja meg, szóval elfogyasztásával ne siessen. A víz ivását csak mérsékelten gyakorolja és jó a szülőknek arra törekedniök, hogy a gyermekük órákon keresztül víz ivása nélkül el tudjon lenni. Nem fog az ilyen gyermek iskolában vizet inni az óráközökben és kirándulásokon is ki fogja bírni a szomjúságot, míg kifogástalan vízhez nem jut. A könnyű vacsora, hús nélkül, szerencsére általános.

Végül nem tudjuk eléggé hangsúlyozni, hogy a gyermeknek minden előzetes tanítása merőben felesleges, sőt ártalmas. Egyrészt hiába erőltetjük meg vele, másrészt azáltal, hogy iskolába járva látja, miszerint ezt vagy azt máris tudja, figyelmetlenségét mozdítjuk elő, érdeklődését csökkentjük. A gyermek, ha épeszű, észrevétlenül, magától tanul meg sok mindent: a napok és hónapok neveit, a számolást ötig stb. Kár evégből külön foglalkozni vele és még nagyobb kár őt a betűkre és számokra oktatni. A szülőknek minden törekvése arra irányuljon, hogy testileg, szellemileg és erkölcsileg egészséges gyermeket küldjön az iskolába és hogy mindenképp támogassa az iskola munkáját, ehhez a kellő alapfeltételeket a gyermeke számára biztosítsa. Ide tartozik az egészséget védő szokások elsajátítása, így kéznek a száj elé tartása köhögéskor, köhögő egyénnel szemben való védekezés ugyancsak a kéz felemelésével és a fej elfordításával, minden csókolódzás és kézcsók elkerülése, idegen tárgyakkal (téntaceruza, ceruza stb.) szájba nem vétele, víz ivása csak a saját poharából stb.

Szintén nem megvetendő dolog, hogy az egészség komoly istápolásával, a helyes életrend elsajátításával az ujonctanuló egy csomó erkölcsileg fontos és jó tulajdonság birtokába kerül észrevétlenül, amilyenek az önállóság, a határozottság, a rend megszokása és mindenekelőtt a jókedv, a jól érzés kifejezőkép. Ezen alapokon könnyű lesz az erkölcsi nevelése.

NEGYEDIK FEJEZET.

Az iskolába járó tanuló.

A tanuló foglalkozása, hivatása az iskolába járás; az iskolai munka képezi napi teendőjének kiemelkedő, legfontosabb részét, amelyhez csatlakozzék, alkalmazkodják az egyéb teendője. Nemcsak az eredményes tanulás szempontjából, de az erkölcsi nevelés szempontjából is, a kötelességtudás beoltása végett rendkívül fontos, hogy minden gyermek az iskolabajárás első napjától fogva az iskolai munka tökéletes elvégzését, minden habozás és engedmény nélkül, tekintse feladatának és hogy ebben a törekvésében az iskolát mindenkép támogassa az otthon.

Ide tartozik elsősorban a pontos megjelenés a tanítás megkezdésekor, amelynek időpontja nálunk általában nyolc órában van megállapítva és legfeljebb csak magán iskolában van kilenc órára eltolva. A nyilvános iskolák kilenc órai megkezdése nem felel meg a legtöbb tanuló életviszonyainak, mert szülei sokszor még korábban is állanak munkába és legtöbben ragaszkodnak a 12-1 órai ebédidőhöz és ezenfelül súlyosan zavarja a tanulónak délutáni munkáját, amelyre alig marad elég ideje, ha az iskola két, esetleg csak három órákor fejezi be munkáját. A kísérletezés a kilenc órai kezdéssel sem az elemi, sem a középiskolákban nem vált be és legfeljebb a tanítási időnek jobb kihasználásával lehetne a tanítási idő megkezdését legfeljebb fél órával kitolni, gyökeresebb reformok nélkül. Ilyen

volna a tanítási időnek négy órában való megállapítása (5-6 óra helyett), mint ahogy régen volt és ami a sok szünnap csökkentésével könnyen volna keresztülvihető.

Reggel addig, míg a tanuló az iskolában megjelenik, a tanulónak sok a teendője, amiket reggeli teendők címe alatt összefoglalhatni. Ezek közé tartozik – a vallási kötelességen kívül – föltétlenül az alapos mosakodás és gondos öltözködés, a bő reggelizés és az iskolábamenés idejében; rendkívül ajánlatos még a reggeli szükség elvégzése (1. a 49. lapot). Egyenesen tilos az iskolában szükséges könyvek és füzetek összekeresése, mert mindezeket már este kellett összszedni, ha valamit felejtani nem akar. Nem ajánlatos a reggeli tanulás, mert azzal fárasztja elméjét és hasonlóképpen nem a reggeli munka, pénzkeresés, mert elfárasztja testét-szellemét egyaránt. Az angol iskolai hatóságok nagy gondot fordítanak a szegény tanulók reggeli pénzkérésének kellő ellenőrzésére, erejük kizsákmányolásának meggátlására.

A reggeli teendők mennyisége és a gyorsaság, amellyel a tanuló ezeket elvégzi, állapítja meg a tanuló fölkelésének időpontját és azért kezdetben iparkodjék minden szülő megbizonyosodni, hogy az egyes teendők mennyi időt követelnek, az alaposság rovása nélkül. Hiba volna, ha a tanuló tisztálkodása nem volna kielégítő és nem terjeszkednék ki az egész felső testére, ha a nedves test leszárítása nem történnék kellő gonddal, a fogak kefézését és a száj kiöblítését elfelejtene, a fésülködést, ruházkodást a kellő gonddal nem végezné.

Hiba volna, ha a reggeli lassú elfogyasztására és gondos megrágására a szükséges időt nem fordítaná, különösen ha bőséges reggeli elfogyasztására kívánjuk szoktatni. A legtöbb gyermek azt hiszi, hogy erre nincsen elég ideje, hamar lenyeli a meleg folyadékot (kávét stb.) és rohanva akarja kenyerét, zsemlyéjét elfogyasztani, – nem csoda, ha hány. A szülő tegye ki az óráját és győzze meg a gyermekét, hogy a reggeli kényelmes elfogyasztására még ennyi és ennyi perce van.

Különösen akkor lesz eredményes a szülő eljárása, ha gyermekével együttesen megállapította, hogy az iskolából hazajövet mennyi idő kellett az iskolai út kényelmes megtételére, ami egyúttal legfőbb biztosíték mindenféle balesetek elkerülésére, amelyek a villamosok, autók, motoros biciklik részéről fenyegetnek. Célszerű, ha a szülő eleinte elkíséri gyermekét az iskolába, míg a kellő gondosságot el nem sajátította, a kellő nyugalmat és higgadtságot meg nem szerezte, főképpen ügyelve, hogy a kocsitakon derékszögben és ne ferde vonalban haladjon át, körültekintés után lassan és sohasem rohanva. Azonban minden gyermek a büszkeségét abba helyezi, hogy maga menjen az iskolába: önállóbb társai csúfolódásával szemben nagyon is érzékeny. Az önállóság megszerzése végett kívánságának mentől hamarabb eleget kell tenni.

Általában mondhatni, hogy a megteendő út nagysága szerint a fölkelés! időpontot $\frac{1}{2}$ - $\frac{3}{4}$ 7 órában kell megállapítani, egész közeli lakás esetében legkésőbb 7 órára lehet kitolni és csak ha a távolság nagy, arányosan korábbra tenni. Különösen nehéz helyzetben vannak falu-

helyen a tanyákról bejáró gyermekek, akiknek számára a törvény (1921:XXX. t.[^]c. 6. §.) és ennek végrehajtó rendelete (1922. évi 130.700 sz. rendelet 54. §-a) kocsin való beszállításukat kívánja biztosítani, és a vidékről bejárók, akik villamost, vasutat kénytelenek igénybevenni. A fenti tanácsaink betartásával gyermekünk nyugodtan, jóllakva, idejében fog a tanításra beérkezni, míg ha lelkenedezve rohan, reggelijét könnyen kihányja és mindenesetre zihálva érkezik be és fáradtan kezdi meg iskolai munkáját. Minden szülő becsvágyát helyezze abba, hogy a gyermeke az iskolából soha el ne késsen; ezt gyermekébe belenevelje.

Az eredményes tanítás továbbá megkívánja, hogy a tanuló pihent ésszel, fogékony elmével lásson az iskolai munkájához, ami szorosán Összefügg a kellő alvással. Szellemi munkát tisztességesen végezni lehetetlen, ha az agy kellőképpen ki nem pihente magát és újabb erőket nem gyűjtött az éjjeli nyugalom alatt. Ennek a tartamát illetőleg, igen téves fogalmak uralkodnak és igen sok gyermek evégből keveset alszik és csak kevés sokat, mert a felnőttek rendszerint a saját viszonyaik szerint ítélik meg a gyermek alvási szükségletét. Míg a felnőtt embernek általában 8-8 és fél órai alvásra van szüksége, szellemi munkásnak inkább többre, addig a gyermek alvási szükséglete jóval nagyobb. Hatéves gyermekekre nézve kitesz 11-12 órát, 10 éves korban körülbelül 10 órát, ezentúl kétévenként fél órával csökkentve az alvás tartamát. Annak a hatéves gyermeknek tehát, aki reggel $\frac{1}{2}$ - $\frac{3}{4}$ -kor fölkelni köteles, okvetlenül legkésőbb fél 8-8 órakor kell lefeküdni és nem

tudjuk a szülőknek eléggé a lelkére kötni, hogy a gyermekük természetes kívánságát a korai lefekvésre a legnagyobb jóindulattal mozdítsák elő és minden zavaró körülményt a legnagyobb körültekintéssel hárítsanak el.

Nehéz e kívánságnak eleget tenni az egy-két-szobás lakásokban, különösen, ha a sok felnőtt este még szórakozni óhajt, de a kisebb gyermekek álmosága le tudja küzdeni ezen akadályt, míg, ha a gyermekeket a hivatásából későn hazajáró apa arra szoktatta, hogy őt bevárják és vele eljátszanak, akkor csak nagy későn fognak az ágyukba juthatni. Aki azt akarja, hogy a gyermeke ne legyen sápadt, vérszegény, sötét karikákkal a szeme alatt, hogy az oly káros idegesség benne ki ne fejlődjék, hogy testileg jól fejlődjön és hogy az iskolában eredményes munkát végezzen, az nap-nap után korán („a csirkékkel”) fektesse le iskolás gyermekét. Az éjjel hánykolódó, nyugtalanul alvó gyermekét, az olyant, aki nyitott szájjal lélegzik, aminek oka rendszerint garatmandula, akit köhögése alvásában zavarja, azt feltétlenül orvos elé kell vezetni. A késői és bőséges vacsora, izgató szórakozások (rém-mesék, mozi, később színház) nyugtalanító hatása közismert. A korai lefekvés az egész életre ajánlatos.

Eredményes tanulást beteg gyermektől sem lehet elvárni és ezért minden szülő gondosan figyelje meg gyermekének egészségi állapotát, anélkül, hogy evégből kérdéseivel faggatná, inkább arra szoktassa, hogy minden változásáról önként beszámoljon. A folytonos kérdezgetéssel, szüntelen faggatással arra neveljük, hogy énjét túlságosan megfigyelje és hogy ezen az

alapon – mert látja, hogy szülei mily nagy súlyt helyeznek az ő egészségére -, vagy hypochonderré fejlődjön, aki a legkisebb szellőtől is megijed, vagy önzővé, aki a kedvező helyzetet mindenféle előnyök kicsikarására felhasználja, melyek végeredményben reá nézve egyáltalában nem előnyösek. Különösen a féltett egyke-gyermekekkel szemben kell a szülőknek nagyon óvatosaknak és körültekintőknek lenniök.

Itt két szempont kerül egymással harcba. Egyrészt az iskolai munka megkívánja a rendes iskolalátogatást. Mit szólnánk ahhoz, ha egy házfalat emelne a kőműves és egyes téglákat kihagyogatna? Egészen hasonló az iskola munkája: rendszeres, következetes, lassú felépítés, amely fokról fokra előrehalad, de folytonos ismétlésével a pótlást lehetővé téve még azoknak is, akik egyszer-másszor mulasztanak. Sokszori és hosszas mulasztás folytán okvetlenül hézagossá válik az iskola munkája, visszamarad a tanuló és ezért minden mulasztást meg kell gátolni, amelyet a gyermek egészségi állapota vagy más nyomós okok föltétlenül meg nem követelnek.

A másik szempont a tanuló betegsége, amely föltétlen elismerést igényel és a tanuló kétségtelen betegsége esetén senki sem fogja iskolabajárását sürgetni. De még ki nem fejezett, kezdődő betegség esetén is sokszor jobb a tanulót otthon tartani, főleg kedvezőtlen időjárás esetében. Részemről a náthát is elég oknak tartom az otthontartásra: az otthoni egyenletes levegőben hamarosan meggyógyul, míg az időjárás viszonyosságainak befolyása alatt tetemesen súlyosbod-

hátik és hörg-huruttá, tüdőgyulladássá elfajulhat. Az iskola poros levegőjében a nátha egyébként is romlani szokott és a tüsszenéstől, krakogástól, köhögéstől nemcsak a beteg gyermek maga nem tud figyelni, hanem a tanítást is zavarja és társait veszélyezteti a csöppfertőzés révén. A nátha egyébként kanyaró előjele lehet és oly gyermeknél, aki ezt a fertőző bajt még ki nem állotta, erre mindig gondolni kell, különösen, ha nálánál még kisebb gyermekek vannak odahaza, akikre nézve a kanyaró mindig súlyos megbetegedést jelent.

Fejfájás panaszolásakor kutatni kell ennek valószínű okát és aszerint dönteni. Ha kezdődő lázas betegségnek az előjele, amit legtöbbször a hőmérő felszökkenése 37° fölé elárul, a délelőtt folyamán a láznak további emelkedése várható. Vérszegény gyermekek sokszor panaszkodnak reggeli fejfájásról, ami kor a vízszintes helyzetből a fennállóba átmennek. Láznak még nyomát sem mutatják. Gyomorrontás, székrekedés esetében keletkezett fejfájáson egyszerű segíteni. Régi internátusi szokás a fejfájásról panaszkodó tanulókat ágyba dugni és egy napig kurtán tartani, szigorú étrendet előírni, míg az orvos véleményét ki nem kérték. A legtöbbször ezen panaszok nem szoktak ismétlődni, mert az egészséges gyermek mindent szívesebben elvisel, minthogy ágyban kelljen vesztegelnie és hozzá még koplalnia.

Torokfájás panaszát föltétlenül komolyan kell fogadni és igen jó, ha minden szülő begyakorolja a torokbanézést és legkisebb gyanú esetén azonnal orvos tanácsát kell igénybe venni. Esetleges diftéria esetén

nem lehet elég korán az erélyes gyógykezelést megkezdeni és nem egy gyermek került későn orvosi kezelésbe, mert szülei a torokfájását komolyan nem vették. Az egyszerű hasgörcsnek nézett vakbélgyulladás szokott még hasonló tragédiákat okozni.

Ellenben első naptól fogva minden szülő elejét vegye minden, betegség által nem igazolt mulasztásnak; egyenesen kizártnak lássa a gyermek az ilyen mulasztást. Például emlékszem saját gyermekkoromból, mennyire szerettünk volna disznóöléskor otthon maradni és az egészet végignézni, de édesatyánk szigorú felfogása ezt nem engedte meg soha. Egyébként az iskola minden erejével azon van, hogy elégtelen okok miatt mulasztások ne történjenek és fentartja magának a jogot nemcsak a mulasztások igazolására, hanem a tanulónak az ellenőrzésre (végrehajtási rendelet 29. §-a) és igazolatlan mulasztás esetén megindítja az eljárást a szülők (gondviselők) ellen, meginti és esetleg egyre fokozódó bírságot veti őket alá.

Sok szülő csakis ilyen iskolai intés alapján szerez tudomást gyermeke mulasztásairól és biztos lehet minden szülő, mentől könnyebben egyezik bele kezdetben gyermekének kellőképpen nem igazolt mulasztásába és mentől hajlandóbb ezen mulasztást múltó betegséggel (fejfájás, orrvérzés, rosszullét stb.) hamisan igazolni, annál könnyebben reászánja magát a gyermeke indokolatlan mulasztásra szüleinek tudta nélkül, sőt akarata ellenére és válik iskolakerülővé. Nem kell gondolni, hogy ezen veszélynek csak az alsóbb néposztály gyermekei vannak kitéve, akiknek mindkét szülője kereset

után néz és így képtelen a kellő ellenőrzés gyakorlására. A legjobb családok gyermekeivel is megesik; oly gyermek is kerülte az iskolát, akit szülője úgyszólván az iskola kapujáig kísért el. Rossz pajtások könnyen csábítják el még a jobbcsaládú gyermeket, főleg ha az a leckéjét, feladatát nem végezte volna. Az iskolai kerülésnek másik módja: iskolai szüneteknek bemondása otthon, holott voltaképp rendszeres tanítás folyik. Például egy első osztályú gimnazista azzal jött haza, hogy a népszámlálás miatt tíz napig nem lesz tanítás, amit a szülők elhittek, mert az újságok hozták volt, hogy a népszámlálásnál a tanítók közre fognak működni.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A gyermek otthoni tanulása.

A gyermek általában véve nagyon szeret az iskolába járni, nemcsak mert társak, pajtások közé kerül, hanem mert látja haladását az ismeretekben – mindennap valami újat tanul -, meggyőződik látkörének kiszélesedéséről nap-nap után és élvezzi az együttes munkát a tanító vezetése alatt, amikor alkalma nyílik kimutatni, mit tud szemben társaival. Annál nagyobb kedvvel fog az iskolába járni, mentől fokozottabb mértékben fog haladhatni és kitűnhetni és annál kevésbé lesz kedve indokolatlan mulasztásra vagy éppenséggel iskolakerülésre.

Az iskolai munka eredményességét fokozza a tanuló kellő elkészülése, a feladott leckének elsajátítása, a nyert feladatok megfejtése, amivel rögzíti, biztosítja ismereteit. Ki van zárva, hogy az iskolai tanulás egymagában elegendő legyen. Az otthoni tanulás nélkülözhetetlen, ha azt akarjuk, hogy az, amit a gyermek az iskolában tanult, teljesen a sajátjává legyen. A gyermeknek saját fáradságos tanulása nélkül nincsen eredményes iskolázás.

Arra szoktassa tehát minden szülő kezdettől fogva a gyermekét, hogy az otthoni tanulást, a házi feladatot, amit az iskola kiró, rendesen, pontosan elvégezze. Az első osztályú gyermekben legtöbbször igen nagy a buzgalom és ahogy hazajő, előveszi abécés-könyvét és fáradhatatlanul betűzget. Ezt a szokást folytatni, megrögzíteni állandósítani kell. Evégből legjobb arra serkenteni, hogy ebéd után elsősorban az iskolai munkáját végezze el és ennek elvégzése után játszásra fordítsa minden idejét. „Hadd rázzam le ezt a csúnya tanulást”, – hajtogatta mindig a fiam.

Hiba volna a fordított sorrendet megengedni, óriási hiba a gyermekeknek valamilyen szeszitalt adni, akár sört, akár bort (még hígítva sem), ama hiszemben, hogy ezek erősítenek, hizlálnak, a vérszegénységet megszüntetik, amint nem egy szülő még manap is véli. Magától értetődően még az úgynevezett gyógyboroknak sincsen semmi jogosultságuk; más gyógyszerekkel teljesen pótolhatók ártalmuk mellőzésével. Mert azzal tisztában kell lennie minden szülőnek, hogy a szellemi munkaképességet a szesz határozottan ká-

roisan befolyásolja: sokkal nehezebben megy a tanulás, sokkal több hibát követ el feladataiban, sokkal kevésbé ügyel házi feladatainak külső csínyjára az a tanuló, aki bármily kevés szeszt fogyasztott. Legtöbbször elálmosítja a gyermeket és ebéd utáni alvásra készíti, ami teljesen felesleges és utána fejfájással ébred fel.

Hasonlóképp teljesen felesleges az ebéd utáni alvásra szoktatása az iskolás gyermeknek vagy az ily szokáshoz való ragaszkodás. Kivételes az a gyermek, aki ebéd után aludni óhajt; a legtöbb örömmel veszi ezen kényszer alóli felmentését. Kis fiamat már három éves korában fel kellett menteni a kényszer alól. Az esteli elalvást szokta gátolni, akárhány rendetlenkedik, mintha bolond lenne és az éjjeli alvás rovására megy a délutáni alvás, eltekintve attól, hogy drága idővész kárba, mert mentől később végzi a gyermek az otthoni tanulást, annál később, néha csak sötét este (télien) kerülhet a levegőre.

Nagyon ajánlatos az eredményes tanulás külső feltételeit biztosítani, hogy a tanuló figyelmét mentől jobban összpontosíthassa, mentől kevesebb zavaró körülmény őt a munkájától eltérítse. Különösen ott, ahol több gyermek van, kell a délutáni tanulásra bizonyos időt fentartani, ezen időtartamra a csendet erélyesen biztosítani. Kisebb gyermekek ne zavarják játékkal, lármájukkal a nagyobbakat, csendesen szórakozzanak – ez a jövő tanulásuk szempontjából is fontos. Nagyobb gyermekek, felnőttek ne zongorázzanak, másféle zenét se üzenek. A zeneórák beosztásánál erre a körülményre ügyelni kell, úgy szintén a

zenei gyakorlás idejénél is. A felnőttek, a cselédek mind óvakodjanak a hangos társalgástól és nevetéstől. A szülőnek és nevezetesen az anyának ez irányban elég a teendője. Szerencsére, a korai délutánt ritkán zavarják látogatások stb.

A tanulás erősen igénybe veszi a szemet az agyon kívül és azért a jó látás feltételeinek telhetőleg eleget kell tenni. Ezen kényes szervre való tekintettel is legi jobb a nappali tanulás: a természetes világosság mindig jobb a legjobb mesterséges világításnál. Káros különösen a fedetlen, erős fényű, haranggal, burával nem védett lámpa. Azonban a szürkület egyre csökkenő világosságával még ártalmasabb, még jobban rontja a szemet, mert mind erősebb közelítésre késztet, fokozza a közellátást vagy túllátónál kellemetlen szem- és homlokfájásokat idéz elő. A szem kímélése végett a munkát célszerű minden órában 5-10 perces szünetekkel félbeszakítani. Az olvasás, a tanulás általában jobban igényli a látást, mint az írás (de nem, mint a szépírás, mert ez a kezdő gyermekre nézve nagy munka!) és ezért ajánlatosabb előbb a tanulást elvégezni és aztán az írásbeli munkákhoz látni.

Ügyelni kell még a fényforrás helyzetére: a mesterséges fény legalább fél-, lehetőleg egyméternyire legyen a fejtől, nehogy melegsugárzásával fejfájást okozzon. Olvasáskor háttal üljön a gyermek a fényforrásnak, az ablaknak vagy a lámpának. Ekkor a világosság a könyv lapjaira esik és csak onnan visszaverődve kerül a szembe, míg ha arccal fordul a fényforrás felé, akkor elsősorban jóval kevesebb világosság kerül a

könyvre, ami túlságos közelítésre készíti, azonfelül a közvetlen világosság bántja a szemét. Egy próba azonnal meggyőz tanaesunk helyességéről. Íráskor pedig a fényforrás mindig balkéz felől essék, nehogy az író jobb-kéz árnyékot vessen az irkára, papirosra és ezáltal a szemet közelítésre, ferde irányban való nézésre kényszerítse. Könyvre, papirosra eső napfény rendkívül bántja a szemet.

Nagy gondot fordítson a szülő, hogy úgy olvasáskor, mint íráskor a szem és könyv, illetőleg irka között a távolság legalább 25-30 centimétert tegyen ki, ami nemcsak a szem miatt kívánatos, hanem a test egyenes tartása szempontjából is. Egyenesen tartva a felső testet meggátoljuk a mellkas összenyomását, biztosítjuk a tüdő szabad lélegzését és megakadályozzuk a gerincoszlop elferdülését. A hátizmok kellő pihentetése végett olvasáskor, tanuláskor bármilyen testtartás megengedhető: támaszkodás karosszékben, fekvés pamlagon, sőt láttam gyermeket hason fekvé, két könyökére támaszkodva tanulni. Íráskor ellenben gondosan ügyeljünk az egyenes testtartásra: a két karnak egyenletes föltevésére az asztalra, ennek kellő magasságára a szék felett, hogy a karokat könnyen felemelhesse az asztalra, mivégből kisebb gyermeknek egy-két vastag, kemény párnát vagy – még jobb – deszkát helyezünk a székére és végül arra, hogy a széket az asztalhoz kellőkép közelítsük: a szék széle az asztal alá kerüljön, a mellkas és az asztal éle között tenyérnyi távolság legyen. A talpak az ülés alatti fokra vagy pedig zsámolyra egyenletesen helyeztessenek el. Makacs rossz

tartás, szempanaszok esetében szakorvos tanácsát kell kérni. Jó szemüveg egy csapásra szüntet meg minden kellemetlenséget.

Aki teheti, szerezzen be házi padot, amelyet a tanuló testéhez alkalmasan beigazítani lehet és vegye is magának a fáradságot minden szülő, hogy ezen beigazítást félévenként, tehát a tanév elején és közepén tényleg megcsinálja, a házi orvos közreműködésével. Ezen asztalokban hely szokott lenni a könyvek, irkák számára, oldalt pedig horog a táska számára: ekkép minden, ami a gyermeknek kell, együtt van és könnyen rendben tartható.

Mellékes, vajjon a tanulást hangosan vagy csendesen végzi a gyermek. Első esetben a szavak értelme nemcsak a szem, hanem a fül útján is behatol az agyba, de még a szájmozgások által felkeltett izomérzések útján is és ezért legtöbbször gyengébb tanulók szoktak hangosan tanulni. A szülőket a hangos tanulás megnyugtatja a tekintetben, hogy tényleg tanul a gyermekük. Leckéjüket a kisebb gyermekek rendszerint kívülről tanulják és itt ügyelni kell, hogy szakaszról szakaszra haladjanak, versek tanulásakor pedig versszakról versszakra. Akik a prózát mondatok, a verseket sorok szerint tanulják, feleléskor igen könnyen megakadnak, ismételtetik az utolsó szót, szótagot, mert nem jut eszükbe a folytatás és akárhányszor újból kezdik az egészet. Apróság, amire sokszor nem ügyelnek.

A tanulás akkor nyert befejezést, ha a szülő felmondás révén meggyőződött, hogy gyermeke tényleg tudja a leckéjét. Ezt rendszeresen gyakorolja és soha-

sem bizakodjék gyermeke kijelentésében, hogy már tudja a leckéjét: csak azt hiszi, hogy tudja, de felmondáskor tűnnek elő a hiányok a tudásban. Később megpróbálhatja a meggyőződést a gyermekére bízni akkép, hogy a könyvét betéve önmagának mondja el a leckéjét és csak azután a szülőjének. Ha már nagyobb lett és hozzászokott ezen eljárás rendszeres műveléséhez, iskolai előmenetele biztató, akkor egészen reábizhatja. Előbb-utóbb úgyis bekövetkezik az idő, amikor a tanuló önállóságát teljesen keresztülviszi. Siettetjük, ha felelés közben korholjuk, ha a könyvet türelmetlenül visszadobjuk, míg ha szeretetteljes szavakkal biztatjuk, hibáit jóindulattal kiigazítjuk, a meg nem értett vagy nehezen érthető szavakat, részeket stb. megmagyarázzuk, akkor készségesen fogja az alkalmat a kikérdezésére felhasználni és később is, amikor egészen önállóan dolgozik, akárhányszor fogja tanácsunkat kérni. Arra mindig ügyeljünk, hogy azt, amit megtanul, meg is értse; például egyszer egy ismerős kisleányt a hittanjából kikérdezve, megkérdeztem mit jelent a szövegben előforduló „testőr” szó. Nem tudta megmondani, mert sem a tanítója, sem a szülője nem magyarázta volt meg neki.

A feladatok elkészítésében, számtani feladatok megfejtésében, később az idegen nyelvű fordítások gyakorlásában rendszerint nagy hálával veszi a gyermek a szülő segítségét és útmutatását, amely azonban sohasem nőjje ki magát azzá, hogy a szülő a gyermeke munkáját elvégezze. Mindig iparkodjak reávezetni, hogy úgyszólván magától reájójjon a megfejtésre,

minekutána előzetesen egészen önálló megfejtésre bízta volna. A szülő útmutatása igen alkalmas mód a feladat logikus végrehajtásának elérésére. Sajnos, a szülők legnagyobb része nem veszi magának a fáradságot, hogy gyermekével foglalkozzon, leginkább még az anyák szokták megtenni, míg az apáknak, akik pedig előtanulmányaik révén jobban értenének hozzá, rendszerint fontosabb a kaszinó, a kávéház, a kártyatársaság. Pedig nincsen hálásabb feladat, mint gyermekével foglalkozni és ha kezdetben terhes a szülőre nézve, később egész természetesnek fogja találni és tekintélye nagyban emelkedik a fölserdülő gyermeke előtt, ha látja, hogy apja-anyja még magasabb osztályaiban is mennyire képesek segítségére lenni. A fiam valahányszor új latin szerzőt olvastak, kezdetben mindig hozám jött és hatodik gimnazista létére rendkívül meg volt lepve, hogy útbaigazítani tudtam. Őszintén mondom magam is, mert harminc év óta nem forgattam latin auctort.

A szülők egy tekintélyes része azonban nem képes az ilyen munkára, mert sokkal kevesebb iskolát végzett: ilyen esetben a házitanító fogadása kerül szóba. Inkább felnőttbb tanuló, mint osztálytárs legyen, ha az iskolai bizonyítványokból kiderül, hogy egymagában a feladataival megbirkózni nem képes. Ilyenkor is nem egyszer célt lehet érni, ha a gyermekének ígéri a szülő a pénzt (vagy ellenértékét), amit a házitanítóra költene: a haszon kilátása serkenteni fogja az önálló működésre, amire mindenkép törekedni kell. Szerencsés az a szülő, akinek gyermeke kezdettől fogva, minden

segítség nélkül képes, az iskola követelményeinek megfelelni. Magasabb iskolákba csak az ilyen való!

Az otthoni tanulást csak akkor tekintjük befejezettnek, ha végezetül a tanuló a következő iskolai napra a könyveket, füzeteket s a többi szükségleteket (poharat!) is összeszedte és táskájába rakta, míg a nem szükségelteteket kijelölt helyükre vissza tette. Ilyenkép semmit sem fog otthonhagyni, míg ha reggelre halasztja az összeszedést, akkor sietségében könnyen felejt el valamit. Reggel csakis a friss kenyeret vagy zsemlyét kell még hozzá tennie, amiről rendszerint a mama gondoskodik. Másféle tízórainak nem vagyunk barátjai, különösen nem a sonkának vagy szaláminak (teljesen elég naponta egyszer húst fogyasztani és nem háromszor), míg a gyümölcs, vajaskenyér ellen szól a piszkolódás. Vajjon táska vagy hátizsák kell-e, kérdéses! Kisebb gyermekeknek mindenesetre előnyösebb háton hordani, bár főképp a táska, nagyon koptatja a felöltőt, télikabátot, de jobb ezeket rontani, mint a gerincoszlop egyoldalú megterhelésével gerincgörcbületet előidézni vagy legalább is fokozni. Nagyobb gyermekek már restelik a táskát, ők a hátizsákot szívesebben cipelik, de bekövetkezik az idő, amikor inkább viaszkos vászonba csomagolják könyveiket vagy (mint most divatos) aktatáskát használnak, ami jobb, mintha pusztán a kezükben vinnék a könyveket stb.

Az a szülő, aki szeretetteljes, kitartó gondossággal biztosítja gyermeke előkészülését az iskolára, feladatainak elvégzését és leckéinek megtanulását, nemcsak azt éri el ezzel, hogy gyermeke szívesen fog isko-

lába járni és ott eredményes munkát végezni, hanem egyúttal beléneveli, reászoktatja egész életére, hogy mindenekelőtt teljes erővel a kötelességet kell teljesíteni, a munkát elvégezni, aminek fontossága a gyermek jövője szempontjából kellőképp nem is mérlegelhető.

Végül minden szülő a saját gyermekének rendes iskolabajárását közvetve rendkívül előmozdítani képes, ha gondoskodását annak iskolatárs»aira kiterjeszti, úgyhogy ezek is lehetőleg oly rendszeren látogathassák az iskolát. Ez a követelés első pillanatra meglepő, de alapos megfontolás után mindenki jogosnak, helyesnek fogja elismerni. Így semmi kétséget sem szenved, hogy a küzdelem a hevenyfertőző betegségek ellen, amit az iskolában eredményesen kifejtteni lehet, holott rendszerint az iskolát szokás vádolni a betegségek terjesztésével, egyúttal csökkenti minden szülő saját gyermekének a fertőződését. Hasonlóképpen áll a dolog a gümőkórral szemben; minden intézkedés, amely a gümőkór elterjedését a gyermekkorban meggátolni képes, nevezetesen a gümőkóros családtagok általi fertőzések kizárása vagy legalább is gátlása, csökkentése és a gyermekek ellentállóképességének a fokozása a friss levegőn történő mozgás, helyes és kielégítő táplálkozás, kellő alvás biztosításával és minden túleröltetés elkerülésével, egyúttal csökkenti a saját gyermekünk fertőzésének veszélyét osztálytársa által. Hányszor történik, hogy élősködők terjednek az iskola révén, különösen a hajtetű a leányiskolákban, esetleg a ruhatetű, továbbá bőr- és hajbetegségek! Mily sokszor csábítja el önfertőző tanuló osztálytársát hasonló cselekvésre!

Ha egy jó családbeli tanuló nap-nap után látja osztálytársainak rendetlen iskolabajárását, távolmaradásuknak igazolását hamis vagy éppenséggel hamisított bizonyítványokkal, iskolakerüléseit, ez semmiesetre sem lesz előnyös reánézve, az egyéb erkölcsi veszedelmeket nem is említve. Az osztály egészében is jobban halad, ha valamennyi részéről zavartalan az iskola látogatása.

Ha tehát minden szülőnek érdekében áll, főképp, akinek gyermeke nyilvános iskolába jár, hogy annak osztálytársai is rendszeren járjanak az iskolába és ennek elérése végett egészségesek legyenek, úgy félre kell tenni az általános Önzést, amely az embertársakkal nem törődik és mindent el kell követnünk, hogy az iskola összes gyermekei egészségesek legyenek, hogy semmiféle jogosulatlan mulasztást el ne kövessenek, betegségeik természete hamarosan felismertessék és a gyógyítás útjára tereltesse'k, lehetőleg pedig a fertőző betegségek (kifejlődése és terjedése meggátoltassék.

Ezt a célt el lehet érní az iskolaegészségügy lelkes felkarolása, a jóléti intézmények (tanulók étkeztetése, ruháztatása, gyógykezelése, iskolafürdő stb.) létesítése és fejlesztése, főképpen pedig az iskolaorvosoknak és iskolanővéreknek vagy védőnőknek alkalmazása által. Míg az iskolaorvos rendszeres vizsgálataival, a tanulók egészséges fejlődésének, mulasztásainak ellenőrzésével a betegségek korai felismerésére törekszik és ehhez mérten teszi intézkedéseit az egyesek és az összesség érdekében, addig az iskolanővér (védőnő), aki az iskolaorvos segédszerve, a lakásokban tett látogatásaival

megteremti a kapcsolatot a szülő házzal, meggyőződik a beteg tanuló otthoni viszonyairól, reábeszéli a szülőket a gyógyítás eszközésére és minden erejével segítségükre van.

Az anyagi eszközöket mindezen szociális tevékenységekre az iskola kebelében létesítendő, az iskola igazgatójának a vezetése alatt álló gyermekgondozó bizottságok feladata összehozni. Ezen bizottságok eszméje Londonból indult ki és ott az ezer iskola mindegyikében tevékenyen működik egy ilyen bizottság, amelynek tagjait a hatóság bízza meg a tisztséggel, főképpen az iskolát látogató gyermekek szülői közül. Ezen bizottságok nem elégszenek meg csupán az anyagi eszközök előteremtésével, hanem minden elképzelhető módon iparkodnak a tanulók jó voltát előmozdítani: pl. kórházba felvétellel, tanoncok elhelyezésével, az iskolát végzetek utógondozásával, ami különösen a fogyatékos gyermekekre nézve felette fontos, stb.

Még szokatlanul hangzanak minálunk ezen eszmék, de addig nem szabad nyugodnunk, míg iskolaorvosokat és iskolanővéreket mindenütt az egész országban nem alkalmaznak, míg ilyen gyermekgondozó bizottságok mindenfelé nem létesültek. Az iskolaszékeket, amelyek amúgy sem végeznek érdemleges munkát, lehetne és kellene átformálni, de ezen gyermekgondozó bizottságok tagjainak a megválasztásából világért sem volna szabad politikumot csinálni, hanem pártállás és vallás-különbség nélkül a szociális érzésüket, elsősorban is oly szülőket kellene kiválogatni, akik nemcsak a saját

gyermeküket szeretik, hanem ezen szeretetüket a többi gyermekekre is átvinni, ezekért dolgozni és áldozni hajlandók.

HATODIK FEJEZET.

A tanuló iskolánkívüli elfoglaltsága.

A szülők foglalkozása, társadalmi helyzete, vagyoni viszonyai és kulturális igényei szerint, gyermekeik az iskolán kívüli időben a legkülönbözőbb módon lesznek foglalkoztatva. Csupán a teljesség kedvéért említjük meg, hogy a mezőgazdaságot űző szülők gyermekeiket a legnagyobb mértékben szokták segéderőként felhasználni. Részint a termelés biztosítása szempontjából, részint, nehogy az ily gyermekek túlerőltessenek, az 1921. évi XXX. t.-c. 3. §-a megengedi a tízhónapos tanévnek legfeljebb két hónappal való megrövidítését. Ezen rendelkezés értelmében a végrehajtó rendelet 44. és 45. §-ai közelebbről megállapítják a módozatokat. A tanév rövidítése elsősorban csak a tíz éven felüliekre terjedhet ki és vagy a tanévnek korábbi befejezésében, későbbi kezdésében vagy pedig évközi szünetekben állhat, ha a község többsége érdekelve van. De ha osztályonként tíz tanulónál több nincsen érdekelve, ezek tanításáról külön kell gondoskodni. A tíz éven felülieken kívül a tanév rövidítése csak azokra vonatkozhatik még, akiknek szülei a munkaidő beálltával tanyákra, telepekre mennek ki. Ha a miniszté-

rium a községnek ezen kérését nem teljesíti, akkor a tanfelügyelőnek jogában áll, legfeljebb két hónap tartamára megengedni, hogy a tanítás a tanév elején egyhuzamban történhessék, hogy a tíz éven felüli tanulók az őszi és tavaszi hónapokban reggel 6, illetőleg 7 órától 9, illetőleg 10-ig részesüljenek oktatásban, hogy az 5. és 6. osztályban a tanítás a nagyobb gazdasági munkák tartama alatt a hét három napjára korlátoztassék. Ilyen módon minden lehető megtörténhetik a különböző érdekek kiegyenlítésére és a tanulók szempontjából különösen örvendetesnek kell jeleznünk, hogy a tíz éven alóliakra nézve az iskolába járást a törvény szigorúan megköveteli.

A városok szegényebb lakosainak gyermekeit a világháború előtt mindenféle, főleg reggeli munkára szereték felhasználni, mivégből igen korán kellett felkelniök, így tej, sütemény, újság kihordására, minek következtében a sok lépcsőmászástól elfáradtan jöttek el az iskolába, nem egyszer éhesen és így az iskolázásnak nem igen vehették hasznát. Ide tartozik az iskolás gyermekek felhasználása küldönc szolgálatokra, megbízások elvégzésére, sőt szolgálai teendők végzésére városzobákban. Nálunk azonban sohasem ment az elfoglaltságuk annyira, mint Angliában, ahol ezeken felül a szombati szabadnapjaikon fodrász- és borbély-műhelyekben szertették őket inasi minőségben felhasználni stb., úgyhogy a legtöbb angol város külön szabályrendeletekkel iparkodott rendet teremteni a tanulók iskolán kívüli elfoglaltságában, amennyire ezt pénzért végzik. Németország és Csehszlovákia egyes vidékein a család összes gyer-

mekei segédkeznek a házilag üzött (játékszer, hőmérő stb.) iparban.

Úgy látszik, a világháború után bekövetkezett gazdasági pangás minálunk ezt a gyermekmunkát meglehetősen visszaszorította. Egyrészt a középosztály háztartásai nem bírják a fokozott kiadásokat, másrészt elég felnőtt ifjú vagy leány áll rendelkezésére az ilyen munkák elvégzésére. Az érem másik oldala azonban, hogy a szegényebb néposztályok nélkülözik az ilyen jövedelmet, amely körülmény szükségképpen visszahat gyermekeik táplálására, ruházatára, gondozására stb. és így annál szükségesebb volna róluk az iskolaegészségügy keretében gondoskodni.

A középiskolák nagyobb tanulói, főleg fiúk, akár irodai szolgálatok teljesítésével, akár tanítással iparkodnak pénzforrásra szert tenni. A tanítás még rokonszenvesebb, mert az ismeretek mélyítésén kívül a tanítás módjának elsajátításával és gyakorlásával jár együtt és ritkán vesz napi 1-2 óránál többet igénybe, míg az irodai munka sokszor éjjeleikig elhúzódott, sokszor rossz levegőjű és rossz világítású helyiségekben történt. A mai gazdasági pangás azonban az irodai munkát nagyon is leszorította. Általában a tanulónak minden ily pénzszerzése ellen kell nyilatkoznunk, mert vagy a saját tanulásának, vagy a friss levegőn való mozgásnak idejét rövidíti meg és csak olyan esetben engedhető meg és tűrhető, ha a fenti célok nem szenvednek. Még így is felmerül a gondolat, nem volna-e jobb, ha az ilyen tanuló ezen idejét iskolán kívüli művelésére fordítaná, bár a körülmény, hogy a pénzszerzésének ne-

hézségeivel megismerkedik és így a pénz értékét megbecsülni tanulja, komolyan mérlegelendő. Az olyan szegény tanulók, akik életük fentartása vagy éppenséggel szüleik támogatása végett vállalnak túlsók ilyen munkát és éjjel tanulnak (az alvásnak és általában testi épességüknek rovására), a legnagyobb mérvű támogatást érdemlik meg, amiben azonban csak a legritkább esetben részesülnek. Régebben hetenként egy napon mindig egy más családnál kaptak volt ebédet, ami nagy segítséget jelentett.

Viszont a lányokat nagyobb mértékben szokták a házi munkába bevonni és a kisebb gyermekek gondozásával megbízni. Ezáltal csökkentik ugyan anyjuknak terhes munkáját, de ők maguk szenvednek, kevesebb időre kerülnek ki a levegőre, vérszegényekké válnak, ellentállóképességükben veszítenek. Általános orvosi tapasztalat, hogy a gümőkór 6 éves kortól fogva nagyobb mértékben fordul elő a lányok, mint a fiúk között. A test mozgásának és a friss levegő élvezetének a hiánya a műveit középosztály lányait is sújtja inkább, mert a szülők kevésbé merik őket kellő felügyelet nélkül védőszárnyaik alól kibocsátani. A család férfitagjainak, apáknak és fitestvéreknek volna a feladata a lányukat joggal féltő anyáknak segítségére jönni és az iskola játékdélutánok stb. rendezése által közbeléphetne.

A középosztálynak leányai, de ifjai is rendkívül be vannak fogva a műveltség igényei által követelt zene és nyelvek tanulásával, amikre igen sok időt fordítanak és a szülők igen nagy anyagi áldozatot hoznak,

nem egyszer erejüket meghaladólag. Tekintve, hogy mily sokszor teljesen meddőnek bizonyul ezen sok idő- és pénz pazarlás, mennyire szenved ezek miatt az egészség ápolása, a test gondozása, kötelességünk ezen kérdéssel behatóan foglalkozni.

Különösen sokszor meddő a zene tanítása. Ha firtatjuk, hogy mily sokan tanulnak valamelyes zenét éveken keresztül, anélkül, hogy csak némileg is közepes eredményt felmutatni képesek lennének, sőt a tapasztalat szerint a legtöbben néhány évi kínlódás után abbahagyják, akkor a zenetanulásnak az általánosítását nem fogjuk oly nagy hévvel szorgalmazni, a zene minden nemzetközi jelentősége és esztétikai élvezete dacára. Megszorítani kívánjuk elsősorban az oly gyermekekre, akik zenei hallással rendelkezve, alapos kilátást nyújtanak a gyakorolt zene teljes elsajátítására, másodsorban az olyanokra, akiknek iskolai előmenetele és testi egészsége megengedi oly sok idő fordítását a zenére, hogy azt a siker kilátásával üzhessék az egyéb kötelességek megkárosítása nélkül. Egészen másképp áll a dolog a zenei tehetségekre nézve, amelyek legtöbbször korán nyilvánulnak meg, maguktól vonzódnak a zenéihez és amelyeket mindenképp támogatni, serkenteni és egyéb, nem feltétlenül szükséges elfoglaltságuk alól lehetőleg tehermentesíteni kellene.

Kívánatosabbnak tartanám azonban az éneknek fokozottabb ápolását, mint ahogy az jelenleg történik. Az elemi iskolában még eléggé gyakorolják, de a középiskolákban meglehetősen elhanyagolják. A közfelfogás a művelt középosztályban határozottan az ének

ellen foglal állást és nem is tartja eléggé előkelőnek az éneklést, mint borközi állapotban nem is az. Pedig a szép ének nemcsak nyújtja azt az élvezetet és szórakozást, mint a zene, hanem a gégeének és a tüdőnek igénybevétele által ezen szerveknek fejlesztését nagymértékben elősegíti, azonfelül, mert mindenki a saját gégejében hordja zene eszközét, határozottan olcsóbb és könnyebben kivihető. Nagyon megfontolandónak tartanám, hogy egyrészt minden iskola nagyobb súlyt helyezzen a karének begyakorlására, másrészt a művelt középosztály ellenszenvét vagy legalább is közönyösségét e téren legyőzve, nagyobb mértékben előmozdítaná a dalárdákat. Ezek a dalárda egyesületek rendkívül sokat tehetnének ifjúsági karok szervezése által, hasonlóan a sport egyesületekhez, amelyek ilyen módon gondoskodnak újabb tagokról. Sokat lendítene az ügyön, ha ezen ifjúsági karok a templomi ének ápolását tűznék ki feladataik közé. Itt csak a zsidó hitközségek gyermek-énekkarainak pompás teljesítményeire kívánok utalni. Hangváltozás idejében tilos minden éneklés.

Másképpen áll a helyzet a nyelveket illetőleg. A magyar népességnek csekély száma, beékeltsége idegen nemzetek között, a világháború által súlyosbított szegénysége, amely a magyar tudományos irodalom kifejlődését gátolja, az érintkezés szükségessége az idegen nemzetekkel megköveteli ifjúságunktól az idegen nyelvek tanulását, habár a nyelvek tudását távolról sem tarthatjuk a műveltség fokmérőjének. Hány angol, francia, de német van, aki az anyanyelvén kívül

más nyelvet meg nem tanul, sőt azt rangján alulinak tartja.

Bármely nyelvnek az elsajátítása kétségtelenül igen nagy feladat és tökéletességre e tekintetben csak az tehet szert, akinek határozott nyelvtelhetsége van, ami inkább a nőknél észlelhető, akik tapasztalat szerint könnyebben és alaposabban tanulják meg a nyelveket, határozottan jobb kiejtésre tesznek szert. Egy nyelv alapos elsajátításának másik feltétele annak rendszeres gyakorlása, elsajátítása gyakorlati úton. Az élő beszéd teszi lehetővé az anyanyelv elsajátítását, az élő beszéd egyedül biztosítja az idegen nyelvek jó elsajátítását, tapasztalat szerint annál könnyebben, mentől hamarabb látnak hozzá. Módos szülők miss, mademoiselle vagy Fräulein fogadásával biztosítják a jó eredményt, míg ellenben a leckéket adó nyelvmesterek vagy mesternők igénybevétele ritkán jár kielégítő eredménnyel. A legtöbb gyermek rettenetesen unja és utálja az ilyen nyelvtanulást, amely csak olyanoknak jó, akik már gyakorlati alappal rendelkeznek és most még nyelvtani és irodalmi készségre óhajtanak szert tenni.

Oly szülők, akik maguk tudnak idegen nyelvet, rendkívül nagy szolgálatot tesznek gyermekeiknek, ha azt a fáradságot veszik maguknak, hogy gyermekeikkel idegen nyelveken beszéljenek, úgy, mint az anyanyelven és ezen elhatározásukat a legnagyobb következetességgel keresztül viszik. Legtöbbször ezen következetesség hiányán szokott hajótörést szenvedni ezen kísérlet, pedig enélkül nincs eredmény. Hogy sikeres lehet, a saját fiamnál győződtem meg, akivel hatéves

kora óta eleinte hetenként két napon, majd kizárólag csak németül beszéltem. Magyar beszédét nem is hallottam és így kénytelen volt a német szóra fanyarodni. Gyakorlati úton tökéletes kiejtésre és bő szókincsre tett szert és az iskolai gramatizálással egyetemben a nyelvet teljesen elsajátította, annyira, hogy német munkákat olvasni képes és remélhetőleg német nyelven való önálló írásra is képes lesz. Idők folyamán (örömmre) más szülőkről is hallottam hasonló eljárást, amelyet a legmelegebben ajánlhatok általánosításra, míg viszont kiváló paedagógusok bevallották, hogy ők nem bírtak a szükséges következetességgel.

Ezen eljárásan kívül csak még egy eljárást ajánlhatok a saját tapasztalatomból, amelyet csak felserdült ifjagnál és leányoknál alkalmazható, de tizennégy éven aluliaknak nem ajánlható: egy időre külföldre küldést. Nem szükséges erre egy egész év, elégséges esetleg egy-két hónap, de a fő dolog, hogy ott semmiféle más nyelvet ne hallhasson, amelyet már tud: rövidesen elsajátítja a nyelv teljes kiejtését, a kellő hangsúlyozást. Mily sokat tanultam életemben franciául! Egyhónapi tartózkodás Grenobleban, résztvéve a bölcsészeti egyetem által szervezett szünidei tanfolyamon, szorgalmasan érintkezve a lakossággal, felhasználva minden alkalmat a nyelvismereteim kibővítésére, meglátogatva minden közintézményt, többet értem el, mint hosszú évek munkájával. Szülők nem tehetnek okosabbat, mintha felserdülő gyermekeikkel ilyen országokat keresnek föl: gyermekeiknek nemcsak közvetlen hasznuk lesz, hanem, mert a szüleik is gyakorolják magukat,

otthon tovább fogják ápolni a nyelvet. Az ilyen nyaralást minden középosztály vegye a tervébe.

Hasznosak evégből a tanulócsere-k Európaszerte, amelyek azonban legtöbbször fiúkra szorítkoznak. A Svájcba, Hollandiába, Belgiumba kiküldött kisebb gyermekeknek nyelvi szempontból a kiküldetésből kevés a hasznuk; ott hamarosan elfelejtik az anyanyelvüket és ha hazatérnek, hamarosan elfelejtik az idegen nyelvet, mert nem gyakorolják. Egyes-egyedül az Angliába kiküldött gyermekekre vonatkozólag hallottam, hogy az angol követség közbevetése folytán tovább gyakorlatozták az angol nyelvet.

Milyen nyelvet tanuljon tehát a gyermekünk? Olyat feltétlenül, amelyet már korán gyakorlatilag elsajátíthat, bármelyik világnyelv legyen az, de az sem baj, ha valamelyik nemzetiségi nyelv az, aminek elsajátítására régi Magyarországon igen sok alkalom volt és amire sok gyermeknek még most is sok alkalma nyílik, akiknek nagyszülei, vagy rokonai megszállott területen laknak és akikhez nyaranta elmennek. Tiszta kár az alkalmat egy élő nyelv megtanulására meg nem ragadni, sohasem lehet tudni, mikor veszi az illető ennek az észrevétlenül, játszva megtanult nyelvnek a hasznát és aztán nem szabad elfelejteni, hogy aki egy idegen nyelvet megtanult, könnyebben sajátít el más idegen nyelvet, különösen a magyar gyermek, akinek a nyelve annyira elüt az indogermán nyelvektől.

Ha felnőtt korában valakinek más nyelvre lesz szüksége, akkor azt – ha a körülményei megkövetelik – nagy szorgalommal néhány hó alatt meglehetősen

eredménnyel fogja elsajátítani. Azt a több oldalról, paedagógusok által hangoztatott nézetet, hogy a korán tanult idegen nyelv az anyanyelv tisztaságának a rovására megy, nem gondolnám helytállóknak olyanra nézve, aki gyakorlati úton tanul meg egy nyelvet, mert az abban önállóan, az anyanyelvétől függetlenül gondolkodik és így azzal nem keveri össze, nem fordítgat egyik nyelvről a másikra, mint az, aki későbbi korában nyelvtan segítségével tanulta meg az idegen nyelvet. Végül külön kell még kiemelnünk egyéb tanulási lehetőségeket, amelyek nagy gyakorlati jelentőséggel bírhatnak és amelyek elsajátítását nagyon is ajánlhatni, sőt szorgalmazhatni. Ilyen a gyorsírás és gépírás, ilyen a művészi rajz, a vegytani és természettani gyakorlatok, a fényképezés, valamelyes mesterség űzése, amit kézügyesség címen iskolákban is gyakorolnak (fűrés, faragás, kovácsolás, lakatosság és könyvkötés), a virágápolás és kertészkedés (egy tanítványom 160-féle kaktuszt termelt a kertjében). Sok gyakorlati ismeretre tesz szert, aki az iparosok munkáját megfigyeli és apró (csengő stb.) javításokat a házban maga tanul megcsinálni. Újabban nem egy ifjú maga készíti a rádiót. Némileg idetartozik a gyűjtögetés, ha nem csak egyszerű időtöltés, hanem egyúttal módot nyújt az ismeretek kibővítésére; például a bélyeggyűjtő megismerkedik az egész világ politikai földrajzával. Akikben ilyen hajlam mutatkozik, nem szabad elfojtani, hanem gondosan kell ápolni és vezetni.

HETEDIK FEJEZET.

A tanuló testgyakorlásának fontossága és ideje.

Téves vélemény azt hinni, hogy már eleget tettünk a fejlődő gyermek és ifjú igényeinek, ha kielégítő alvásáról és bőséges táplálkozásáról gondoskodtunk, ha az iskolai testgyakorlatban résztvesz, amiből nem egy félős anya szeretné gyermekét felmenteni és ha – amit az orvos ellenvetésére mindig fölhoznak – a szünidei hónapokat nyaralásra fordítják, amikor – úgymond – egész nap élvezheti a levegőt, a napot, esetleg a vizet, ha a Balaton vagy a folyóvíz mellé mennek. Elfelejtik ezek a szülők vagy nem is tudják, hogy a fejlődő szervezetre nézve a test gyakorlása minden alakjában és a gyermek által különösen nagy előszeretettel űzött mozgásos játék ránézve nem csupán szórakozás, amelyből az oly fontosnak vélt zene és nyelvek tanulására mentől többet el kell csípni, nem csupán egészséges időtöltés, mint a felnőttekre nézve, hanem mindezeknél jóval több: valóságos életszükséglet, amely nélkül szervezetének helyes kifejlődése, egészséges fölépítése rendkívül meg van nehezítve és amely teljesen egyenrangú a szellemi kiképzéssel, A test kiművelése, fejlesztése éppen olyan fontos, mint a szellemé, amely annak része.

Az izmok szándékos működtetése, ami mozgásban nyilvánul meg, nemcsak hogy fejleszti, erősíti és ügyesíti az izmokat, kifejleszti az agy mozgási központjait, kicsiszolja az idegpályákat, finomítja az izomérzést,

keményíti és fejleszti a csontokat, szóval a mozgásban résztvevő összes szerveket, úgy, mint a felnőttéknél, hanem egyúttal nélkülözhetetlen inger ezen szervek továbbfejlesztésére, növésére a fiatal szervezetben. Aki az ugró gyermeket megfigyeli, látni fogja, hogy ez sohasem elégszik meg az árok egyszerű átugrásával, mint a felnőtt, hanem mindig sokkal nagyobb - magasabbat ugrik, mert mind nagyobb teljesítményekre törekszik. Azonfelül a fokozott anyagcsere kiválóan hat a tengéleti szervekre: a szív megtanul gyorsabban és erősebben verni, a tüdő mélyebben és szaporábban lélegezni, a bélcsatorna többet és jobban megemészteni, áthasonítani, a vesék és a bőr a vért a salakanyagoktól jobban és gyorsabban megszabadítani. Ilyenkép a szervezet megkapja a szükséges anyagokat a fölépítésére és megszabadul a káros anyagoktól.

Külön kiemelendő a testgyakorlás jótékony befolyása a szemre, amely mindennemű testgyakorlás alkalmával folytonos gyakorlatozásnak van alávetve és így a távolbanzés következtében a közeli szemmunka ártalmait kiküszöböli. Ezért is, mint a közellátás kifejlődésének legjobb megakadályozóját, a gyengébben látókat, megfelelő üvegekkel ellátva, a testgyakorlásban való részvételre feltétlenül biztatni kell, ilyenkép is csökkentve a közeli szemmunkára fordított időt.

Végül sokféle erkölcsi haszon merül a fiatal szervezetre a testgyakorlásból, amely fejleszti a nélkülözhetetlen gyors elhatározóképességet, rendületlen kitartásra készíti a végsőkig, a figyelmét a legalaposabban leköti, kisebb gyermekeket csínyek elkövetésétől

óv meg, serdülők gondolköréből a nemi képzeteket sikeresebben távoltartja, mint aminő sikerrel semmi másféle elfoglalás nem dicsekedhetik.

Különösen fontos a mozgás a friss levegőn, amelynek hőfoka és mozgása edzőleg hat a bőrre és csökkenti a hajlamot a meghűlésekre, szóval edző hatásával növeli a gyermek és ifjú természetes ellentállóképességét, frissességét és jóságával lényegesen hozzájárul a vér pirosodásához, meggátolva a vérszegénység kifejlődését, megszüntetve, csökkentve a már kifejlődött vérszegénységet. A napfény ugyancsak hozzájárul a bőr edzéséhez, élénkíti az összes szervek működését, fejleszti a jó kedvet és jólérzést. Azonfelül az újabb kutatások szerint a napfény behatására az állati szervezetben, úgyszintén az emberiben is képződnek a szervek kifogástalan működésére olyannyira fontos vitaminok, akárcsak a napsugárzásnak kitett növényekben, ekkép növelve a vitaminok mennyiségét, ha azokat táplálékunk kielégítő mennyiségben nem tartalmazná. Magától értetődően a túlerős napfény túlhosszú behatásától káros volta miatt óvakodni kell!

Mindenki joggal elítélné azt a szülőt, aki gyermeket nem táplálja eléggé, nem ruháztatja kellőképp, nem taníttatja, nem neveli gondosan, szóval nem gondoskodik minden testi-lelki szükségletéről. Mindenki sajnálja azt a szülőt, aki ezen természetes feladatainak, kötelességeinek gyermekével szemben megfelelni képtelen és minden felvilágosodott egyén, aki embertársi érzéssel bír, erejétől telhetőleg fog embertársa segítségére sietni. Az a szülő – pedig sokan vannak -, aki

nem adja meg gyermekének a lehetőséget, hogy friss levegőn, napfényben mozogjon, nem gondoskodik testének gyakorlásáról, hasonlóképp vétkезik gyermekével szemben és pedig annál nagyobb mértékben, mentől inkább iskoláztatja, mentől jobban lefoglalja idejét iskolán kívüli munkával, főleg zene és nyelvek tanulásával, mentől nagyobb időtartamra kényszeríti szobában, zárt levegőben való tartózkodásra és ülésre.

A kevesebb izommunka meggátolja a mozgási szervek kifejlődését, a könnyen fáradó izmok képtelenek a gerincoszlop egyenes tartását biztosítani, a helytelen testtartás igen sokszor elősegíti a hátgerincgörcbűletek kifejlődését, a görnyedt testtartás iólytán összeszorul a mellkas és szenved a tüdő munkája és fokozódik a közelrenézés következtében a közellátás. A csökkent izommunka folytán erősen megcsappan az anyagcsere, romlik az étvágy és megnehezül a bélsalak eltávolítása: a szervezet fejlődésének nem jut elég táplálóanyag, a sejtek szaporodásához hiányzik a szükséges inger. A szellemi központok túlságos igénybevétele által a tengéleti szervek működését kormányzó agyközpontok nem fognak kellő erővel, energiával rendelkezni. Meg is szenved a legtöbb gyermek az iskolabárást, aki azelőtt teljesen szabadon élvezte világot, most órák hosszát kénytelen sokszor rossz levegőjű, poros teremben eltölteni. Néhai Fodor József, a közegészségtan híres professzora a budapesti orvosi egyetemen „Palika iskolába jár” címen megható szavakkal írta le az iskolába lépő kis fiún észlelhető je lenségeket. Nem csoda, hogy az ilyen gyermekek fej-

lődésükben visszamaradnak, magasságuk, súlyuk kisebb, szemben boldogabb kortársaikkal; az ellenkező volna csodálatos.

Követelésünk tehát, hogy minden gyermeknek és ifjúnak (leánynak) egyaránt naponta legalább egy óra testmozgás biztosítottassék, lehetőleg a friss levegőn, napfényben, télen-nyáron egyaránt és csak nagyon rossz időjárás mentesíthet fel ezen kötelezettség alól. Ennyit, egy órát engedélyeznek a börtönök lakóinak, ennél kevesebbet nem szabad fejlődő szervezetnek sem nyújtani. Azzal a mozgással, amit az iskolabajárás feltétlenül biztosít, azzal a heti kétórai testgyakorlással, amit az iskola nyújthat és aminek megnyújtását heti három órára szüntelenül hangoztatni kell, bár egy-egy órából sok perc elvész, azzal a heti játékdélutánnal, amit a két őszi és három tavaszi hónapban, a polgári és középiskolai tanulók kapnak, azzal a kis sétával, amit a zene- vagy nyeltanuláshoz menve, vagy bevasárlások, látogatások alkalmával végez egy gyermek vagy ifjú, megelégedni nem szabad, kielégítőnek tekinteni nem lehet.

Mindezek együttvéve jóval alatta maradnak fenti követelményeinknek, amelyet amikor csak lehet, lényegesen növelni kell. Erre úgy a rendes szünnapok, vasár- és ünnonapok, az isteni tisztelet kötelességének eleget téve, mint az egyéb szünetek bőségesen szolgáltatnak időt, amely pazar alkalmat egy szülőnek sem szabad elmulasztania. Hiszen a középiskolákban a tízhónpos tanév alatt a 303 naphól legfeljebb 200-210 napon folyik tanítás (a vizsganapokat bele nem számítva) és az

elemi iskolákban az 1922. évi 130.700. számú miniszteri rendelet 46. §-a 227 munkanapot ír elő, amiből öt napot az iskola helyi hatósága évenként elengedhet. Ekkép átlag minden harmadik napon az egy óránál sokkal több idő szentelhető a fiatalság testfejlesztésére és ezt a lehetőséget tudatosan fel is kell használni, legalább kellene.

Hogy a nyári nagy szünidő, amely egész két hónapra terjed, főképp az ifjúság testi fejlődése érdekében felhasználtassék, kiaknáztassék, abba bizonyára mindegyik, aki gyermekét szereti, készségesen fog beleegyezni. Egyébként mindenki tisztában van azzal, hogy a nyári meleg teljesen lehetetlenné teszi a tanítást és innét ered a törekvés a nyári szünetidőnek az áthelyezésére a legmelegebb nyári hónapokra. Régebben minálunk a nagy szünet csak augusztusban kezdődött és szeptember végéig tartott. Trefort Ágost közoktatásügyi miniszteré az érdem, hogy 1875-ben, tehát félszázad előtt a nyári szünidőt egy hónappal előbbre helyezte volt, fényes tanújelét adva nagy paedagógiai belátásának. Példáját számos európai állam követte.

Csak még azon ellentétre kell rámutatnunk, amely a tanévnek jelenlegi befejezése és a tanulók szellemi munkaképessége, illetőleg mozgásvágya között, a legtöbb államban jelenleg is még fennáll. A pszichológiai vizsgálatok szerint, amelyeket a mindennapi tapasztalat megerősít, a szellemi munkaképesség és a meleg egymással homlokegyenest ellentétes irányban változnak a tanév különböző hónapjaiban. Schuytens, amszterdami pszichológus a tanulók figyelőképességét vizs-

gálva meggyőződött, hogy ez a tanév októberi kezdetétől fogva egyre emelkedett, legnagyobb fokát a téli hónapokban érte el és a tavasztól kezdve egyre csökkent, legkisebb fokát júliusban érve el. Egészen más, éppen fordítottja a gyermek mozgási vágya: az elemi erővel jelentkezik a tavaszi napsugárral, egyre fokozódik a nyár közeledtére és éppen ebbe az időbe esik a tanév befejezése a vele szükségképpen járó sok ismétetéssel és döntő felelésekkel, ekképpen kényszerítve a fiatalságot természetes mozgási vágyának a leküzdésére és a szellemi munka erőltetésére. Nem csoda, hogy sok gyermek inkább eleget tesz játszó ösztönének, mint tanulási kötelességének.

Sokkalta egyszerűbb volna, sokkalta jobban megfelelné a gyermek természetének, ha a tanév a téli ernyedetlen szellemi munka elvégzése után, úgy húsvét tájékán befejeződne és utána nyomban az új tanév kezdődne, amelynek első fele egészen októberig tartana, lehetővé téve a tanulóik mozgásvágyának bőséges kielégítését, gyakori kirándulását a természetbe, ekkép sok gyakorlati anyag elsajátítását a természet közvetlen szemléléséből, amely alapon a téli félév sikeresen dolgozhatnék. Különösen természetrajzi és -tani, a történelmi és földrajzi ismereteket lehetne ilyen módon bőségesen megszerezni és a nyert útmutatások alapján a nyári szünetben kibővíteni. Egy országban: Poroszországban a tanév ilyen módon van megállapítva, a nyári hathetes szünidő a tanévbe esik, amely alatt is a tanulók az iskola fegyelme alatt állanak. Rélszemről semmi okot nem látok, amely a tanév ilyen

átalakulása ellen szólana, kivéve a régihez, a megszo-
kothoz való makacs ragaszkodást, míg a földolog, a
fiatal szervezet fejlődése, testi és szellemi munkaké-
pessége határozottan megkívánja.*

Végül még a fiatal szervezet mozgásvágyának kor-
látozására, ami egyike a legnehezebb feladatoknak, a
testgyakorlat alóli felmentésekre kell kitérnünk. Soha-
sem szabad semmis, vagy jelentétkelen okokból köve-
telnünk, amikhez soroljuk a szülők túlságos aggodal-
mát és félelmét az esetleges balesetektől és meghülé-
sektől, az időnek egyéb dolgokra való felhasználását.
Ismertem magasabb osztályú tanulót, aki azért, hogy
az első órát evégből mulaszthassa, kérte a fölmentését.
Tapasztalatból mondhatjuk, hogy éppen a gyenge, el-
puhult gyermekeket jobban érik ügyetlenségük miatt
a balesetek, könnyebben éri utói a meghülés vesze-
delme. Tehát mindig csak komoly egészségi ok szere-
peljen és az orvos feladata határozza e tekintetben,
aki kétes esetekben inkább a nemleges irányban fog
dönteni és csak óvatos fokozással eleget tenni a gyer-
mek kiirthatlan mozgási ösztönének. A beteg egyén-
nek is érdekében áll a testi erő és ellentállóképesség
lehető fokozása. Még a szívbeteg gyermekek is mód-
jával végezhetnek testgyakorlatot, persze nem korlát-
lanul. Sok, lappangó gümőkóros fertőzésben lévő ifjú
testi fejlődése megfelelő, nem túlzott testgyakorlásra
határozottan megindul. Egy okkal több az ifjúság rend-
szeres megvizsgálására iskolaorvos által.

* Jegyzet, örömmre Szász Irén igazgatónő a gyer-
mek fejlődésének törvényszerűségéből ugyanezen következ-
tetést vonja le. (Népművelés 1910., 32. száma.)

NYOLCADIK FEJEZET.

A testgyakorlás különböző nemei.

Felette fontos feladat minden szülőre nézve elhatározni, hogy a gyermeke milyen testgyakorlatot űzzön, melyik felel meg legjobban a gyermeknek és melyik az ifjúnak (leánynak)? A döntés függ a tanuló korától, nemétől, szervezetének állapotától, az évszakoktól és a kínálkozó alkalomtól, kevésbé a szülői ház anyagi viszonyaitól. Amennyiben a szülő maga döntenem képes, nevezetesen beteges gyermekeknél, föltétlenül vegye igénybe hozzáértő orvos, házi-, de különösen iskolaorvos tanácsát, sőt kívánatos volna véleményüket mindenkor meghallgatni. Igaz, a házi-orvosok egyrésze talán nagyon aggódoskodó, de viszont a sporttal foglalkozó orvosok kissé bátrabbak a kelleténél.

Az éppen iskolába lépő gyermekek (fiúk, leányok) egyaránt, még folytatni szokták a kisdéd korban megszokott, helyhez kötött szórakozást, helyi játékokat (vasutazás, hajózás stb.) akár a szobában (télen, rossz időben), akár a homokban. Az elevenebbek megkísérik a fára mászást. Játsszanak lovacskát és egyéb futó játékokat testvéreikkel vagy kortársaikkal. Megerősödve, fejlődve hamarosan áttérnek a bő mozgással egybekötött játékokra, bújócskára, kisebb labdajátékokra, erősebb futójátékokra, különösen a közkedvelt rablóra és pandúrra, amely a világháború alatt nevét változtatta. A világháború előtt, de inkább az alatt nagyon divatos volt a katonásdi és csodálatos volt látni,

mennyire iparkodtak utánozni a katonai külsőségeket és mily készségesen vetették magukat alá a vélt katonai követelményeknek, például a tisztnek jogában állott a közlegényeket poffon ütni, amit az alantasoknak szó nélkül el kellett tűrniök. Az így alakult csapatok több kilométernyi távolságban is bejárták a környéket, keresve az ellenséget.

Az ily mozgásos játékokat minden szülő a legmelegebben pártolja, óvakodva minden beavatkozástól, élesen figyelve a gyermekeket, hogy egymásban kárt ne tegyenek és mihelyest veszekednek, ami az elfáradásnak biztos jele, az egésznek az napra véget vessenek. Éppen ezért a gondos szülő tegye lehetővé, hogy az ily játékok szeme előtt folyjanak le és ha hely, főleg elég tágas udvar van hozzá, ezt föltétlenül a gyermekek rendelkezésére bocsássa. Sokszor azonban, nevezetesen a mai városokban és főképp a nagyvárosokban, így Budapesten is, hiányzik az alkalmas hely, ahol a gyermekek játszhatnának. A házak udvaraft beépítették vagy beültették. A városi nagy tereket beépítették vagy pedig díszkertekké alakították át. A városligetből is alig maradt üdülöhely, alkalmas játszótérnek nagyon kevés terület jutott. A külvárosok poros, sáros uccáin nem ritkán láthatni játszó csoportokat, amelyeket, autó, motoros bicikli vagy koci szét-szétrobbant és mégis nem egyszer történnek szerencsétlenségek. Máskor meg az ilyen gyermekcsoportok nagyobb távolságban keresnek alkalmas helyeket, elkerülve ekkép a szülők szeme elől.

A játékterek hiányán beépített városokban kétféle

módon lehetne és kellene segíteni. Elsősorban minden iskolának tágas iskola-udvarral kellene bírnia, különösen azon iskoláknak, amelyek a város belsejében, a legsűrűbben beépített területeken fekszenek. Nem volna szabad új iskolának fölépülnie nagy játékdvar nélkül, amely van olyan fontos, mint a tanterem és fontosabb, mint a tornaterem. Éppen ezért: ami iskolát csak lehet, a városok belsejéből a körzetekre kell telepíteni, ahol sokkal olcsóbb a telek és bizonyára a központi fekvésű drága iskolatelek árából sokkal nagyobb telken lehetne új iskolát emelni a központtól távolabb. Mily szomorú viszonyok állanak fenn e tekintetben, bizonyítja egy újabb fővárosi polgári iskola, amelynek előcsarnokában Botondnak hatalmas ülőszobra díszel, rettenetes karizmokkal, amilyenekkel „Konstantinápoly kapuit döngethette”, de az iskola udvara nem nagyobb száz négyzetméternél. Itt akarnak modern Botondokat nevelni?

Szükség esetén az ily iskolák háztetejét lehet játékra alkalmasan elkészíteni, még utólag is. Így például a belvárosi papnöveldeucai iskola rendelkezik egy ilyen pompás játszótérrel a tekintélyes udvaron kívül, amely pompás levegőt és szép kilátást nyújt. Persze nem elég ezen iskolai játszótereket megcsinálni, hanem azokat a gyermekeknek rendelkezésére kellene bocsátani minden szabad időben, szünnapokon és a nagy szünetekben egyaránt, természetesen kellő felügyeletről és a játék vezetéséről gondoskodva, úgyhogy minden szülő megnyugvással küldhesse vagy engedhesse oda gyermekét. Birtokomban van egy fővárosi iskola

óriási udvaráról felvett fénykép, mely a nagyszünetben embermagasságnyira megnőtt gazt tünteti fel. A gyermekgondozó bizottságoknak szép tér nyílnekk itt értelleges működés kifejtésére.

A másikk lehetőség volna az iskoláktól függetlenül játékkeret létesíteni, ahová a környékbeli szülők gyermekeiket elküldhessék, ezeket a gyermekek szükségleteihez képest különbözőképp felszerelni homokbuckákkal, tornaszerekkel, labdázóhelyekkel stb. A sétányokat és tereket kellene ezen célra elsősorban fölhasználni, de nem volna szabad visszariadni attól, hogy nagy pénzáldozatokkal a városok belsejében létesítsenek ilyen tereket. Jelenleg a város belsejében levő tereket virágágyakkal, pázsitokkal és bokrokkal teleültetik, amelyek a szemnek szépek és a felnőtt közönség igényeinek megfelelnek. A gyermekekkel azonban nem törődnek, akik a kavicsozott utakon iparkodnak mozgásvágyukat kielégíteni. Úgy kellene ezen tereket megcsinálni, hogy az árnyékot adó fák és a sétautak a területnek a szélére kerüljenek, míg a közepe játékhelynek lenne fentartva. Semmiesetre sem volna szabad lehetővé tenni, hogy e terek átlóiban a közönség átmeessen, amit jelenleg még kövezettel elősegítenek, ezzel is szűkítve a játszásnak szánt helyet, akadályozva ekkép a szabadjátékot.

Amerikában, amelynek városaiban a forgalom oly óriási és az uccáin játszó gyermekek veszélyeztetése felette nagy, óriási költséggel játszótereket létesítenek oly nagyszámban, hogy a gyermekeknek alig kell egy-két percnyi utat tenniök. Ott tanítóné fogadja őket, aki velük néhány közös gyakorlatot végeztet, az ame-

rikai lobogót tisztelgésük között előttük végigviteti és végül csoportokat alkot, útmutatásokat adva a különböző játékokra. Mily szomorú a helyzet minálunk? Amikor a század elején minálunk a kötelező játékdélután sikert keresztülvinnünk, erről egy középiskola első osztályában a tanulókkal beszélgettem, méltatva ezen rendelkezés fontosságát. Fölkel egy kis fiú e szavakkal: „Doktor bácsi kérem, hol játszunk? Ott-hon nem engedi a mama, az udvaron a házmester”. Gondolatomban hozzátettem: „és a tereken nem engedi meg a főváros”. Azóta mily kevés javulás következett be!

Az egész napos szüneteket lehetőleg kirándulásokra fordítsa minden szülő, ha maga az iskola nem rendez ilyeneket. Ezen kirándulások főcélja a várostól távolabb eső helyek fölkeresése, ahol üde, friss levegő mozoghassanak a gyermekek, a természet szépségeiben és csodáiban gyönyörködhessenek. Nem nagy területek bejárására, hosszú gyaloglásokra kell törekedni, különösen nem tíz éven aluli gyermekekkel. Ahogy növekednek, erősödnek, fokozatosan nagyobb utak megtételére vállalkozhatni. Bátran állíthatom, hogy kirándulásra alkalmas hely mindenütt van kora tavasztól késő ősziig és ha más nem, úgy a szántóföldek, szőlők bejárása ezer meg ezer lehetőséget nyújt a természet megfigyelésére, a friss levegő és napfény élvezetén kívül. Még inkább áll ez, ahol erdők és hegyek a legváltozatosabb tájképeket szolgáltatják; hasonlóképp a vizek is nagy vonzóhatást gyakorolnak. A történelmi nevezetességekről sem szabad megfeledkezni. A szülő

ügyességétől függ, hogy a gyermekek figyelmét kellőképp felkeltheti-e? tudásától, hogy természetes kíváncsiságokat kielégítheti-e? Arra törekedjék minden szülő (és ugyanez áll az iskolára is), hogy gyermeke a tartózkodó helynek, bárhová kerül, a környékét, annak minden természetrajzi, történelmi, földrajzi sajátosságai-
val megismerkedjék, amennyire egy nap alatt bejárni lehet.

Rendkívül előmozdítja a kirándulás lehetőségeit és gyorsaságát a kerékpár és nincsen szebb látvány, mintha az egész család, apa, anya, fiúk és leányok együttesen rándulnak ki kerékpáron. Az ily családi kirándulás egyúttal legjobb biztosíték a kerékpározással könnyen járó túlerőltetések elkerülésére, amelyek főképpen a szívizomzat komoly elváltozásait vonják maguk után, esztelen versenyek alkalmával, amikor egyik a másikon túltenni akar, egyik a másikat megelőzni óhajtja. A görnyedt, előrehajlott testtartás ilyenkor csak fokozza az ártalmakat a mellkas összehpréselése által. A balesetek veszélye okos viselkedés esetén nem nagy, de ha az utak pora, mely tetanuszbacillusokat tartalmaz, fertőzné eséskor a bőrsébét, akkor feltétlenül szükséges a megelőző védőoltás a halálos tetanusz elkerülésére. A kerékpár egyébként igen megkönnyíti a távollakókra nézve az iskolábajárást, bár minálunk nem szokásos. Németországban, Dániában és Svédországban százával járnak így az iskolába a tanulók és egy drezdai középiskola bőségesen volt ellátva kerékpárállványokkal. Nálunk egy iskolában – lopás miatt – egyenesen eltiltották az ifjúságot használatától.

Téli szórakozásoknak kínálkoznak a hólabdázás, a szánkázás, amiktől gyermekét senki sem fossza meg, még a csúszkálástól sem kell félteni sem a gyermekeket, sem a cipőtalpaikat. Igen kiváló testmozgás, melyet hatéves, sőt még fiatalabb gyermek is űzhet, a korcsolyázás, amelynek általánosítására – az északi államok példája szerint – épügy kellene törekedni, mint a játszásra. Az iskola korcsolyázó délutánokat rendezhetne ismét. A korcsolyázás kiválóan fejleszti az izomérzést, az egyensúlyozást; nem fárasztó, könnyű testmozgás, minden gyermek könnyen elsajátítja. Ha esik, nem esik nagyot és rugalmas csontjai nagyritkán szenvednek el valami komoly bajt. Nem is hallottam, hogy hat-nyolcéves gyermeknél valamelyes komolyabb csontsérülés keletkezett volna. De még a szánkázás, ródlizás kisebb, néhány méternyi magasságokból sem jár veszéllyel és minden aggodalom nélkül megengedhető, még leányoknak is. A piros orcák, a ragyogó szemek, a sugárzó jókedv minden szülő szívét örömmel töltik el. A félelem megfázástól jogosulatlan, ha a gyermek kellőképp és pedig nem túlmelegen van felöltöztetve, cipői kifogástalanok.

A téli testgyakorlások közé számíthatók a zárt levegőben űzni szokott vívás és tánc. Az elsőnek óriási hasznáról fölösleges minden szót vesztegetni, bár költséges volta miatt mindig csak keveseknek a kiváltsága, akik az egyéni kiképzés költségeit elviselni képesek. A táricnak a tanulását a nemi ingerlés szempontjából mentől jobban kitolni iparkodnak. Tapasztalataim szerint ezen szempontból éppen a késői tanulása káros, de

a test ügyesítése, a jó modor elsajátítása végett is ajánlatos mentől hamarabb megkezdeni. Tízéves korban bátran kezdhető és ezen korban kezdve, a káros hatások és féltett következmények legkevésbé fognak bekövetkezni. Magam láttam ilyenkorú gyermekeket, fiúkat, leányokat, otthoni táncvigalom szüneteiben egészen ártatlanul a babákkal játszani.

A tanév alatt is minden lehető alkalmat meg kell ragadni, hogy a gyermekek a friss levegőre kerüljenek és ott kellő mozgást végezzenek és csak, amikor semmi ilyen testmozgás nem kínálkozik, kell az egyszerű sétalással, legalább egy órai időtartammal, megelégedni, ekkor a jobb levegőjű és útu helyeket fölkeresve, esetleg a városban felfedező utakra menve, a különböző nevezetesebb épületek, gyűjtemények megtekintésével összekötve. A kisebb gyermekek sokszor inkább szeretnének otthon a szobában játszani, de attól, hogy nekik nap-nap után friss levegőre kelljen kimenniök, ne tágítsunk és nagyon csúnya időjárásnak kell dühöngenie, hogy erről lemondjunk: szemző eső nem elég ok.

Nem szabad megvetni a szobatornát, akár egyszerű szobagyakorlatokat, amelyeket nap-nap után minden reggel végezhetni – vannak, akik súlyzókat használnak -, akár pedig minden szobában alkalmazható bordás fal segítségével, amelyhez még zsámoly való, úgyhogy a legkülönbözőbb tornagyakorlatok végezhetőek. Azonban a legkevésbé családban van ezen gyakorlatokra hajlandóság és rendszerint csak egyik-másik fiú végzi, az iskolai testgyakorlatozáson felbuzdulva és testi erejének fokozására törekedve. Kapcsolatban föl-

említem, hogy a mindennapos életben számos apró testgyakorlatot végezhetünk haszonnal, ha ezen mozgásokat nem hanyagoljuk, hanem tornász szabattal végezzük, kezdve reggel az ágyból felkeléstől egészen a lefekvésig. A cipő, ruha felhúzása (pl. nadrágot állva húzva fel), a fel- és leszállás a villamoson, a felmászás létrára, asztalra, a leszállás stb., tárgyaknak cipelése stb., számos alkalmat nyújtanak a test gyakorlatozására, a rugékonyság megtartására, amelyeket megvetni nem szabad. Ilyen mozgások végzésére a háztartás különösen a nőknek nyújt számos lehetőséget.

A nagy szüneteket természetesen teljesen a gyermekek testi egészségének és fejlődésének kell szánni a körülményekhez és anyagi tehetségekhez képest. Hogy a bukottakra nézve mily szomorú feladat a tanulás a nyári melegben, felesleges felemlíteni: egy okkal több a tanév megváltoztatására. A gyermekeknek legnagyobb része helyhez kötött és a Szent István állami reálgimnáziumban 1910-1921. éveken át gyűjtött adataim szerint a Budapesten nyaralók száma 20-53 százalék körül volt (legtöbb volt a román megszállás-kor). És az iskola itt sokat tehetne, ha a városban maradó gyermekek játszásáról, kirándulásairól, kézügyességi elfoglaltságáról, ahol lehet, úszás tanulásáról gondoskodnék, esetleg telepeket a város közelében berendezne, ahova tanítóik vezetése alatt reggel kimenének, ruháikat és ennivalóikat letennék és ahonnan kirándulásokat tennének, fősúlyt mindig a játékokra fektetve. Ilyen módon legalább napközben élveznék a friss levegőt, ha mingyárt éjjelre a városi lakásokba vissza

kellene térniük, és nem zülleének el erkölcsileg. Az erdei iskola ezen eljáráson alapul, csakhogy a tanítás idejére is kiterjeszkedve rendszeres iskolázással is jár együtt.

Az már a köztudatba ment át, hogy vérszegény és gyenge gyermekeket nyaralásra kell vinni és mentől több gyermekre terjesztik ki a néhány heti nyaralás lehetőségét, annál többer nyer az általánosság, annál többer végezhet velük télen az iskola. Minden szülő, aki e célra adakozik, a saját gyermeke egészségi és tanulmányi érdekeit mozdítja elő. Ki tudná megmondani, hogy ilyen megelőző intézkedéssel hány gyermeket lehet a későbbi tuberkulosis veszélyétől megmenteni?

A tehetősebb gyermekek nyaralásának egyébként többer lehetősége van. Soknak nagyszülei, rokonai laknak vidéken, falun, pusztán, ahova rövidebb-hosszabb időre mehetnek: legolcsóbb és legjobb megoldás, különösen, ha a szülőknek nem áll módjukban velük tartani az egész időn keresztül. Másik lehetőség a nyaralás közelben, ha a szülők maguk szőlőkertet, nyaralót vettek; a közelsége lehetővé teszi a fölkeresését a tanév alatt, sőt télen is és fokozza a lehetőséget a fák, virágok, bogarak stb. megfigyelésére az egész éven, sőt mi többer, éveken keresztül. Saját szemével látja, mint lesz a kis magból csemete és évek alatt terebélyes nagy fa. Mily óriási élmény egy ilyen fára mászni és annak a gyümölcsét élvezni. Sajnos, ezen utóbbi irány, csak az utolsó években kezd ismét terjedni, mert sokan abban a téves hitben vannak, hogy többer ér a nyaralási helynek szabad válogatása évről évre. Helyes

ezen fölfogás, amikor a gyermekek már felserdültek, kikre nézve előnyös, ha világot látnak, de ekkor is jobb a régi megszokott nyaraló-szőlőkert, megszokva az ott tartózkodást néhány heti utazgatással, más nyaralóhely fölkeresésével. Kisebb gyermekek esetén mindig legjobb a saját tulajdon, amely évek alatt kifizeti magát, ha nem is pénzben, de egészségben. A harmadik lehetőség a nyaraló kibérlése a gyermekek testi szükségleteihez mérten. Sokan szeretik a Balaton homokos partját és sekély, hamar fölmelegedő vizét, mely még a kisebb gyermekeknek is megengedi a veszélytelen fürdést. Mások a folyók partját részesítik előnyben, amelyek vize hűvösebb ugyan, de éppen ezért jobban edz. Vannak, akik a hegyes, erdős vidéket, ezeknek erősebb levegőjét szeretik. Sokat jelent, hogy a szülők milyen vidéken nevelkedtek és hogy a gyermekek egészsége, fejlődési állapota mit követel. Nagyobb gyermekeknek a víz mente feltétlenül előnyös, hogy az úszást és csónakázást gyakorolhassák. Természetesen az orvosnak is van szava és ezért tanácsa mindenesetre kikérendő, annál is inkább, mivel ő a gyermekek kellő táplálkozására és nevezetesen a gyümölcsök fogyasztására helyez mindig kellő súlyt. Ismeretes, hogy a kis gyermekek a vendéglői kosztot nagyon rosszul tűrik, viszont a háziasszony tehermentesítése is elsőrangú szükség.

Ahogy a gyermekek korban haladnak, erőben, ügyességben gyarapodnak, egyéb testgyakorlások üzése kerülhet szóba, elsősorban az úzás elsajátítása. Felesleges az úzás hasznát az izmok megerősödése, a tüdő

és szív fejlesztése, a gerincoszlop, a bőredzés és tisztaság szempontjából bővebben méltatni. Friss levegőn, szabadban végezve, a nap- és légikúra előnyeit is élvezeti a szervezet. Ezért mindegyik gyermek, fiú-leány egyaránt sajátítsa el ezen legegészségesebb testgyakorlatot, óvakodva természetesen a túlzásoktól, nehogy túlságosan „lehúzza”. Tapasztalat szerint a legkorábbi kor a kilenc-tíz év; korábban a bonyolult összerendező mozgásokat nem képesek elsajátítani.

Alkalom azonban sok helyütt hiányzik, nem lévén alkalmas víz (folyó, elég mély patak, tó stb.), ahol nyári meleg időben, mint szokásos, ezen testgyakorlást elsajátíthatni és gyakorolhatni. Növelni lehet az alkalmat, különösen nagy városokban, téli uszodák létesítésével. A félelem meghűlésektől alaptalannak mondható, ha a víz és fürdőhelyiség nem túlmeleg, ha alapos leszárítás után hagyjuk el, ha a ködös-szeles időt kerüljük és főképp a déli órákban és délután használjuk. Hányan járnak gőzfürdőbe, vesznek meleg fürdőt minden veszély nélkül. A japánok télen-nyáron naponta vesznek forró fürdőt és éppen azzal, hogy utána a szabad levegőre mennek, edzik meg szervezetüket.

Az úszás elsajátítását /elősegítheti az iskola az úszómozdulatok bemutatása és begyakorlása által, úgyhogy ilyenképp előkészítve, a vízbenúszást hamarosan elsajátítják a tanulók. Szegény tanulók részére úszási alkalomról gondoskodják lehetőleg az iskola vagy külön uszodák, fürdőhelyek létesítésével vagy olcsó, esetleg ingyenes uszodajegyek adományozásával. Nem ártana a szokásos könyvjutalmakon kívül egy időnyre jogosító

uszodabérletjegyben részesíteni a jó előmenetelű tanulókat, különösen az olyat, aki amúgy is nagyon bújja a könyveket.

Az úszást nem elég elsajátítani, hanem állandóan gyakorolni kell; ezt az ingert a szervezetnek évről évre rendszeresen meg kell adni és benne bizonyos tökéletességre kell szert tenni. A versenyzés úgyszólván az úszás természetében rejlik, de nézetem szerint nem a gyors, hanem a kitartó úszás legyen a fő. Arra kell törekedni, hogy jól fejlett, 18-20 éves ifjú elég hosszú ideig, egy-két órán át legyen képes magát a vízben fentartani, például dunamenti ember a Dunát átúszni, természetesen a próbálkozást mindig csak megbízható csónak-kísérettel téve meg. A kitartó úszás lehetővé teszi a vízből való mentés begyakorlását, amire minálunk egyáltalában semmiféle súlyt nem fektetnek. Evégből fontos az úszás elsajátítása egy vagy mindkét karnak az igénybevétele nélkül, ami némi begyakorlás után, pl. vedret a kézben tartva, egészen jól megy. Épígy gyakorolni kell az úszást csak kezekkel, az alsó végtagokat kifeszítve – tekintettel az esetleges görcsre.

Tapasztalat szerint az úszást az olyan gyermekek sajátítják el legjobban, akiknek szülei példát nyújtani képesek. Minden szülő egyúttal komolyan figyelmesse gyermekét a fürdéssel és úszással járó veszélyekre és óva intse őket a vakmerőségektől, túlfárasztástól, a helytelen úszás veszélyeitől. A hasas ugrás hirtelen halállal járhat együtt, a fejes ugráskor az egyoldalról hirtelen behatoló víz a dobhártya vérzését, berepedését vonhatja maga után. Dobhártyarepedésben szenvedő

dőnek okvetlenül vaselines vattát kell a fülbe dugnia, nehogy közép fülgyulladását kapjon. A fül védeése egyébként is fontos; feltétlenül kell azonban utána a vizet kifolyatni a fejnek félválra, oldalt helyezése és egylábon való ugrálás által.

Egyéb vízi sportokra, nevezetesen a csónakázásra és evezésre csak olyan ifjú vállalkozzon, aki kifogástalanul úszni tud. Igen sok baj keletkezett, számos egyén vízbefulladását okozta, még aránylag sekély vízben is, ha olyan egyének szálltak csónakba, akik úszni nem tudtak. Egyetlen egy ily egyén mérhetetlen veszélyt zúdíthat valamennyire. Itt még fontosabb a helyes példaadás, a veszélyek, ezek megelőzésének ismerete és ezért veszélyes vizekre csak olyanok vállalkozzanak, akiket felnőttek, elsősorban apák kellőképpen bevezetnek, begyakorolnak. Egészségi hasznukról úgyszólván felesleges szót vesztegetni: az erkölcsi bátorságon és kitartáson kívül mondhatni az összes testizmokat, a comb és derék izmait is fejlesztik és kapcsolatosan a szívet és tüdőt. A hosszas tartózkodás friss, pormentes levegőn, a fürdés és úzás lehetősége további előnyök. Nézetem szerint a csónakázási sportnak nagy jövője van és még gyorsabban fejlődnek nálunk, ha folyóink erős folyása a vízi kirándulások végzését nem nehezítenék meg olyannyira. Módosítva áll mindez a nagyobb álló vizeken, a Balatonon végezhető vitorlázásra.

A sportok közül az atlétika az utóbbi években fellelte örvedetesen terjed és mind fiatalabb .korosztályokat kerít hatalmába. Szemben a zárt levegő káros hatá-

saival a sportolás veszélyei elenyészőek, de mégis szükségesnek tartom a helyes állásfoglalás jelzését a szülők részéről. Elsősorban különösen a fanosodás kora követel fokozott figyelmet, amikor a gyorsan növő testtel nem fejlődik arányosan a szív ereje. Egyébként is mindig a tüleröltetés veszélye fenyeget és azért a fiataloknak nem lehet eléggé a lelkére kötni és a sportok intézőit figyelmeztetni a tüleröltetés veszélyeinek az elkerülésére. Evégből szem előtt tartandó, hogy a legkevesebb sportolóra nézve válik a sport üzése kenyérkeresetté, öncéllá. A legtöbb ifjút a rekordok törése, érmek és jutalmak elnyerése, hírnév szerzése csábítja a tüleröltetésre, a figyelmeztető testi jelek elhanyagolására. Ennélfogva sokan túlsók időt fordítanak ezen sportokra, többet, mint testi fejlődésük megkövetelne, ezáltal tanulmányaikat elhanyagolják, igazolatlan mulasztásokra képesek, sőt még hamis bioznyítványokat is gyártanak. Nem egy szülő elvakulva gyermeke dicsőségén, még előmozdítja ezen törekvéseket. Sohasem felejtse el egy fiatalember, még kevésbé a szülő, hogy a sport nem öncél, amelynek mindent föl kell áldozni, hanem csak eszköz a test egészséges, erőteljes fejlesztésének az előmozdítására, a figyelemnek elvonására ártalmas dolgokról (kártvázástól, a nemi inger korai kifejlődésétől) és ezért mérsékelten kell üzni, nem csupán egy sportágra szorítkozni, nevezetesen nem kizárólag a labda rúgására és nem szabad amellet oly nemes sportágakat, amilyenek a kirándulás, úszás, hegymászás, csónakázás, tennisz elhanyagolni.

A túlzó sportolók előtt intő példakép lebegjen a

híres sportférfiaik, rekordtörők sorsa, akik rendszerint negyven-ötven éves korukban letörnek, elpusztulnak. Még ártalmasabb a sportolás, ha helyes életmód betartása, alkoholtól való óvakodás helyett dozsölésre, kevés alváásra, bő szesz és nikotin élvezetre csábítja az egybegyűlt sportolókat. Egyébként minden sportolónak ismernie kell a túlfáradás jeleit: a fokozott lélegzésnek néhány perc, a szívverésnek legfeljebb negyed óra múlva rendessé kell válnia, másnap, kellő alvás után, kipihentnek, teljes erőben levőnek kell éreznie magát. A fáradtság legkisebb jele arra figyelmeztet, hogy az illető teljesítményének a határát elérte, amelyen túl mennie nem szabad. Minden szülő ezért gondosan figyelje meg játszó, sportoló gyermekét, azonnal megszorítva annak üzését, mihelyest lefogyását, rossz kinézését észleli, helytelen életmódját látja, vagy iskolai előmenetelét veszélyeztetve véli. Ellenőrzését nagyobb súllyal végezheti, ha a házi orvos tanácsát is kéri.

A sportolásnak egy hiányára kívánok rámutatni. Minden nagy haladás dacára semmiféle súlyt nem fektetünk az egyéni védekezés sokszor elkerülhetetlen szükségére. Az angolok evégből űzik a boxolást, a japánok a jiu-jitsut (dzsiu-dzsicsut), a franciák a botvívást. A kardvívás, bármily előnyös, e tekintetben nem jöhet szóba. A legerősebb egyén a rövidebbet húzhatja az ügyes támadóval szemben. Ne vessük meg, ne gátozzuk tehát a kisebb tanulók birkózását, de akadályozzuk meg, hogy nagyobb fiú nekimenjen kisebbnek, vagy pedig többen egynek.

Ugyanezek fokozottabb mértékben állanak a rend-

kívül elterjedt labdarúgójátékra, annál is inkább, mivel már fiatalabb tanulók is nagy hévvel és teljes odaadással üzik ezen rendkívül érdekesítő játékot, csoportokat képeznek, a költségekre pénzt gyűjtenek, rendkívül összetartanak és különösen a bevált kapusokat részesítik nagy tiszteletben és mindenképpen támoogatják az iskolában, néha még az igazság rovására is. Nem tartozunk a labdarúgásnak ellenségei közé, sőt örülünk, mint orvosok, az olyan játéknak, amely nemcsak a játékosoknak, hanem ezer meg ezer nézőnek a figyelmét olyannyira lekötni képes és ezáltal a falak közül a friss levegőre, órák hosszú állásra csábítja. Reá kell azonban mutatni, hogy a sokszor nagy durvasággal folytatott, élénk játék rendkívül fárasztó és különösen a szívet veszi igénybe és ezen okból főképp a fanosodási korban lévőknek gyengébb szívére szerfölött veszedelmes. Mi, orvosok látjuk csak ezen mindenféle sportbéli túlerőltetéseknek és baleseteknek káros következményeit, amelyek nem egyszer helyrehozhatatlannak (csak nemrégiben egy ismerős fiú emiatt vért köpött és érettségijétől elesett) és látjuk a szülőknek kétségbeesését és késői bánatát, hogy hamarabb nem fordultak orvos tanácsáért és mérséklőleg nem léptek közbe.

A fiatalság testedzése érdekében érdemes és nem egyirányban megbecsülhetetlen munkát végez a cserkészkedés, amelynek működése azonban távolról sem merül ki a testi erő és ügyesség fejlesztésében, hanem egyúttal az erkölcsi „én” kifejlesztésére is irányul, a fegyelmezettségnek, az önállóságnak és

felelősségérzésének a felköltésével. Alapos a reményünk, hogy a kezdet nehézségein túlesve, a jelenleg még észlelhető hibák elkerülhetőek lesznek, amilyenek különösen az egészségi szempontoknak kellő figyelembe nem vétele, ami a sokszoros túleröltetésben nyilvánul meg. Különösen az annyira kedvelt táborozás, az élet a természet ölében, követel gondos körültekintést és alapos előkészítést. Kisebb, tíz-tizenkét éves fiúk még nem elég erősek, edzettek a sátor alatt való hálásra; ezeknek még egy-két nyáron át fedél alatt kellene hálniok. Munkával a kisebbeket, de még a nagyobbakat is, világért sem volna szabad túleröltetni; kielégítő alvásukról, koruknak megfelelő tartamban, a legszigorúbban kellene gondoskodni annál is inkább, mert a korai hajnalhasadás felébreszti még azokat is, akik a langyos estét a tábor tüze körül igen sokáig élvezték. Igen előnyös a szokásos ebédutáni egy-két órai tartamú (koruk és testi állapotuk szerinti) szieszta: pihenés alvás nélkül, de a legszigorúbb beszédtilalommal. A madarak éneke is szünetel a meleg déli órákban. Legvégül hagytam a kielégítő táplálkozásukat, amire a friss levegőn való tartózkodás és a fokozott testi munka által erősen igénybevett testnek a fejlődés korában igen nagy szüksége van. A kielégítő táplálkozás alatt értem nemcsak, hogy a tápláléknak a mennyisége, hanem a minősége és elkészítése is minden tekintetben megfelelően és amennyiben a cserkészek maguk főznek, úgy a téli idényben gondoskodni kell a szakácsok kellő kiképzéséről. Szülők egyébként nem lehetnek elég hálásak a cserkészlet ön-

feláldozó vezetői iránt. A levente egyesületek, amelyekbe tartozik minden 15-21 éves ifjú, végtelen fontos nemzeti és egészségi hivatást töltenek ibe.

A leánycserkészetet sokkal enyhébb formában lehet és kell végrehajtani. Lehetetlen a leánycsapatok kivonulása, kirándulása felnőtt kísérők vezetése nélkül, sáttáborozásukat kizártnak tekinthetjük, de többhetes nyaralásukat tó partján, hegyek alján, erdő szélén épült házakban, bő testmozgásukat kívánatosnak kell jeleznünk, különösen az olyan serdülő leányokra nézve, akik nem mehetnek szülőikkel együtt nyaralni. Női mivoltuk a testi megerőltetéstől egy csöppet sem szenved, kímélésre nincsen szükségük, ellentétben az általános felfogással, amely csak cl-puhulásukhoz vezet. Sohasem szabad elfelejteni: csak egészséges anyáktól lesznek egészséges ifjak. Velük karöltve működnek az ifjúsági vöröskereszt egyesületek.

Az előadottakból kitűnik, hogy mily rendkívüli nagy barátjai vagyunk mi, orvosok a testgyakorlásnak, mily rendkívüli nagy súlyt helyezünk a különféle testgyakorlások rendszeres végzésére, de kitűnik egyúttal az is, hogy a testgyakorlásnak szerintünk mindig a fejlődő szervezet kívánalmainak kell megfelelnie és semmiesetre sem szabad az egészségnek ártania. Csak az ilyen testgyakorlást tudjuk testnevelésnek minősíteni, amely szoros kapcsolatban áll egyéb intézkedésekkel a fejlődő szervezet érdekében és semmikép sem tudjuk elismerni azt, hogy a testgyakorlás egy a testneveléssel, sőt a legnagyobb eréllyel vagyunk kénytelenek az oly állítólagos testnevelés ellen küzdeni, amely

minden, csak nem nevelés. Testnevelés a szervezet alapos ismerete, a következmények átlátása nélkül elképzelhetetlen és közeinek véljük a jövőt, amely a magyar orvosoknak ezen a téren vezetőszerepet biztosít.

KILENCEDIK FEJEZET.

A tanuló környezete.

A szülő, aki iskolábajáró gyermekének testi, szellemi és erkölcsi fejlődését biztosítani óhajtja, sohasem elégedhetik meg a jó tanácsok megadásával, a kedvező külső körülmények előteremtésével, hanem neki állandó, fáradhatatlan következetességgel kell gyermekének minden szavára és tetteire figyelnie, ha helyes irányban indult, ebben megerősítenie, helytelen irány esetében minden habozás nélkül, azonnal beavatkoznia. Feladata az iskolábajáró gyermekénél jóval nehezebb, mint iskola előtti korban, részint mert a növekedő gyermek mindinkább iparkodik a szülői befolyás, ellenőrzés alól kibújni, részint mert sok egyén befolyása alá kerülhet, akik fölött a szülői ház elég hatalmat ki nem fejthet.

De ezen fokozott nehézségek egyáltalában nem mentik föl a szülőt a gondos ellenőrzés feladata alól, sőt azon nehéz feladatot rójják rá, hogy figyelő ellenőrzését még azon egyénekre is kiterjessze, akikkel gyermeke, mint tanuló közvetlenül érintkezik. Kiter-

jessze tehát elsősorban gyermeke barátjaira és játszótársaira, nemkülönben iskolatársaira. Evégből legjobb nem a hermetikus elzárása a gyermekének, hanem kellő kiválogatása a fiatakorú barátoknak, akiknek társasága után annyira vágyódik minden gyermek, és amennyire csak lehetséges, arra kell törekedni, hogy inkább a társak keressék fel gyermekünket az otthonában, mint fordítva. Ekkor, ha a fesztelen szórakozás lehetőségét nekik megadjuk, játékuiba, beszélgetéseikbe a beavatkozást lehetőleg kerüljük, módunkban lesz a barátokat feltűnés nélkül megfigyelni és ha akár egészségi szempontból, akár erkölcsi viselkedés tekintetében valami rendellenességet észreveszünk, kellő módon beavatkozni. Már a szülő jelenléte rendszerint elégséges heveskedések letompítására, illedelmes viselkedés biztosítására, trágárság és káromkodás elfojtására. A heveny fertőzőbetegségek átviteléről nagyobb tanulóknál mind kevésbé kell félni; csupán az influenza marad még meg, amely minden korban átragadhat. A többi fertőzőbetegségeken rendszerint túl-esik a legtöbb gyermek az iskolázás első éveit alatt. Náthás, köihögő, torokfájós pajtást legjobb azonnal hazaküldeni, egyúttal okadatolva gyermekünk előtt eljárásunkat.

Ez a felügyelet minden feltűnés nélkül egyúttal kiterjedjen a pajtások szüleire és hozzátartozóira, különösen ezeknek erkölcsi viselkedéseire és idült betegségeire, elsősorban a tuberkulosisra, részint, mert e betegség közvetlenül terjedhet a gyermekük révén, részint, mert azzal számolnunk kell, hogy a mi gyerme-

künk pajtását időnként szintén meglátogathassa, bármennyire is kívánjuk megszorítani. A barátainak szüleiével és hozzátartozóival ismerkedjünk meg, szerezzünk betekintést (házuk tájékába és családi életükbe, a társadalmi korlátokat ne vegyük tekintetbe, hiszen a különválasztó társadalmi és vagyoni különbségeknél sokkal nagyobb az összekötő kapocs, a gyermekek barátsága. Hányszor adja elő magát az eset, hogy a szegény szülők gyermeke sokkal jobban tanul, sokkal rendesebb és erkölcsösebb gazdag családok sarjainál? Visszont óvakodjunk a magasabb rangúakhoz, dúsgazdagokhoz való (közeledéstől, nehogy szándékunkat félremagyarázzák és hogy fölösleges költekezéstől, túlságos fényűzéstől óvjuk meg gyermekünket és magunkat, ami persze nem jelenti azt, hogy a gyermekek pajtáskodását teljesen lehetetlenné tegyük.

A többi iskolatárs befolyásának ellenőrzése rendszerint lehetetlen és legfeljebb némi befolyást gyakorolhatunk azok viselkedésére, ha a tanítóval közöljük a gyermekünkönél észlelt neveltlenségeket, társaival folytatott érintkezéséből megtudottakat. Ahol az iskola nagyobb mértékben foglalkozik a tanulók jólétével, gyermekgondozó bizottságok és mindenféle jóléti intézmények működnek, megvan a lehetőség hathatósabb cselekvésre. Arra azonban mindig és mindenkor törekedjék a szülő, hogy a gyermeke mentől közelebb legyen a tanító személyéhez, tehát ha nem is az első, de a hozzá közeli padokban üljön és hogy a szomszédai minden tekintetben kifogástalan gyermekek legyenek. Az első padosra való ültetését csak akkor kívánjuk

meg föltétlenül, ha hiányos látása vagy hallása azt megköveteli, ügyelve arra, hogy gyengébb látás esetén az ablakhoz közelebb kapjon ülőhelyet, hogy jobban halló füle a tanító felé legyen fordítva.

Nehéz helyzetben van az olyan szülő, aki valamelyes okból maga nem képes a saját gyermekének nevelését, gondozását végezni és evégből őt a házból kiadni kénytelen. Rendszerint a közép- vagy szakiskolákba való fölvétel követeli a szülői gondozás megszakítását, míg elemi iskolai tanuló korban csak kivételkép fordul elő ennek az eshetősége. Általában az internátusoknak szokás előnyt adni; itt azonban a legszorgosabb felügyelet dacára, vásott gyermekek, akik egyik internátusból a másikba vándorolnak, egyideig észrevétlenül fejthetnek ki káros hatást, ragadós betegségek (pl. vörheny) is könnyebben terjedhetnek. Legmegbízhatóbbak az olyan internátusok, amelyek a kis korban felvetteket tovább viszik, anélkül, hogy idősebbeket, akik más internátusban lettek volna, beengednének; ilyen internátus azonban alig van. Részemről e kérdés hosszas tanulmányozása után arra a meggyőződésre jutottam, hogy legajánlatosabb az elhelyezés rokonoknál, közeli ismerősöknél: a felügyelet mégis közvetlenebb és a családi miliő előnyösen befolyásolja a tanuló viselkedését és tanulását. Az ifjú büszkeségét helyezi annak kimutatására, hogy ő megfelel. Legkevésbé ajánlatos az elhelyezése idegen családnál, mert ezek rendszerint, dicséret a kivételnek, túlságosan nézik a hasznót. Sajnos, mindezideig kevés ügyelettel vannak a szülők a városok egészségügyére, amelyekbe viszik

gyermeküket. Jó ivóvízzel, csatornázással és jó egészségügyi berendezésekkel (kórház, fürdő, park, erdő stb.) rendelkező városoknak adjanak mindenképpen előnyt.

A mondottakból érthető számos szülő eljárása, akik város közelében lakva, vasúton, villamoson járatják be gyermeküket a városi iskolába. A vasúton járó gyermekek egészségét a korai felkelés, rendetlen és késői étkezés, az érintkezés számos emberrel, komolyan veszélyezteti, erkölcsük is komoly veszélyben forog, viszont azonban a szülői gondoskodás sok mindenféle ártalmat képes elhárítani és vizsgálataim szerint testi fejlődésük, előmenetelük, egészségük nem rosszabb a városi gyermekekénél, amiben a szabad időben élvezett friss levegőnek is nagy része van.

Végül az iskolaköteles korban levő gyermekeknél fokozottabb mértékben ügyeljünk a cselédekre és fiúgyermekeknél általában minden nőre, aki közelükben tartózkodik vagy hozzáférkőzhetik és pedig annál nagyobb mértékben, mentől inkább felserdülnek. A cselédek kivül tehát ügyeljünk a bonneokra, missekre és Fräuleinokra (a házi varrónók ritkán szoktak még veszélyesek lenni), a nyelvmesterekre stb. Visszaélhetnek a legkisebb fiúgyermekkel (szomorú példákat tudnék felhozni) és a korai nemi élet megkezdésére biztathatják a kamaszodó fiúkat, egyúttal a nemibetegségek terjedésével fenyegetve. Háztartási alkalmazottnak felvételénél rendszerint nem fejtik ki a kellő gondosságot. Hogy úgy a fiúk, mint a leányok erkölcsére milyen veszélyesek lehetnek, hogy a tuberkulosist mennyire terjeszthetik, elég csak rámutatnunk. Elve legyen min-

den szülőnek mentől kevésbé igénybevenni idegen segítséget a gyermeke nevelése végett és gyermekét semmiképpen idegen egyénekre bízni, még egy órán át sem. Zsúrozó anyákra, kaszinózó atyákra nézve kényelmetlen elv, amely azonban a gyermek érdekében mindenképpen megvalósítandó.

Csakis ilyen szorgos felügyelettel lesz képes a szülő megakadályozni, hogy gyermekét önfertőzésre csábítsák annak minden káros hatásával az idegrendszerre, amiket ijesztés végett még túlozni szoktak. Ugyan magától is rájöhet e végzésére, de ahol a gyermek helyes étkezésére (napjában egyszer hús!), rendes székelésére, a székelésnek reggeli fölkeléskor való elvégzésére, testi tisztaságára rendszeres fürdözésekkel, napközben kellő kifárasztására, hogy este bágyadtan, hamarosan elaludjon, oldalt fekvésére és reggel azonnali felkelésére, minden lustálkodás elkerülésére ügyelnek, azonfelül trágár beszédek «és könyvek olvasásától visszatartanak, ott ettől a bajtól félni nem kell. Ha a szülő gyermekének ilyen tévelygéséről meggyőződött vagy legalább is erre alapos gyanúja van, akkor legcélszerűbb a házi orvos vagy iskolaorvos segítségét igénybevenni, aki a gyermeket cselekvésének horderejéről fölvilágosítja (minden fölösleges ijesztés nélkül) és egyúttal a szülőknek részletes útmutatásokat ad a baj megelőzésére.

Szemben a többféle, a gyermeket veszélyeztető tényezővel, viszont a szülő hathatós segítséget nyer két tényező részéről, amelyeket a legnagyobb mértékben vegye igénybe, különösen ha ő maga nem képes vagy távolléte, vagy elfoglaltsága, vagy tájékozatlan-

sága miatt gyermekével kellőképp foglalkozni. Mindkét tényezőhöz a legnagyobb bizalommal fordulhat, mert hivatásuk éppen a gyermek jóvoltának előmozdítása minden erejükből, amire kiképzésük a jelen időben kiválóan képesíti őket.

Az egyik tényező a gyermek tanítója vagy tanítónője, később tanárai, akikben rendszerint megvan a törekvés is a gyermekek jólétének előmozdítására, akárhányban igen kiváló mértékben. Azáltal, hogy a gyermekekkel órák hosszát együtt vannak, velük tüzetesen foglalkoznak, viselkedésüket folyton éber figyelemmel kísérik, őket a tudás mezején kalauzolják, kiválóan alkalmasak szülőknek véleményt adni és tanácsokkal szolgálni. Ajánlatos tehát, hogy a szülők velük mentől bővebb érintkezést keressenek és segítségüket mindenkép biztosítsák maguknak.

Elsősorban a gyermekük erkölcsi és tanulmányi fejlődése tekintetében szerezzenek tájékozódást náluk, amire mindenképp hivatottak. Igen hasznos útmutatásokat, megszívlelendő felvilágosításokat fognak nyerni tőlük, amelyek különösen akkor bírnak értékkel, ha a gyermeknek valami fogyatékosága miatt felmentése a torna, rajz, ének stb. tanulása alól vagy az iskola változtatása kerül szóba, ha döntenie kell milyen (magasabb iskolába menjen, vagy milyen pályát válasszon, iskoláit milyen városban folytassa, milyen internátust válasszon stb. Ezen életbevágó kérdéseken kívül folyton-folyvást meggyőződést szerezhet a szülő gyermekének készültségéről, pontosságáról, kötelességtudásáról és ellenőrzést gyakorolhat mulasztásait illetőleg.

Viszont a szülő előadhatja és föltétlenül adja elő megjegyzéseit az iskolára és tapasztalatait a tanuló társakra vonatkozólag. Nevezetesen a szülő értekezletek valók az ilyen közös kérdések megbeszélésére, míg az olyan dolgok, amelyek a tanító bánásmódjára és tanítására vonatkoznak, kizárólag egyéni érintkezésnek tartandóik fenn. A tanulók és az iskola egészségi viszonyainak a megbeszélése kiválóan alkalmas tárgya a szülői értekezleteknek, amikor az óráközti szünetek, a tantermek tisztasága, fűtése és szellőzése, a tanulók játéka, testgyakorlása és kirándulásai, a tanulók érdekében működő különféle jóléti intézkedések, a küzdelem a betegségek ellen, hozhatók és hozandók szóba, közös megbeszélés, határozás és cselekvés tárgyává téve ezen felette fontos kérdéseket.

Ha azonban a szülő azt találja, hogy a feladott lecke túlsók, vagy túlnehéz, nincsen kellőképp megmagyarázva, akkor őszintén tárja föl négy szem között a helyzetet; különösen a fiatalabb tanítók sokszor még nem rendelkeznek kellő tapasztalatokkal és azért csak hálával vehetik, ha a tanuló otthoni munkájáról komoly oldalról is kapnak megbízható felvilágosítást. A tanító bánásmódja rendszerint szeretetteljes és megszünt az az idő, amikor erőszak kifejtésével iparkodott rendet és fegyelmet fentartani, de néha a legjobb akarattal sem képes a szigorú fegyelmezés eszközeitől eltekinteni és ha ezt higgadtan, kellő mértékkel és körültekintéssel végzi, azt tőle rossz néven venni nem lehet. Nehogy véletlenül beteges tanulókat büntessen, a szülők világossítsák fel gyermekük idegességéről, Vitus táncáról stb.

Sok tanító még a gyermek egészségére vonatkozólag is tud fontos észleleteket közölni a szülővel, például, hogy írás alkalmával túlságosan közel hajlik, olvasáskor a sorokat megtéveszti vagy fejfájásról, a betűk ugrálásáról panaszkodik, hogy a hallása, figyelése kívánnivalót hagy hátra, hogy sűrűn ki-kijár. Járványok alkalmával nem egyszer a betegségnek első tüneteit észleli és az ilyen gyermek hazaküldésével meggátolhatja a járvány terjedését az iskolában és az otthonnak is lényeges szolgálatot tehet, ha az az elkülönítést azonnal foganatosítja. Különösen az a tanító, aki a testgyakorlat oktatásával is foglalkozik (középiskolákban a tornatanár), kirándulgat a tanulóival, vagy éppenséggel utazgat velük, tud értékes betekintést nyerni a tanuló egészségébe és egész lényébe.

A tanuló egészsége érdekében azonban sokkal behatóbb és értékesebb munkát végezhet az orvos és különösen az iskolaorvos. Sajnos, az utóbbit hazánk tanulóserégének legnagyobb része még manap is nélkülözi és ki tudja meddig fogja nélkülözni. Budapest székesfővárosa is csak az 1925. évben szervezte meg az iskoláiban. Középiskoláinkban már régóta (1886 óta) vannak iskolaorvosaink, de működésük, rajtuk kívül álló okokból, nem felel meg a jogos kívánalmaknak, amelyeknek alapja a tanulók alapos, minden fontos részletre kiterjedő megvizsgálása és időnkénti mérése, mulasztásaiknak figyelemmel kísérése és természetesen a törekvés a kóros elváltozások megszüntetésére a szülői ház által. Teljesen elégséges lenne, ha valamennyi elemi iskolás tanuló két-három évenként egyszer ke-

rülne kivétel nélkül az iskolaorvos elé, így ujonctanuló korában, mielőtt az elemiből távozik (11-12 éves korában) és közben egyszer 9-10 éves korában, amikor sokan a középiskolába lépnek át. Ezen sorozatos vizsgálaton kívül persze minden tanulót, akinél a tanító vagy a szülő, vagy más érdekelt valami rendellenességet talál, szintén az iskolaorvos elé kellene vezetni. Nagyobb tanulókat, akik a fanosodás időszakába léptek, évente célszerű megvizsgálni. E vizsgálatokat három-három éves időközökben még a levante egyesületek, nemkülönben az ifjúsági egyesületek ifjú és leányzó tagjaira is ki kellene terjeszteni, úgyhogy huszonegy, de legalább is tizennyolc éves koráig mindenkit vizsgálna meg időnként az iskola orvosa.

Ezen vizsgálaton főleg az elemi iskolai tanulók vizsgálatán, feltétlenül legyen jelen valamelyik szülő, akinek felvilágosításait, tapasztalatait az iskola orvosa mindig örömmel fogja venni és akivel azonnal frissiben megbeszélheti a teendőket és ha valami fontos okból a szülők nem jelenhetnének meg, utólagosan törekedjenek vele tanácskozni gyermekükről, mert az ilyen sorozatos vizsgálatoknál, amikor a látszólag teljesen egészségesek is beható vizsgálatnak lesznek alávetve, nem is sejtett elváltozások derülnek ki, amelyek ismerete egyedül enged meg hathatós és eredményes cselekvést a fejlődő egyén érdekében.

Amíg nem lesznek mindenütt ilyen iskolaorvosaink, addig egészen a szülőkre háramlík a feladat, hogy gyermekük rendszeres egészségi megvizsgálásáról gondoskodjanak a házi orvos által. A legkevesebb család

teszi meg, pedig rendkívül fontos volna évente legalább egyszer, akár a gyermek születése napján, fényképezéssel egybekötve, ami nem kerülne annyiba, mint a szokásos születésnap i uzsonna, akár a tanév elején, megtenni. Az állandó felügyelet, amit a gyermek egészsége érdekében minden szülő kifejt, nem képes a figyelmet minden legkisebb, csak éppen kezdődő elváltozásra terelni és nem ritkán tapasztaljuk, hogy a szülőknek sok olyan neim tünik fel, amit az orvos gyakorlott szeme azonnal észrevesz.

Kiegészíti ezen rendszeres vizsgálatokat, amelyek-től egészen független a betegségek kezelése, a gyermekek rendszeres mérése, legalább is születési napúkon, lehetőleg évnegyedenként. Egészen egyszerű a magasság mérése: a cipő nélkül falhoz állított, magát egyenesen tartó, egyenesen előre néző, lábujjait és sarkait záró gyermek fejére háromszöget vagy könyvet teszünk és a falra vonást húzunk minden alkalommal; még jobb centiméterrel lemérni. A súly mérése sem ütközik nehézségekbe, fő, hogy mindig ugyanazon napszakában, cipő és kabát nélkül végezzük, előzetesen mindig meggyőződve a mérleg egyensúlyi állapotáról. Hiányos fejlődés esetén azonnal kérjük orvos tanácsát, főképpen túlságos kicsiny vagy nagy növése, kis vagy nagy súlya esetén stb.

TIZEDIK FEJEZET.

A tanuló megfigyelése és irányítása szülője által.

Minden segítség nem pótolhatja a szülőknek állandó, tevékeny munkáját gyermekük körül, nem teheti feleslegessé a tanuló legélesebb megfigyelését a szülő által, amelynek gyermekük életének legkisebb részletére kell kiterjednie, anélkül, hogy a gyermeke nézve ellenszenvessé válnék és amely idővel, amikor a szülő meggyőződött, hogy a gyermeke egyik-másik irányban már teljesen megbízható, többé-kevésbé lazítandó, de teljesen soha abba nem hagyandó. Legéberebb és legbehatóbb természetesen akkor, amikor a gyermeke iskolába kezd járni és kezdődjék reggel a reggeli teendők elvégzésének ellenőrzésével, minekutána az egyes teendők fontosságát és elvégzésének módját nyugodt időben kellően megbeszélte, vele megértette volna. Kiterjeszkedjen minden étkezésére, étkezések utáni pihenésére, leginkább pedig tanulására és házi feladatainak elvégzésére. A kezdő tanuló mindig örömmel veszi szülőjének segítségét, mert mentől jobban elkészülve szeret az iskolába menni, és ezen alkalommal a tanuló szemmunkájáról szerezhet meggyőződést a szülő. A figyelem kiterjedjen a tanuló minden szórakozására (mozi!), játékára, testmozgásaira, különösen az olvasmányára (indián-könyvek, detektív-regények!), a holnapi nap kellő előkészítésére és ami szintén lényeges, az alvására. Könnyen alszik-e, zavartalanul fekszik-e egész éjjelen át stb. Különösen

a betegségi tünetekre kell éber figyelmet fordítani és annak csak gyanúja esetén (meleg fej, fejfájás, étvágytalanság stb.) lázmérővel azonnal pontos meggyőződést kell szerezni.

A legnagyobb figyelmet kell továbbá fordítani az iskolával kapcsolatos viselkedésére és amikor a gyermek haza jő, arcából iparkodják a szülő leolvasni a történeteket, különösen, ha nem szól semmit. Ellenőrizze iskolából való pontos hazajövetelét, nemkülönben iskolábanesését rendkívüli időben, amikor csak lehet, meg is győződve állításainak valódiságáról, még nagyobb tanulónál is. Észrevétlenül figyelje meg a felkapott leckéket és házi feladatokat és különösen az legyen gyanús előtte, ha „semmi sincsen fel”, mert ez nem szokta magát előadni. Azonban óvakodni kell a túlságos firtatástól, mert ez könnyen kelt ellenszenvet és magabazárkózottságot eredményez, esetleg a szülő becsapására bírhatja a kellő belátással nem bíró gyerekeket.

Rendkívül megkönnyebbül a szülő megfigyelő, ellenőrző, irányító hivatása, ha a gyermekét az iskolában történték őszinte, nyílt elmondására neveli. A kis tanuló erre könnyen szoktatható, magától szereti elmondani, mit mondott a tanító bácsi, vagy néni, mire tanították, miként viselkedtek a gyermekek, hogy milyen rossz ez vagy az a gyermek, hogy büntette őt a tanító bácsi. A szülő soha sem veszítse el a türelmét, ha a gyermeke órák hosszát is elcsacsog és mindent kicsacsog, bármily jelentéktelennek is lássék az, amit legtöbbször mond, ellenkezően ügyes kérdésekkel ipar-

kodjék egyes részletekről pontos tudomást szerezni és szavahihetőségéről meggyőződni. Ilyenképpen módjában áll gyermekét észrevétlenül irányítani, beszédét vagy cselekvését helyben hagyva, vagy megmondva, hogy miként kellett volna beszélnie.

Ilyenképpen el fogja érni a szülő, hogy gyermeke még akkor is őszinte lesz, ha a saját hibáját, mulasztását vagy cselekedeteit be kell ismernie és legnagyobb megszegyenítésnek fogja venni az angol gyermekhez hasonlóan: „Te hazug vagy” kijelentést.

Feltétlenül óvakodjon azonban a szülő minden szótól, amellyel a tanító cselekvését bírálat vagy éppen séggel elítélés tárgyává tenné, ellenkezőleg mindig a legnagyobb tiszteletet ébressze a tanítónak személye iránt, hogy nehéz munkája iránt előszeretettel, lelki készséggel viseltessék és inkább hangsúlyozza a tanító súlyos feladatát a sok, sokszor vásott, pajkos gyermekkel szemben. A gyermek esetleges panaszát tanítójával szemben szó nélkül vegye tudomásul, szükség esetén járjon is el, de anélkül, hogy gyermekének erről egyetlen szót is szólana, sőt ellenkezőleg, iparkodjék a gyermekét meggyőzni, felvilágosítani, miképpen kellett volna cselekednie. Erre szükség van elsősorban a tanító tekintélyének fentartására a gyermekek előtt, annál inkább, mentől módosabb, előkelőbb házból valók, másodszor sohasem lehet tudni vajjon a gyermek mondásai a valóságnak megfelelnek. Szülői otthonunkban ez volt édesatyánk mondása: „Soh'se panaszkodjál, ha az iskolában kikaptál, mert akkor ide-

haza még egyszer kapsz ki”. Milyen más, sok műveletlen szülő eljárása, ha gyermekével a tanító szigorúbban kénytelen elbánni!

A gyermek nevelése őszinte megnyilatkozásra minden szülőnek és nevelőnek főtörekvése legyen és amilyen könnyű kisebb gyermekeknél, olyan nehéz nagyobbaknál, a serdülés korszakában vagy azontúl. Csak ott sikerülhet, ahol a szülő nem mint parancsoló feljebbvaló, akinek kényszereszközök állanak a rendelkezésére, amelyekkel él is, helyezkedik gyermekével szemben, de nem is mint sokkalta tapasztaltabb egyén, ki fölényével, gúnyolódásával, sértő megjegyzéseivel, hanem mint idősebb barát, jóindulattal viseltetik gyermekének minden ügye iránt, aki egyéniségét mindenkép fejleszti, önállóságát támogatja és szép szóval, előnyök biztosításával vezeti gyermekét oda, ahova akarja. A gyermeknek éreznie és tapasztalnia kell, hogy a szülője érette minden áldozatra kész, amire csak képes és hogy tehát sohasem szabad benne vágyainak, kívánságainak merev megtagadóját látni, ha kívánságai egyik-másik esetben nem teljesülnének. A szülőnek viszont lehetővé kell tennie, (hogy gyermeke a cselekvése lelki rugóiba láthasson és így azon erkölcsi meggyőződést szerezhesse, hogy szülője így kénytelen cselekedni és másképp nem cselekedhetik. Ha ezt a gyermek serdülése alatt állandóan, nap-nap után tapasztalja, akkor bizalommal fog szülőjével szemben megnyilatkozni, hűségesen fogja ügyeit feltárni, vele meghányi, vetni és hálával fogja szülői útmutatásait felhasználni. Mily végzetes hiba, ha a gyermek szülőjében

ellenséget lát, akivel szemben állást kell foglalnia és idegenekkel, cselédekkel szövetkeznie!

Őszinte sohasem lesz az a tanuló, aki szülőjétől fél. A büntetéstől való félelem mindig arra fogja késztetni, hogy hibáit, csínyjait takargassa, mulasztásait rejtegetse, hogy másokat vádoljon és kifogásokat kitaláljon, hogy hazudhasson. Mentől többet bünteti egy szülő a gyermekét, mentől kisebbek az okok, amelyek büntetésre késztetik, mentől inkább cselekszik a pillanat behatása alatt, egyszer jelentéktelen ok miatt féktelen haragra gyulladva, máskor meg nagy vétkeket elnézve, annál kevésbé lesz őszinte, annál inkább fog magába zárkózni és szülőjétől eltérő utakra terelődni... Ez nem jelenti azt, hogy a szülő egyáltalában ne büntessen, sőt egyszer-másszor feltétlenül szükség is van erre, de két föltételnek kell eleget tennie. Elsősorban ne büntessen lelki felindultságában, első haragjában, habár lehetnek esetek, amikor a jogos felháborodásban eszközölt büntetés elkerülhetetlen, aminek rendszerint kiválóan nevelő hatása szokott lenni, ipl. feleselés esetén. Ellenkezőleg mindig iparkodjék lelki egyensúlyát visszanyerni és a büntetendő esetet komoly megfontolás tárgyává tenni. Másodsorban és ez szorosan összefügg az első feltétellel, föltétlenül igazságos legyen, a helyes arányt a büntetendő cselekmény és a büntetés között iparkodjék megtalálni, egyúttal pedig a gyermeke helytelen cselekvéseinek körülményeibe, indokaiba hatolni és ezzel kapcsolatosan a jövőbeni megelőzéssel tisztába jönni. Igazságos büntetésért egyetlen gyermek sem fog haragudni, mert maga is belátja, hogy megérdemelte,

míg az igazságtalan büntetés sebe még éveken át is égeti. Beteg gyermek büntetése ki van zárva!

A büntetés nemei közül a lehetőségig kerülni kell a testi fenyítéket, főképpen az ütlegelést. A vad felindulásban sújtó csapások igen könnyen okozhatnak olyan sérülést, amelyek a gyermek egészségét komolyan veszélyeztethetik. A fület ért pofonra megszakadhat a dobhártya, túlerős ütés a szájra fogakat törhet ki, fejre mért ütések epilepsia kitöréséhez vezethetnek, sőt hirtelen halált is okoztak. Kisebb gyermeknél teljesen elég a medence tájék néhányszori megcsapása pusztá kézzel, sohasem korbáccsal stb. Sokkalta helyesebb a sarokbaállítás – bár a lúdtalpat segíti elő -, vagy térdepeltetés, de nem kukoricamagvakra. Az éheztetés sem tartozik az ajánlatos büntetések közé, mert a házbelieket könnyen csábítja ezen büntetés kijátszására; inkább megfelel a kedvenc ételnek a megvonása.

Amíg csak lehet, inkább erkölcsi jellegű büntetésekkel kell beérni, amelyek legtöbbször hatékonyabbak is, maradandóbb hatásúak is: például mélységes fájdalomának, szomorúságának kifejezést adni és mindaddig gyermekével nem beszélni, míg a hibájáért magától bocsánatot nem kért; mindenféle kedvezéseket addig megvonni és felfüggeszteni, óvakodva attól, hogy ezen büntetések a cselédség tudomására jussanak. Ezzel kíméljük a gyermek önértetét és fokozzuk szégyenérzetét, de egyúttal kétségbevonhatatlanul arról tanúskodunk, mennyire resteljük mások előtt, mennyire szégyenkezünk miatta.

A büntetések helyett, ezeknek elkerülésére sokkal helyesebb a gyermekeket megdicsérni, megjutalmazni helyes cselekedükért, jó magaviseletükért. Ezt az eljárást a jezsuiták emulatiókép kiterjedten alkalmazták és alkalmazzák és a tanítványaik a kitüntetés minden pontjának végtelenül örülnek, főleg ha bizonyos számú pontért egy nagyobb kitüntetés jár. Minden gyermeknek és ifjúnak vannak vágyai és kívánságai és ha bizonyos cselekvésekért, viselkedésért egy-egy ilyen vágyuk, kívánságuk teljesítését kilátásba helyezi a szülő és ha megfelelt, eleget is tesz, akkor bizalommal fog a gyermek egy újabb megállapodásnak örülni. Az ígéretet azonban föltétlenül be kell váltani és nem szabad úgy cselekedni, mint egy apa, aki fiainak tátrai utazást ígért, ha a vizsgát sikeresen leteszik, de aztán ürügyet keresett és talált, hogy ezen ígérete alól kibújjon. A jutalmazásoknak végtelen sorozata áll így rendelkezésre a szülők anyagi helyzete és a gyermekek igényei szerint, persze arra törekedve, hogy mentől kevesebbel ériék be. Hiába, a kötelességteljesítés hangsúlyozásával és szigorú felifogásával szemben, ezen eljárás hamarabb és biztosabban vezet célhoz.

Az amerikaiak e téren még tovább mennek és az anyagi előnyöket pénz formájában is megállapítják, amiben gyermekeik részesülnek. Részemről ebben az eljárásban semmi megvetendőt, elítélendőt nem látok, ha a szülő kiköti magának, hogy a pénzt semmiféle haszontalanságra, torkoskodásra ne költse, ha annak a pénznek az elköltését megbeszélés, hozzájárulás tárgyává teszi. Például, ha egy gyermek az így megtaka-

rított, esetleg magaszerzette (amire büszke!) pénzét fényképezőgép vagy kerékpár vásárlására fordítja, ami után minden ifjú annyira vágyódik, azt csak dicsérni, előmozdítani kell, esetleg a hiányzó összeg kiegészítésével. Abba is belemehet a szülő, ha pénzéért könyveket akar vásárolni, színházra, mozira, oly darabra, amelyet helyeslünk, vagy ha külső cicomázására óhajtja fordítani, amire szüleinek sokszor már kevesebb az érzéke, például díszes zsebkendő stb. vásárlására. Ezek oly dolgok, amiket a szülő talán különben is megvenne gyermekének, legalább az esetek legnagyobb részében; nem okosabb ezen különleges dolgokat vele kiérdemeltetni? Éppenséggel örülni kell, ha valamelyik szegényebb iskolatársán kíván segíteni és tanácsal kell szolgálni, mikép okozhat szegényebb embertársának örömet, önérzetének megsértése nélkül. Mily hasznot tehet, ha iskolatársának szemüveget, könyvet stb. vesz, gyógyszer megcsináltat stb., amire az saját erejéből nem volna képes. Mily szép, ha karácsonyi ajándékot vesz nekik!

Ettől a pénzbeli jutalmazástól szigorúan megkülönböztetendő a zsebpénz kérdése. Vannak szülők, akik már kisebb gyermekeiket is ilyenben részesítik hetenként-havonként, amiből tízórait, irkát, tollat s egyéb apróságokat vásárolhassanak. Ezen eljárásnak nem vagyok barátja, mert a pénzt a legtöbb nyálankoskodásra, esetleges fölösleges villamozásra, mozira stb. fordítja. Kisebb gyermekeknek minden szükségletét napról napra kell fedezni és ezt az eljárást a nagyobbakkal szemben is fõnn kell tartani. A szülõnek mindig tudnia kell,

hogy a gyermeke a pénzt mire kéri és hogy a maga szerezte pénzét is mire költi. Ez áll a nagyobbak keresetére is (tanítás révén), persze menten minden kicsinyeskedéstől.

A gyermek őszintesége szülőjével szemben annál nagyobb lesz, mentől őszintébb a szülő gyermekével szemben: bizalom viszont bizalmat szül. Az a szülő, aki nem habozik gyermekének betekintést engedni cselekvéseinek rugóiba, indokaiba, aki készségesen felvilágosítja gyermekét ügyei, hivatása részletei felől, aki felserdülő gyermekét beavatja terveibe, üzleteibe stb., az hasonló bizalmat várhat a gyermekétől. Elég korán lehet gyermekekkel igen komoly dolgokat közölni, őket fontos megbízásokkal kitüntetni. Mily büszke voltam, hogy édesatyám tizenegy-tizenkét éves koromban üzleti ügyeibe beavatott és váltókat bízott reám. A serdülés korában levő ifjakkal üzleti és hivatalos ügyeket feltétlenül meg lehet beszélni és így bennük meghittet nevelni, aki legtöbbször kész munkatárssá válni. Különösen a legidősebb fiú gyermeket kell az üzletbe, gyárba stb. bevezetni, míg a leány gyermekeket anyjuk részé- sítí kitüntető megbízatásokban a háztartás keretében. Ilyen előkészítéssel a pályaválasztás is könnyebben nyélbeüthető.

Végül még rendkívül előmozdíthatja a szülő gyermekének nemcsak őszinteségét, hanem egész erkölcsi és testi fejlődését, ha példaadásával egyre arról tanúskodik, hogy amiket gyermekének tanácsol, tőle megkövetel, mindaz tényleg meggyőződése, hogy ezeket az életben tényleg követi, mindenképpen teljesíteni, meg-

valósítani iparkodik. Ha látja a gyermek, hogy a szülője is pontos a saját hivatásában, ügkörében, hogy kötelességének készségesen tesz eleget, még ha nehezebbre is esik; például, ha nem egészen jól érzi magát, akkor ő sem fog másképp cselekedni. De ha látja, hogy szülője, ha előző este sokáig fenmaradt, mulatott, másnap hivatalába nem megy vagy csak nagy későn lát munkájához, akkor senkise várjon a gyermekétől erősebb kötelességérzést. Hiába prédikál a szülő bor és sör ellen és kirándulás mellett, ha maga nagy örömmel és vágyakozással fogyasztja és kiránduláskor azonnal a vendéglőbe letelepszik. Könnyű egy gyermeket a dohányzástól eltiltani, de az eredmény nem lesz nagy, ha az apa maga is erős dohányos, legfeljebb a titkolózást segíti elő. Ha azonban a szülő maga sem helyez súlyt a cigarettára, példája révén a gyermeke sem fog utána mohón vágyakozni stb.

Minden egészséges, normális gyermek a szülőjében látja a követendő példát, veleszületett tulajdonságainál és hajlamainál fogva ezen példa követésére van benne a legnagyobb készség; innét ered a mondás: az alma nem esik messze a fájától. Amely gyermek azonban beteges, azt könnyen elkényeztetik és hibásan nevelik. Ugyanez áll az egykékre is.

Végtelen nagy munkát végez minden szülő gyermekének felnevelésekor és nemkülönben minden iskola a tanuló kiképzése körül; a családi alkattól, az egyéni sajátosságoktól és képességektől függ, hogy egyiknél több, a másiknál kevesebb a szülő és nevelő munkája. Egészséges, józan családban legtöbbször

könnyen megy az egészséges csemete fölnevelése; úgyszólván észrevétlenül nőnek fel a gyermekek. Másik családban csak irtózatos fáradsággal sikerül, vagy éppenséggel csődöt mond. Ilyenkor akárhányszor a szülők súlyos betegségei, elme- és idegbajai, vérbaja, alkoholiszmusa szerepel. Az alkoholos mámorban fogamzott gyermekek nem egyszer elütnek a család többi tagjaitól, erkölcsileg elzülленnek, testileg elsatnyulnak, degenerálódnak. A szülők és iskola minden fáradozása hiábavalónak bizonyulhat idegbajos, psychopathiás gyermekeknél; ezeket intézeti, esetleg kényszer nevelésbe kell adni.

ZÁRSZÓ.

Feljegyzések a tanuló egészségéről és fejlődéséről.

Mindarról a sok munkáról, amit a szülők és nevelők teljesítenek, a legtöbb tanulónak halvány sejtelmé sincsen és ezért felmerül a kérdés, nem volna-e ajánlatos a gyermek élettörténetére vonatkozólag feljegyzéseket csinálni és ezeket felnőtt korukban nekik átadni vagy a szülők korai elhalálózása esetén reájuk hagyományozni? Hadd lássa miképpen lett, fejlődött testileg, szellemileg egy kicsiny porontyból felnőtt, önálló emberfé! Mindenesetre velejár a mélyebb betekintés a szülők és nevelők munkájába és a szokottnál hálásabb elismerés és nagyobb ragaszkodás. A fődolog azonban, hogy a saját élete tükréből könnyebben fogja

a saját gyermeke nevelési ügyeit intézhetni, több körültekintéssel végezhetni.

Ilyen föl jegyzéseket végez az iskola egyrészt szellemi téren a tanulási eredmények rendszeres följegyzése, anyakönyvezése által, aminek adatairól a tanuló is kap egy példányt bizonyítvány alakjában. Az elemi iskolások kis könyvecskéje és az egyetemi hallgatók indexe kiegészítést nyert a középiskolai tanulók bizonyítványkönyvével, amely legelőször általam javasolva, a francia lyceumok livret scolairejéhez hasonlóan az összes középiskolai bizonyítványokat együtt tartalmazza. Kár, hogy a javaslatommal ellentétben nem fogadták el egészében a francia eljárást, amely szerint minden tárgy tanára minden tanulót évente egy mondatban jellemezze, megelégedve csak az osztályfőnök jellemzésével.

A másik féle feljegyzéseket az iskola orvosa eszközli a tanuló egészségi törzslapjának kitöltésével, amely a tanuló családi állapotára, iskola előtti betegségeire kiterjeszkedik, a fejlődésére vonatkozó mérési és orvosi vizsgálatok adatait, a betegségek okozta mulasztásokat a mulasztás tartamával és végül az általa javasolt intézkedéseket (fölmentés, pályaválasztási tanács stb.) tartalmazza. Ezen egyéni törzslapok feladata az illető tanulót végigkísérni egész iskolai pályafutása alatt, mindig zár alatt tartatnak, nehogy illetéktelenek betekintést nyerjenek a bizalmas feljegyzésekbe és amikor a tanuló az iskolát elhagyja, kezéhez kapja, ha csak az iskola nem vállalja magára ezek eltevését. Sokkalta célszerűbb lenne ezen feljegyzéseket is könyvbe (egész-

ségi könyvbe) eszközölni. A német köztársaság thüringiai államában vezettek be nemrég egy ilyen könyvet (Gesundhensbuch), amely a tanuló egész életére terjed ki, még az iskola előtti korára is és amely az iskolák végeztével a legutolsó iskolában marad.

Ekképpen a végzett tanuló nem rendelkezik a rá vonatkozó adatok tárházával és vagy a számára is kellene egy példányt kiállítani, vagy pedig a szülőknek kellene valamiképp ezt a hiányt pótolni. Nézetem szerint az utóbbi eljárás lenne a helyesebb, amennyiben lehetővé tenné a gyermekre vonatkozó adatokat élte első pillanatától, de még előbből is felvéve, miáltal sokkal teljesebbé válnék, azonfelül mindig többet tartalmazna száraz adatoknál, amennyiben a szülők érzése is megnyilvánulna ezen feljegyzésekben. Egy ilyen emlékkönyvben jegyezze föl a szülő mindazon tényeket, amelyek a gyermek fejlődésének a megértése szempontjából föltétlenül szükségesek. Minden egyes gyermekről természetesen külön-külön emlékkönyvet kellene tehát vezetni, amely előbb-utóbb kezéhez jut emlékképpen. A gyermekek száma manapság nem szokott oly túl nagy lenni, hogy vezetésüket a szülő ne győzné.

Mit tartalmazzon ezen emlékkönyv? Mentől több pozitív adatot. Elsősorban tartalmazza a család történetére vonatkozó legfontosabb adatokat, ha szomorúak is, amelyek az egyén megértésére sokszor nélkülözhetetlenek, aztán tartalmazza a gyermek fejlődésére vonatkozó mérési adatokat, akár egy folytatólagos kimutatás alakjában, akár a többi följegyzések között. Át-

tekinthetőbb és ajánlatosabb az első eljárás. A méréseket legcélszerűbb a születésnapon végezni együttesen az orvosi vizsgálattal, amelynek eredményei szintén bejegyzendők. Föltétlenül bejegyzendők a gyermek betegségei: csodálatoskép nap-nap után tapasztaljuk, mennyire megy ki az anya emlékezetéből is, milyen betegségeket és mikor állott ki a gyermek. A betegségek súlyossága, a kiállott vagy tervezett műtétek föltétlenül megemlítendők, nemkülönben a nyaralások és utazások, indokolásukkal.

Még értékesebbé válhatnak ezen emlékkönyvek, ha a gyermek erkölcsi és szellemi fejlődésére vonatkozó szülői megfigyeléseket (mikor ütötte meg először édesanyját? mikor hazudott először? stb.) is tartalmazzák, amelyek legtöbbször szorosan összefüggnek a testi állapottal (pl. a beteges gyermek türelmetlen stb.)

Az emlékkönyv följegyzései mentől rövidebbek legyenek, nincsen semmi szükség a bő leírásokra és még kevésbé az érzelmi Ömlengésekre. A tényekből kell az olvasónak következtetnie a szülő álmatlan éjszakáira, fáradhatatlan munkájára és kimeríthetetlen jóságára gyermekével szemben. Ha pl. az emlékkönyvben az áll, hogy a gyermek súlyos tüdőgyulladást kapott és hogy 8-14 napi magas lázak és súlyos tünetek után végre megmentettnek nyilvánította az orvos, az többet ér, mintha minden legaprólékosabb adat feljegyzésével együttesen örökös félelmének és aggodalmának adott volna kifejezést a szülő. Ezen feljegyzéseket kiegészíthetnék a mentől gyakoribb fényképfelvételek: eszményi volna, minden születésnapon megtenni.

De közvetlen emlékeket is gyűjthet minden gyermek és tanuló, ha felsemélve utazásairól, nyaralásairól, nagyobb kirándulásairól maga készít rövid följegyzéseket. Talán később maga is mosolyogni fog első följegyzéseinek naivitásán, de szívesen fogja emlékezetébe idézni a múlt idők boldog napjait. Ez könnyebben megy, ha minden útról lehetőleg sok emlékképet vagy – tárgyat (követ stb.) hoz magával: képeslevelezőlapok bőségesen kaphatók mindenfelé. Persze szebb, ha maga is végez fényképfelvételeket és ezeket kidolgozva elteszi és időnként előveszi. Ilyképpen a saját gyermekeinek is be tudja majd mutatni azt, amiket valaha ő élvezett és őket hasonló eljárásra ösztönözheti.

Ez az eljárás a családi köteléket és a családi együttérzést mindenesetre növelni képes; családi hagyomány fejlődik ki, amelynek alapján a gyermekek nevelését tudatosan lehet intézni, elsősorban az egyének előnyére, de nem különben a haza és társadalom javára.